NEMZETI NŐNEVELÉS.

X. ÉVFOLYAM. 1889. OKTÓBER. VIII. FÜZET.

AZ ORSZÁGOS KISDEDNEVELÉSI KIÁLLITÁS.

(Befejező közlemény).*

III.

A kiállítás részletes megszemlélését a tárgyak helyes térbeli rendjén kívül a kiállított tárgyak tervszerű csoportosítása is megkönnyíti. A kiállított tárgyak ugyanis öt csoportba: ú. m. I. az ipari, II. az oktatásügyi, III. az orvosi, IV. az irodalmi, V. az ethnografiai csoportba osztva vétettek fel a kiállításba.

Az I. csoportba tartoznak: A csecsemő és kisded táplálása. A mesterséges táplálásnál használt tápszerek és tejkezelés. Különféle szoptató-üvegek, szopási készülékek, csecsemő és kisded öltözékek, bölcsők, ágyak, öltöztető-asztalok, szélek, tolókocsik, fürdőkészülékek, mérlegek, gyermekjátékok s általában a kisdedek ápolására, ruházására és fejlesztésére vonatkozó ipar.

E csoportban különösen megérdemlik figyelmünket a «Florenz»-féle gyermekmérlegek. A nagy gyermekhalandóság ugyanis, melyről a statisztikusok oly szomoru kimutatásokat mutatnak be a kiállításon, leginkább abban leli magyarázatát, hogy hiányos a táplálkozás s a kis gyermekek megbetegedéseit rendesen csak későn szokták észrevenni. E körülmények egyike sem kerülheti ki egy gondos anyának figyelmét, ha a gyermek fejlődését szemmel tartja, ha t. i. a kisded súlyát *hetenkint egyszer megméri.* E czélra szolgálnak a Florencz által szerkesztett gyermek-mérlegek, melyek pontosság és kényelmes kezelés tekintetében a legszigorúbb igényeknek is felelnek meg. A sokoldalú tanulmányok és tapasztalások, melyeket

* A megelőző közleményt lásd folyóiratunk jelen évi VII. füzetének 321—326. lapjain.

az orvosok maguknak ez irányban szereztek, bizonyos támpontokat szolgáltattak, a melyek szerint a csecsemőknél úgy egészségük, mint a táplálás sikerére következtetést lehet vonni. Háborítatlan egészség és rendes fejlődés mellett ugyanis a gyermeknek: 1. születése napjától kezdve az első 5 hónapban naponta átlag 24 grammal kell gyarapodnia, (kivéve az első két napot, mely alatt körülbelül 100 grammot veszít); 2. öt hónapos korában a gyarapodás 24 óra alatt már csak 15 grammot fog kitenni. 3. öt hónapos korában tehát a gyermek körülbelül kétszer, 16 hónapos korában pedig négyszer annyit fog nyomni, mint születése után. A gyarapodás azonban csak ezen megfigyelési eset átlagszámait jelzi és azért nem is kell azt oly pontosan venni. — A fődolog az, hogy egyáltalában gyarapodást lehessen észlelni és hogy e gyarapodás egyenletes és állandó maradjon. Számolva azon fontossággal és azon érdekkel, melylyel e gyermek-súlymérések úgy egészségi, mint statisztikai szempontból az orvosok számára bírnak, külön az ő használatukra rendkívül ajánlatos, csinos tokba elhelyezhető és könnyen vihető kis mérleget szerkesztett a kiállító. Ugyanilyen gyermekmérlegeket állított ki a Fairbanks-társaság is.

Érdekes gyűjteményt találunk itt a hazai gyermekjátékiparból, melyeket *Záhora József* plébános, a pjerg-szélaknai gyermekjátékkészítő tanműhely igazgatója állít ki. Van itt lakóház, egész berendezéssel, ló, bivaly, ökör s más házi állatok, fogatok, nyergek stb. mindenféle nagyságban. E gyermekjátékműhely fontosságát felismerhetjük, ha meggondoljuk, hogy hazánkból évenkint mintegy 2 millió frt vándorol ki külföldre játékszerekért, mely összeget, ha ez iparágat a szélaknaihoz hasonló módon fejlesztenénk, könnyen sikerülhetne nemzeti vagyonosodásunk emelésére itthon tartani. Szép játékszereket állított ki a «Faipari szakiskola» is Nagy-Szebenből; különböző hintalovakat, hintaszékeket, kocsikat, taligákat, állatokat stb. Az iskola a n.-szebeni polgári s iparegylet vezetése alatt áll s főtörekvése a gyermek kedélyének megfelelő alakok előállítása. Gyermekjátékszereket és óvodai felszereléseket állítanak ki a Brunner-féle továbbá a Késmárky és Illés czég Budapesten. Maugsch papirmachéből és fából gyermekjáték-árukat Bártfáról.

E csoportban Sziklay papirkeskedő változatos tartalmú Frőbel-féle foglalkoztató, szemléltető és játékszereket állít ki.

Tanulságos e csoportban a Budapest főváros vegyészeti hivatala által kiállított és megvizsgált játékszerek, czukorkák és festékek. Itt ki van tüntetve, hogy a mérges festékek mily gyakran és gondatlanul alkalmaztatnak a játékszerek, sőt a czukorkák festésénél is; egy 105 darabból álló csoport játéktárgyainak 47·6%-a, egy másik hasonló csoportnak 52·4%-a volt ártalmas festékkel festve.

A kisdedek mesterséges táplálásának káros hatását kívánja csökkenteni a «Budapesti tejsterilizáló intézet», mely a kiállításon egész csoport különféle sűrűségű tejjel jelent meg. Ez intézet a tejet légmentesen zárt palaczkokban való hevítés által gombamentessé, s így soká eltarthatóvá teszi. Főfontossága abban áll, hogy házilag ritka esetben lehet oly pontossággal kezelni a tejet, milyet az intézet kifejt, s mely által a kis gyermekek bélhurutja legtöbb esetben elkerülhetővé válik.

Ebben a csoportban látjuk Dréher Antal uradalmainak hamisítatlan palaczk-tejét; továbbá a központi tejcsarnok kiállítását is, melyben fel van tüntetve, hogy a szövetkezet tejforgalma ma mennyiszer nagyobb, mint volt a szövetkezet megalakulása idejében. A gyermekek helyes táplálására nézve, sok tanulságos dolgot láthatunk még a gyermek élelmiszer-gyárosok kiállításában is. Legkiválóbb ezek között Neruda Nándor kiállítása; itt találjuk a Nestle-féle híres gyermeklisztet, sűrített tejet, melyek kitünő pótlói az anyatejnek; Liebig-féle húskivonatot gyermekek számára, az Appel-féle húskivonatot, gyermektápláló-kétszersültet, mely foszforsavas mésztartalmánál fogva a csontok képződését segíti elő; továbbá különböző pl. Van Houten-, Blocher-, Gædke-, Jordan-, Rüger-féle kakaó-porokat. Árpa- és makk-kávét gyengélkedő gyermekek számára, Londonból és Norvégiából hozatott csukamájolajat stb. Továbbá gyermekfürdőkhöz tengeri sót, vaslápot, különböző szappanokat; s végül a gyermek ápolásánál használt gyógynövényeket (székfű- és ökörfarkkoró-virág, tisztes-fű, papsajt-téa, kerekmályva).

Felemlíthető még a tápszergyárosok között Szalády sokat

hirdetett «Hungária» kávéja, Seligmann vegyileg ártalmatlan czukor és csokoládé gyártmányai Giaconelli bécsi gyáros táplálószerei és készülékei.

Az ipari csoportban találunk még a gyermekápolásra vonatkozó más fontos iparczikkeket is. Így Görög István üvegkereskedő különféle szoptató üvegeket, melyek fokokra vannak osztva s mosó kefével is el vannak látva; sterilizáló készüléket Soxlett szerint, gummiszopókákat, optikai tejmérőket, tejsűrűségmérőket, testhőmérőket, (lázhőmérő) s fürdőhőmérőket állít ki. Jelesek még Garay szopóüvegei s Galderoni és Társa hőmérői s egyéb gyermekegészségügy czikkei. A Garai és Társa czég is egész sorozat szopóüveget, továbbá tejsűrűségmérőt stb. állít ki.

Sokan állítottak ki e csoportban gyermek-bútorokat is. Thonet testvérek a hajlított fabútorok egész sorozatát, mint különféle gyermek-karszékeket, asztalokat, hintaszékeket stb. állítottak ki; Swoboda K. szintén hajlított fabútorokat, Feiwel iskolapadokat, Buchwald s Drózsa és társa vasbútorokat állítottak ki. A Klement-Gröbelféle kosárfonoda álló bölcsőket és gyermekhordozó-kosarakat, Steinschneider ágynemű-gyáros felszerelt gyermekkocsikat, gyermekágyakat, fehér- és ruhaneműeket, szétszedhető, háromosztatú ruganyos ágybetétet állítanak ki. Fürth Lajosnál horgolt ruhákat, czipőket, gyermekpaplanokat, gyermekruhákat stb. Mihályi F.-nél gyermekfehérneműt s ruházati czikkeket, Starha E. késmárki gyárosnál fehér és színes lenvászonszöveteket találunk. Boross bádogos gyermekfürdető asztalt állít ki, mely öltöztető fedővel, a légáramot elzáró készülékkel, káddal és két kannával van ellátva; Zellerin és Sárkány szintén gyermekszobaberendezési tárgyakat.

Sok szemlélőt vonzottak Mai és társa «gyermekfényképei» is, melyeket szintén e csoportban állítottak ki. Az a sok majd kedvesen mosolygó, majd siránkozó, de mindig szeretetre és tanulmányozásra méltó gyermekarcz, kik között számos ismerősre találhatott a látogató, ugyan kinek a figyelmét ne kötötték volna le egy-két perczre.

A kiállítás *II. oktatásügyi csoportja* magában foglalja az egészséges kisded értelmi nevelésére vonatkozó dolgokat. Itt láthatók a hallás, látás s általában az érzékszervek fejlesztésére szol-

gáló eszközök; Frőbel-féle eszközök; minta-gyermekkertek tervrajzai, foglalkoztató szerei; kisdedek kézimunkái; kisdedek javára állított közintézetek, bölcsődék, lelenczházak, gyermek-menedékhelyek, árvaházak stb. tervei és mintái, az egyes intézetek berendezése, bútorzata, nevelési segédszerei; a gyermekek érdekében történt humanisztikus törekvések történeti és statisztikai adatai; egyesületi évkönyvek stb.

Számos óvoda kiállítása található e csoportban, így például a szent-gotthárdi, a nagy-becskereki, érsek-újvári, holicsi, tavarnoki (Nyitram.), a sziráki, rohonczi és szegedi óvodák; továbbá a nyitra-ujlaki, szobotisti, galgóczi, miavai, sasvári nyitrazsámbokréti, szakolczai állami óvodák kiállításai; az E. M. K. E. segesvári óvodája. A felvidéki magyar közművelődési egyesület 21 óvodája által készített gyermekmunkákat, szemléltetési tárgyakat, s egyesületi évkönyveket állít ki, összesen mintegy 900 darab tárgyat. Az óvodák kiállításai között találunk: Frőbel-féle építő-szekrényeket alkalmazásukban feltüntetve; lerakó táblácskákat, melyek a tárgyak síkban kiterjedő utánzataira szolgálnak; szemléltető eszközöket (szoba, konyha, házi, gazdasági, kerti eszközöket, különféle magvak, néhány ismeretesebb madár s kisebb emlős kitömve s egyes képek); a foglalkoztató eszközök közül; papirhajtogatást, fűzést, kivágást, leragasztást, kivarrást; vesszőlerakást, pálczika és körkirakást, borsómunkákat, agyagmintázásokat stb. A papir-, vesszö- és borsómunkák többnyire kötetekbe vannak fűzve. Legnevezetesebbek ezen csoportban: a brassói kisdednevelő intézet, a «Magyarországi központi Frőbel-nőegylet» s az országos kisdedóvó-egyesület kiállításai. A két utóbbi évkönyveket s alapszabályokat is állít ki, mind a három pedig óvodái részéről is állít ki tárgyakat és gyerekmunkákat. A brassói intézet és Frőbel-nőegylet a kisdedóvónőképző, illetőleg a gyermekkertésznőképző-intézet részéről állít ki tárgyakat. Az országos kisdedóvó egyesület az általa kiadott nyomtatványokat, a használt tankönyveket s az óvóképezde minta-gyűjteményeit, valamint a mintaóvoda szerelvényeit mutatja be és pedig igen becses összeállításban.

A legtöbb óvoda kiállításából a figyelmes szemlélő azonban

nemcsak azt tanulhatja meg, mi módon kell a kisdedeket foglalkoztatni, hanem azt is, hogy mi módon nem szabad. Általában nagyon sok a szemrontó, a szabadcselekvést és szabadmozgást korlátozó foglalkozás. Bár lenne meg a kisdednevelési kiállításnak az a hatása, hogy egészségesebb irányt adna az óvodáknak, melyeknek főfeladatuk, mindenkor az egészséget meg nem rontó szabadban vagy szobában való *játék* és *mozgás* marad.

A III. orvosi csoportban a gyermekbetegségekre vonatkozó dolgokat találjuk. Ilyenek az egyes gyermekbetegségeket feltüntető rajzok, táblázatok és gipszminták. Fertőztelenítő szerek és eszközök. Borjuhimlő-oltóintézetekre vonatkozó adatok. Kisded-melegítő készülékek. Testegyenesítő eszközök. Gyermek-kórházakra vonatkozó adatok. Gyermekhalandóságot mutató táblák stb.

A mily szomorú ép oly tanulságos része ez a kiállításnak, főként, ha *dr. Dollinger Gyula* és *dr. Kézmárszky Tivadar* egyetemi tanárok kiállítását vizsgáljuk. Dr. Dollinger kiállít különféle elgörbüléseket és azok okait feltüntető fényképeket és rajzokat. Ezek szerint vannak veleszületett angolkóros, gümőkóros és a gyermek helytelen hordása, fektetése vagy öltöztetése által okozott elferdülések. Ez utóbbiak között be vannak mutatva a gyermek helytelen hordása, fektetése vagy öltöztetése által okozott elgörbülések; a gyermek helytelen karon hordása, a sok párnán alvás oldalt; összekuporodott rosz fekvés, ülve alvás az asztalnál, mind okai lehetnek többféle gerinczelgörbülésnek; a magas sarkú, hegyes orrú s rövidre szabott czipők pedig különböző lábelferdüléseket okoznak; a rosz öltöztetés pl. az alsó nadrág és harisnyakötőnek az alsó derékra erősítése is lehúzza a gyermek vállait és összegörbíti gerinczét. Az angolkór okait is elősorolja Dollinger egy táblázaton, ezek a következők: rosz levegő, a világosság hiánya, anyatej pótlása mesterséges táplálékkal. Súlyos betegségek, mint: tüdőgyuladás, szamárköhögés, himlő, kanyaró, bél- és tüdőhurut stb. be vannak a ferdülések mutatva gyógyulás előtt és után bámulatos példákat szolgáltatva arra, hogy mire képes ez irányban mai nap már az orvosi tudomány.

Ugyanazt szemlélheti az ember a *dr. Batizfalvy* által kiállí-

tott gipsz-lenyomatokon is, melyek tanúsága szerint a különböző izületi zsugorodásokban elcsenevészett «donga» és «lólábak» s más ferdülések a gyógykezelés által egészen szabályos alkotásokká váltak.

A fentebbiekhez sorakoznak a különböző sebészeti műkötőszer és testegyenesítő eszközök, ilyeneket a legnagyobb változatosságban állítottak ki Garay Samu és Társa, Neumann H., Fischer Péter és Társa gyárosok, Schottola E. kereskedő és Dollinger B. technikus és műszergyáros. Vannak itt mellfűzők az elferdülés ellen, fekvő lemez és ágy a hátgörbülésben szenvedő gyermek számára, gallér ferde nyak ellen, készülék az elálló fülek és ferde orr ellen, karnyújtó és térdnyújtó gép; gép befelé forduló térd és befelé forduló láb (dongatérd, dongaláb) ellen, támasztó gép gyenge térdű vagy bokájú lábnak, járószék, nyújtó és járó gépek, különféle sérvkötők, mellszívók, melegítő készülékek koraszülöttek részére, tejsterilizáló készülék, difteritisz-fecskendő stb.

A himlőoltó orvosok is képviselve vannak. Dr. Zoltán A., kinek miniszterileg engedélyezett borjúhimlő-oltóintézete van Kétegyházán, borjúhimlő-oltóanyagokat állít ki, ez egyike a legolcsóbb enemű intézeteknek, hatóságoknak tömeges megrendeléseknél 6—7 krjával szállítja fejenként az oltóanyagot; dr. Pillitz J. budapesti orvos is tehénvédhimlő-anyagot állít ki, Hay Mór bécsi orvos is hasonlókép. Legnevezetesebb dr. Pécsi Dani turkevei orvos és tehénhimlőtermelő intézettulajdonos kiállítása, ki különösen nagy fáradsággal és gonddal szerkesztett statisztikai táblázataival és térképeivel keltett feltűnést; grafikus táblázatokon mutatja be a himlőhalálozást Svédországban 1774—1883-ig, a himlőhalálozást 10 nagyobb külföldi városban, továbbá a különböző hadseregekben 1867—1886-ig; a himlőhalálozást Poroszországban és Ausztriában, Poroszország polgári és katonai lakosságának himlőhalálozását az 1825—1886. években. Végre öt grafikus táblázatban tárgyalja Budapest főváros és Magyarország himlőhalálozását.

Dr. Kézmárszky kiállítása a kisdedekkel való első bánásmódot tűnteti fel a kórodán dívó eljárás szerint, bemutatva egy felöltöztetett bábun és az egyes darabokon külön-külön. A köldökzsinór maradványa négyszögletű, közepéig behasított és beolajozott vászon-

lapocskába csavarva, körülbelül három újjnyi széles vászonpólyával lazán leszoríttatik. A csecsemő ruházata: vászon ingecske; rövid, szövött ujjas, mindkettő hátul nyilt; a medencze és a lábak háromszögletű összehajtott vászonpelenkába burkoltatnak. Legkívül a test alsó felét flanell és kaucsuk lap borítja. A csecsemő vánkosa elég kemény, hogy a fejét támaszsza s lazán köttetik meg, hogy a lábak mozgását ne akadályozza.

Ugyanígy bemutatva az angol csecsemő ruházata, melynek részei a következők: A köldökzsinór maradványára kis vászon rongyocska. A csecsemőre, a hónaljtól lefelé, hosszú (70 cm.) flanell-inget és erre a köldökig érő rövid, ujjak nélküli, vászoningecskét adnak s mindkét ruhadarabot tenyérnyi széles flanellpólyával szorítják le a hasra. Legkívül vászonból készült ujjakkal ellátott hosszú ing fedi az alsó ruházatot. A ruházatnak, a csecsemő hosszát meghaladó részét, hátra fölhajtják. A belső ruhadarabokat egy pár öltéssel, a külsőket biztosító tűkkel tűzik meg. A fiúmagzat fejét vörös-, a leányét fehér flanellkendővel kötik be s a felöltöztetett csecsemőt vastag pokróczba többszörösen begöngyölik s vánkost nem használnak. A svájczi (Bern) csecsemő ruházata: rövid gyapotingecske; ugyanakkora tarka piquetujjas barchettel bélelve; négyszögletes gyapotruhadarab övezi a medenczét; a pelenka gyapotból van s az így felöltöztetett csecsemőt gyapjúpokróczba burkolva, ruházatát gyapotpólyával rögzítik. A fejet nem burkolják be. Vánkost nem használnak. Az ágyacskába szecskával töltött zsákot helyeznek, a benn fekvő magzatot pelyhes vánkossal takarják be. Az ágyacska méretei: magasság 70 cm., szélesség 40 cm., hossza 85 cm. A porosz (Berlin) csecsemő ruhadarabjai: vászonpólya a has körül; rövid kis vászon ing; barchet ujjas, vászonpelenka s a törzs beburkolására nagy flanellruha. A vánkost itt sem használják, a csecsemőt pokróczba takarják. Van itt még fürdőkádacska és melegítőtál, idő előtt született magzatok melegen tartására, végre háromszárú faolló, mely az ágy oldalába tűzve az anyja mellett fekvő csecsemőt lebukás ellen védi.

Érdekesek és tanúlságosak az «*orsz. m. statisztikai hivatal*» és *Budapest főváros statisztikai hivatala* által bemutatott kisded-

halálozási és megbetegedési arányokat feltüntető táblázatok és térképek. Szomorú tanúságai ezek a nagy gyermekhalandóságnak, melyre a közfigyelmet felhívni s ez által nagyobb gondosságra és pontosságra buzdítani az anyákat a kisdedekkel való bánásmódjukban: ez volt egyik főczélja a kiállításnak.

Szerény arányokban voltak képviselve *a IV. irodalmi csoportban* a kisdednevelésre vonakozó irodalmi termékek, de a mi volt, kétségtelenül megérdemelte a figyelmet; körülbelül 12 budapesti és vidéki könyvkereskedő jelent meg ifjúsági irataival, képes könyveivel, fali tábláival stb. Nevezetesebbek: Dr. Faragó Gyula «Világárvája» czímű műve, mely lelenczügyünknek tárgyalása s a hazai és külföldi viszonyok egybevetése eredményeként gyakorlati javaslatot ad az elhagyott kisdedek kérdésének megoldására hazánkban. «Az egészséges baba» az egy éven alóli kisdedeknek a tudomány és tapasztalat legegyszerűbb elvei szerint való ellátásáról ad utasításokat elbeszélő modorban. Dr. Szeghő K. gyermekkórházi orvos «A gyermek ápolása az első három év alatt» czímű és a «Budapesti orvosi kör» által jutalmazott pályamunkáját állítja ki. Ára 40 kr. Végre dr. Bókai János alelnöknek az «Anyák könyvtára» első füzete gyanánt megjelent munkája, melyben világos szöveggel pontokba foglalt utasítások adatnak az anyáknak az újszülött csecsemő ápolására nézve.

A kiállítás V. ethnografiai csoportját már mult alkalommal méltattuk röviden, azért ezt most ez alkalommal mellőzve, áttérünk a kitüntetésben részesült kiállítók névsorának közlésére.

IV.

A kiállításon a kitüntetési fokozatok a következők voltak: *díszoklevél*, mint elsőrendű kitüntetés, *arany-oklevél*, mint másodrendű kitüntetés, *elismerő okmány*, mint harmadrendű kitüntetés. A közreműködők dicsérő oklevéllel tüntettettek ki. A kiállítás juryje október 4-én ült össze s dr. Bókay János és Herich Károlyné elnöklete alatt meghozta ítéletét, mely szerint:

I. Díszoklevelet kaptak: a mármarosszigeti kisdedóvó-intézet, magyarországi központi Frőbel-nőegylet Budapesten, felvidéki ma-

gyar közművelődési egyesület, országos kisdedóvó-egyesület, dr. Dollinger Gyula testegyenészeti intézete, dr. Batizfalvy Samu, Dollinger Bertalan műszergyáros, budapesti központi tejcsarnok, Budapest főv. vegyészeti hivatala, országos m. k. statisztikai hivatal, Budapest főv. statisztikai hivatala, dr. Pécsi Dani nyilv. tehénhimlő termelő intézete Turkeve, dr. Hay Móricz ny. tehénhimlő-termelő intézete Bécsben, Thonet testvérek, Zellerin Mátyás, Bing Ignácz gyermekjáték-gyáros Nürnbergben, Maugsch F. magy. papirmaché gyermekjáték-készítő Bártfán, Ádám és Éberling, dr. Faragó Gyula, Eggenberger-féle könyvkereskedés, dr. Szegő Kálmán gyermekkórházi orvos, Franklin-társulat, Gyarmathy Zsigáné Bánffy-Hunyadon, Odor Emilia felsőbb leányiskolai tanítónő, Szabó Károly, kir. tanfelügyelő Sopronban.

II. Arany-oklevelet kaptak: Magyar gazdasszonyok országos egyesülete, hülyék intézete Budapesten, brassói kisdedóvó intézet, a becskereki jótékony nőegylet, szobotiszti m. kir. állami óvoda, Horváth László kir. tanfelügyelő Segesvár, szegedi kisdedóvó-intézet, Halász Sarolta magánóvodája Budapesten, Zahora József pjerg-szélaknai plébános, Garai Samu és társa, Dreher Antal tehenészete, Török József gyógyszerész, Neruda Nándor, dr. Zoltán Ármin ny. tehénhimlő-termelő intézete Kétegyházán, ungvári agyagipargyár, Petrides és Illés Ungvár, Florenz József mérleggyár, Svoboda Károly hajlított fabútorgyár, Fürth Lajosné kézimunkakereskedő, Mai és társa fényképész, faipariskola Nagy-Szeben, osztrák-magyar Fairbanks társaság, Mihályi Ferencz fehérnemű kereskedő. Kézmárszky és Illés, Sárkány Pál, Görög István, Brunner Károly, Boross S. bádogos, Buchwald Sándor vasbútor-gyáros, Drózsa testvérek bútorgyárosok, Stephan Nándor aranyműves, Hüttl Tivadar, Zahn J. György örökösei, Koller Károly fényképész, Wodianer F. és fiai, Légrády testvérek, Singer és Wolfner, Stein János Kolozsvárt, Seltenreich Emma, Lauffer Vilmos, segesvári óvoda, E. M. K. E. ethnografiai tárgyai, Hoffmann Amália képezdei igazgató Szabadkán, Bartóky Lászlóné, békéscsabai házi iparvállalat, Révai testvérek, dr. Kammerer Ernő Budapesten, Hollósy Mária postamesternő Po-

zsony-Keresztur, Schottola Ernő, dr. Lindner Samu Budapesten, dr. Dirner Gusztáv Budapesten.

III. Elismerő okmányt kaptak: szt.-gotthárdi óvoda, érsekújvári Frőbel gyermekkert, holicsi óvoda, galgóczi állami óvoda, sziráki, nyitra-zsámbokréti, szakolczai állami, vágujhelyi, baáni, gácsfalusi óvoda, Fuszl Mária óvónő Taramokon, Sáfáry József vasuti hivatalnok Budapest, Fischer Győző testegyenészeti intézete, Neumann Henrik műszerész, Schottola Ernő sebészeti áruk raktára, budapesti tejsterilizáló intézet, Giaconelli Ferencz gyermektápszergyáros Bécs. dr. Pillitz Ignácz nyilv. tehénhimlőtermelő intézete, dr. Glass Izor orvos, Starha Emánuel vászonszövő Késmárk, Feiwel Lipót vasbútor-gyáros Budapest, Sziklai J. és fia utóda papirkereskedő Budapest, Steinschneider Jakab ágyneműgyáros Budapest, Reinitz A. kalapgyáros Budapest, Klement János veje Grőber Lajos kosárfonó Budapest, Epstein A. Vilmos fakereskedő Sümegh, Huzella M. kereskedő, Schellhorn Péter gyermekjátékkészítő Ujpest, Sternberg Ármin hangszergyáros Budapest, Révai testvérek könyvkereskedése, ifj. Nagel Ottó könyvkereskedő, Bogdán Lajos főmérnök, Stern Miksáné Budapest, Görög István üvegkereskedő Budapest, Stölzle J. fia nagykereskedő Budapest.

IV. Közreműködői dicsérő oklevelet kaptak: Sárcsevics Betti, a gazdasszonyok egylete intézetének igazgatónője, Zachariás Gégény Emma, a m.-szigeti kisdedóvó igazgatónője, Péterffy Sándor igazgató, Schlesinger, a Frőbel-képezde gyakorló iskolájának vezetője, nagysurányi, hodrusbányai, námesztói, nováki, szeniczei, trsztenai, turdosini, beczkói, csabai, csápori, kovarczi, libetbányai, oszlányi, predméri, szakacsányi, várnai gr. Csáki László óvoda, verebélyi, vittenczi óvoda, Masztich József, a pjerg-szélaknai gyermekjátékműhely tanítója, Beck Vincze bukovjei tanító, Dömötör Géza képezdei igazgató Budapest, Kozma Dénes képezdei gyak. iskola tanítója Budapest, Troján Mariska, Nagy asztalos Budapest, Várady Gábor orsz. képviselő, Herdich Lászlóné, Zizorszky gyógyszerész Bécs.

Versenyen kívül álltak: nemzeti muzeum, kereskedelmi muzeum, I. szül. és nőgyógy. kóroda, Stefánia-gyermekkórház, Fischer

Péter és társa, Fischer Győző, Calderoni és társa, Hopp Ferencz, Burján István, Bende Imre.

V.

Az országos kisdednevelési kiállítás rendező bizottsága arról is gondoskodott, hogy a kisdednevelésre és kisdedápolásra vonatkozó érdekes felolvasások rendezése által minél hasznosabbá és vonzóbbá tegye a nagy közönségre nézve a kiállítás látogatását. Tanúlságos és szellemes felolvasások hangzottak a kiállítási helyiségben eleinte kéthetenkint, utóbb hetenkint, majd naponkint. Orvosok, pedagogusok, tudósok és költők szíves készséggel nyújtottak segítséget a M. Dorothea egyesületnek az érdeklődés felkeltésére. Dr. Bókay János, dr. Csapodi István, dr. Ónodi Adolf, dr. Dollinger Gyula, dr. Lauffenauer Károly, dr. Faragó Gyula, majd Lederer A., dr. Kármán Mór, Herich Károlyné, Gyarmathy Zsigáné, Mélháné, Szák L., Gelléri Mór, dr. Ágai Adolf, Pósa Lajos s több más jeles orvos és író tartott felolvasást a gyakran szépszámú közönség előtt.

A felolvasások rendezése anyagi tekintetben is sikeres volt, s oda segítette az egyesületet, hogy ma, mikor a kiállítást berekeszti, nagyobb anyagi kár nélkül teheti ezt; sőt némi haszonra is lehet reménysége. Hiában a fővárosi közönség ma még inkább érdeklődik a lóversenytér eseményei, mint a gyermeknevelés terén felmerülő szerény mozzanatok iránt. De ha a kiállítás anyagi eredményei nem is lesznek nagyok, annál maradandóbbak erkölcsi vivmányai. Sokakat tett figyelmessé a kisdednevelés eszméire, hiányaira, sokakat tett gondolkozóvá s indít cselekvésre. S a tartalmas felolvasások sem hangzottak el nyomtalanul, haszon nélkül; olvashatják azokat az «anyák könyvtára» című irodalmi vállalatban is rövid idő mulva az érdeklődők. A jó mag el van vetve, s nem kívánhatunk jobbat a kiállítás bezárása alkalmával a kiállítás érdekében fáradozó egyesületnek: vajha az érdeklődésnek az egyesület által elvetett magja kikelne, s hazai kisdednevelésünk javára termő fává növekednék.

Szigethy Karolina.

A KISDEDEK LELKI KÉPESSÉGEINEK MEGISMERÉSI MÓDJA.*

A) BEVEZETES.

A mit egy anya csecsemőjének ringatása és ápolása alkalmával gondol és érez, azt egyedül ő és a jó Isten tudja. De általában e lelkiállapotra vonatkozólag a szülőket öt csoportra oszthatjuk fel. Az első csoporthoz számíthatjuk ama szülőket, a kik csecsemőjük és gyermekük megpillantásakor nagyon boldogoknak érzik magukat, és azzal az óhajjal feküsznek le és ébrednek, hogy gyermekük, legdrágább kincsük testileg és szellemileg gyarapodjék.

A második csoporthoz azok tartoznak, a kik nemcsak éreznek, hanem egyszersmind gondolkoznak és kérdezősködések s olvasás által kellő felvilágosítást szereznek maguknak a felől, hogy miképen kell az egészséges vagy beteg gyermeket ápolniok.

A harmadik nagy csoportot ama szülők alkotják, a kik szegénységüknél fogva, vagy leggyakrabban műveletlenségük következtében itt-ott a természet sugallatára hallgatnak ugyan, de általában idő és tudás hiánya folytán kisdedeiket egészen elhanyagolják.

A negyedik csoporttól, a melyhez hál' Istennek a szülők legkisebb száma tartozik — a kiknél a gyermekek iránti szeretet elsatnyult és saját magzataik iránt egészen közönyösek — szánalommal és megvetéssel fordulunk el.

Végül az ötödik csoporthoz azokat a művelt szülőket számítjuk, a kik nemcsak éreznek és gondolkodnak, hanem kisdedeik természeti tehetségeit, egyéniségét és szellemi fejlődését gondolkodó

* Fölolvastatott f. é. október 3-án az Orsz. kisdednevelési kiállítás helyiségében.

figyelemmel kisérik, hogy ezeket a szerint egészséges, bölcs, erkölcsös és boldog emberekké neveljék.

Ezen csoport fogja a tisztelt hallgatóság engedelmével mai előadásom tárgyát képezni.

B) A TÁRGY FONTOSSÁGA.

A kisded szellemi képességeinek megismerése nagyon fontos dolog.

1. Első sorban a szülőkre és kisdedóvónőkre nézve, mert az ápolás, a példaadás, a szoktatás és az oktatás, szóval a gyermek nevelése csak akkor fog kellő sikerre vezetni, ha ez a gyermek képességeinek megfelel.

Mert, hogy példával szolgáljak, hogyan volnának képesek a szülők vagy a kisdednevelők a kisded felfogási, összehasonlítási, ítélő, következtetési, beszélő, emlékező, utánzási és teremtő tehetségét természetszerűen fejleszteni, az önszeretet, a remény, a rokonszenv, a becsvágy érzelmeit czélszerűen nemesíteni, ha a gyermek és általában az ember természetét, annak erősségét és gyengeségét nem ismerik? Hogy lehet elvárni az anyától vagy az atyától avagy a kisdedóvónőtől, hogy képesek legyenek a gyermek testi és szellemi hibáit, pl. a dadogást, a hanyag testtartást, a restséget, szórakozottságot, pajkosságot s több más hibát sikerrel gyógyítani, ha ezek természetéről, okairól nincs tiszta fogalmuk?

2. Szükséges a gyermekisme az orvosoknak, a költőknek, festőknek, szobrászoknak és mindazoknak, a kik a gyermek természete, életmódja iránt érdeklődnek.

3. De nemcsak nevelési és gyakorlati szempontból fontos a kisdedek képességeinek megismerése, hanem tudományos, tehát elméleti szempontból is szükséges.

Valamint a növények életének ismeretéhez megkívántatik, hogy tisztában legyünk a fa fejlődési és növési történetével és viszonyaival, úgy a pszichologiai tudománynál is szükséges, hogy az ember szellemi tehetségeinek fejlődését ismerjük.

C) ESZKÖZÖK.

Mit kell tehát a szülőknek és kisdedóvónőknek tenniök, hogy képesek legyenek gyermekeiknek természetét, növendékeiknek tulajdonságait megbírálni; vagy mely eszközök vezetnek legbiztosabban a gyermek természetének megismerésére?

I. *A lélektan tanulmányozása.*

Kívánatos, hogy a szülők és a kisdednevelők az ember, de különösen a gyermek általános testi, szellemi, kedélyi és jellemi tulajdonságait megismerjék.

Miután több előadó úr előadásaiban a kisded természetéről fog értekezni, rögtön áttérek a második eszköz tárgyalására.

II. *Az anthropologiai törvények tekintetbe vétele.*

Szükséges, hogy a szülők, nevelőnők, kisdedóvók a legfontosabb embertani törvényeket ismerjék s ezeket a kisdedek megbírálásánál tekintetbe vegyék.

Ezek közé tartozik:

1. *Az öröklési törvény*, t. i. hogy minden gyermek, szülőinek és nemzetének jó és rossz tulajdonságaival jő a világra, hogy minden ember nemcsak testi, hanem szellemi, sőt erkölcsi tulajdonságokat is örököl. Nagy Sándor anyjától, Olympiától, a Gracchusok anyjuktól, Corneliától, Nero Agrippinától és ismét a már említett Cornelia atyjától, Scipio Africanustól; Kristina, svéd királynő, atyjától Gusztáv Adolftól, Staëlné, a szellemes franczia írónő atyjától Neckertől örökölték szellemi tulajdonságaikat.

Göthe a híres német költő, szintén elismeri az öröklési törvény nagy hatalmát egyik költeményében, melynek erre vonatkozó része így hangzik:

«Vom *Vater* hab' ich die Natur,
Des Lebens ernstes Führen,
Vom *Mütterchen* die Frohnatur
Und Lust zu fabuliren.
Urahnherr war der Schönsten hold,
Das spukt so hin und wieder,
Urahnfrau liebte Schmuck und Gold
Das zuckt wohl durch die Glieder.»

Edison a XIX. század egyik leghíresebb férfia, a telefon, a villamos izzólámpa javítója, a fonograf és még más csodaszerű eszközök feltalálója, tudás vágyát szellemes anyjától, technikai ügyességét és leleményességét vagyontalan atyjától örökölte.

Ribot «Az öröklés» című remek munkájában sok tény felsorolása által bizonyítja, hogy az agyvelő, az idegrendszer minősége, az ösztönök, az érzékek, az emlékező tehetség, képzelő tehetség, érzelmek és szenvedélyek, az akarat, lelki betegségek átörökölhetők.

Engedjék meg, hogy erre vonatkozólag még egy-két tényt felemlítsek.

Egy angol atyának volt öt figyermeke; ezek mindegyikénél azt tapasztalta, hogy ugyanazon tulajdonságuk van, mint neki, t. i. hogy alvás előtt, úgy mint ő, az ágyban kaparják a lepedőt. A hatodik gyermek születését várva, New-Yorkba utazott nejével és ott maradt, míg a gyermek megszületett. Nehány hét mulva visszautazott hitvesével Londonba, az újszülöttet nővérére bízván. Ez által azt akarta elérni, hogy hatodik gyermeke ne sajátítsa el ezen szokást. Tíz év mulva felkérte nővérét, hogy tíz éves fiával utazzék vissza Londonba, de kellemetlen meglepetésére azt vette észre, hogy hatodik fia is lefekvéskor jobb lábával kaparta a lepedőt.

Hogy a nevelőnek és a tanítónak is tekintetbe kell vennie az öröklési törvényt, azt saját tapasztalásomból tudom. Midőn még Prágában voltam, fölszólítottak, hogy egy gazdag családnál egy tizenkét éves leánykának tanítását vállaljam el, a ki nagynénjénél nevelkedett. Miután hallottam, hogy már sok tanító oktatta a leánykát, de mindegyiket elbocsátották, mert az oktatás nem vezetett eredményre, vonakodtam ezen megbízást elvállalni, de a hosszas biztatásnak és jó fizetésnek utóvégre is engednem kellett és megkezdtem az oktatást. De én is azt tapasztaltam, hogy a leányka szerfölött élénk, mondhatnám vad és szórakozott volt, és azon véleményben, hogy az én tanításom sem fog eredményre vezetni, felmondtam a leányka nagynénjének szolgálataimat. De ez felmondásom által meg volt lepetve és így szólt: «Uram, ne tegye ezt, kérem; férjem és sógorom meg vannak lepve azon eredmény által, melyet

ön ily rövid idő alatt már elért». Ezen váratlan dicséret hallatára elámultam, úgy hogy ismét elkezdtem a leánykát tanítani. De előbb kérdezősködtem a szülők, különösen a gyermek anyjának tulajdonságai felől, a kit személyesen nem ismertem. Nem akarom a tisztelt társaságot ezen anya életéből vett mindenesetre igen érdekes vonások felsorolásával terhelni; de annyit mondanom kell, hogy ennek következtében a leányka pajkossága és szórakozottsága iránt nagyobb türelemmel és elnézéssel voltam, és hogy ezen két éven át figyelemmel kisért eljárásom meghozta szép gyümölcseit. A leányka higgadtabb, szelidebb és figyelmesebb lett. Ő most Prágában boldog házaséletet él és kitünik erényeivel. Az épen most mondottakból kitűnik, hogy a gyermekek szülőiknek testi és szellemi tulajdonságait átöröklik. Ha tehát ezek önmagukat, testi és szellemi előnyeiket és hibáikat ismerik, akkor jobban fogják gyermekeik testi és szellemi tulajdonságait megbírálhatni.

A szülők *önismerete* és az *öröklési törvény tekintetbe vétele* a gyermek megismerésére vezetnek.

2. Az öröklési törvény ismerete mellett nagyon fontos szerepe van a *fejlődési törvénynek* is, t. i. hogy a test anyaga, alakja és ereje gyarapodik és csökken.

Az újszülött gyermek testének *hossza* átlag	50	cm.
a két évesé már	80	«
a hét évesé már	114	«
Az újszülött gyermek testének *súlya*	3,3	kgr.
a tizenkét hónapos gyermeké már	9	«
a kilencz évesé már	22	«
Az újszülött figyermek *koponyájának térfogata*	400	kcm.
a két hónapos csecsemőé már	540	«
az egyévesé	900	«
a három évesé	1080	«
Az újszülött figyermek *agyvelejének súlya*	400	gr.
egy év mulva már	900	«

A kisded *lelke* úgy fejlődik, hogy az érzetekből származnak a nézletek, a nézletekből a képzetek, a konkrét fogalmakból az abstrakt fogalmak, az érzéki érzelmekből a magasabb és nemesebb érzelmek, az akaratlan figyelemből az akaratos figyelem, az utánzott mozgás-

ból az öntevékenység, az ösztönökből a vágyak és a szabad akarat, az akaratlan mozgásokból a megfontolt akaratos cselekvések.

Egyes emberek, úgy mint egész nemzetek alá vannak vetve ezen törvénynek.

Dr. Siegmund a kisded életét öt szakaszra osztja fel; ú. m.;

1. Az ostoba évnegyedre.
2. A nevetés és az ülés tanulásának korszakára.
3. A szaladás korszakára.
4. Az első beszélés korszakára, és
5. Egész mondatok beszélésének korszakára.

Egy másik tudós, Jäger, a normal-ruhák feltalálója, a gyermeki életet a vad népek életével összehasonlítván, a következő jeleket sorolja fel:

1. A csecsemőkor, vagyis a történetnélküli korszak.
2. A fizikai szégyenérzet hiánya.
3. Az alsóbbrendű önfentartási ösztönök, pl. evés, ivás hatalmasabban lépnek fel; nagyobb ingerlékenység kitartás nélkül; a hangulat igen gyakran változik.
4. Az önzés leghevesebb nyilatkozatai mellett a leghathatósabb kiengesztelési jelenetek vehetők észre.
5. A kedv nyilatkozatai a test és a hangszerek legerősebb mozgásaival állnak összeköttetésben. Játékaik erős mozgások és kiabálásokból állanak.
6. Nyelvükben az arczvonások és taglejtések játszszák a főszerepet és ezek mellett az érzetek hangjai még kevés elvont fogalmakkal bírnak.
7. Élő állatokat nagy örömmel látnak. Becsvágyuk testi jártasságukra, versenyfutásra, ködobálásra, nyillövésre stb. van irányozva.
8. A külvilág iránti tevékenység inkább elsajátításban és rombolásban és kevésbbé a megszerzés és felépítésben nyilatkozik.
9. A jövőről való gondoskodás igen gyenge.
10. Állapotuk inkább perceptiv; a reprodukczió még hiányzik.

Ugyanezen tulajdonságokat találjuk a kisded gyermeknél is, úgy, hogy valóban azt mondhatjuk, miszerint az egyes ember úgy

fejlődik, mint az egész emberiség, s hogy minden egyes ember az egész emberiség fejlődési fokain halad keresztül, csakhogy rövid idő alatt.

Vannak szülők, a kik már négyéves gyermeküket írás- és olvasásra taníttatják, nem is sejtvén, hogy ez által a gyermek testi és szellemi fejlődését meggátolják; hogy ezen két művészet a gyermek korának, fejlődési fokának nem felel meg. Hogyan taníthatja a gyermek-kertésznő a Fröbel-féle foglalkozások gyakorlásait, a kedély képzését módszeresen, ha a kisded fejlődési fokairól és törvényeiről nincs tudomása?

Akkor megtörténhetik, hogy egy gyermek-kertésznő, a ki a gyermekkert 4—5 éves növendékeinek a tárgyakat, azon véleményben, hogy ez nekik tetszik, hosszasan és szárazan leírta, azt veszi észre, hogy egy egészséges fiú nem figyel. Ő rászól: «Pista miért vagy oly szórakozott, mire gondolsz?» Mire a megszólított egész gyermekded naivsággal és őszinteséggel így felel: «Néni, nekem az egész nem tetszik, haza szeretnék menni!»

Azért emlékezzenek a szülők és kisdedóvónők Pósa Lajos következő versére:

Szeresd a gyermeket! Ne legyen bús, komoly,
Szemének tükréből játszék örök mosoly,
Maradjon a gyermek: gyermek a míg lehet,
Majd érzi súlyosan ő is az életet.
Hintsen a kikelet tarka virágokat,
Daloljon a madár az árnyas lomb alatt,
Csörgesse a patak csillogva gyöngyeit —
Töröld le gyöngéden a gyermek könnyeit!

3. De tisztelt hölgyeim és uraim, a kisded tehetségei és cselekvései *a szoktatás és példaadás* minőségétől is függnek. Hogy az anya, vagy a kertésznő a gyermek képességeit megismerje, szükséges, hogy a szokás hatalmát is tekintetbe vegye. Ha a gyermek szórakozott vagy figyelmes, engedetlen vagy szófogadó, félénk vagy bátor, goromba vagy udvarias, az némelykor csak a környezetének, a szokásnak következménye. A közmondás is azt tartja: «A mint szokunk, úgy élünk». Azért szükséges továbbá, hogy a tanítónő is

iparkodjék növendékei szülőinek foglalkozását és művelődési fokát, a mennyire lehet, megismerni, mert az által a növendékek képességeit, tulajdonságait mint természetszerű jelenségeket fogja felfogni és ezeknek hibáit több elnézéssel, higgadtsággal és megfontolással fogja gyógyítani. Nagyon helyesen mondja Madame de Staël: «Tout comprendre c'est tout pardonné».

4. A kisded szellemi tehetségeinek megismerésére szolgáló eszköz az is, hogy más gyermekekkel hasonlítsuk őt össze, vagyis, hogy az *egyéniség* törvényét tartsuk szem előtt.

Minden kisdednek van emésztési, vérkeringési, légzési, látási, hallási, szaglási, ízlési, tapintási, hely, idő, alak-, szín-, szám- és súlyérzéke; érzéki, szellemi, æsthetikai, erkölcsi, rokonszenvi, vallási érdekeltsége; utánzási, önzési, emberbaráti ösztöne, felfogási, megtartási, átalakítási, elvonási, teremtési, eszmetársítási, összehasonlítási, fejlődési, ellentállási és öntevékenységi képessége.

Ezen képességek nem egyenlő fokban, módon, erőben és viszonyban működnek a kisdedeknél. Az egyik gyermek gyorsabban, a másik lassabban fejlődik: az egyik kitünik jó látóérzéke, a másik gyenge hallási érzéke által; az egyik gyorsabb gondolkodású, a másik jártasabb a technikai ügyességekben; az egyik jobban érdeklődik a nyalánkságok iránt, a másik ellenben játékszerek iránt; az egyiknél a színek látása, a másiknál a zene hallása kelt vidám hangulatot.

Ernst és *Liszt* már 3—4 éves korukban magukra vonták környezetük figyelmét zenei érzékük által; *Gauss* a távíró feltalálója, mathematikai érzéke által; *Guiseppe Mezzophanti* nyelvész már ezen korban rendkívüli szóbőséggel rendelkezett.

5. Ezen négy törvény mellett bátorkodom még egy fontos törvényt fölemlíteni, mert ennek figyelembe vétele a gyermek szellemi képességeinek megismerésénél nagy befolyással van, és ez: *az oksági törvény*, a *kölcsönhatás* törvénye. Mindennek, a mi a világon történik, bizonyos okának kell lennie. Minden természeti és szellemi mozzanat egymással összefüggésben áll. Szintúgy az emberi test és emberi lélek kölcsönös hatással vannak egymásra.

Hogy a beteg agyvelő elmebetegséget okoz, hogy általában a

test a lélekre hatást gyakorol, azt nagyon könnyen be lehet bizonyítani.

Nehezebben lehet kimutatni a lélek hatását a testre. De erről is meggyőződhetünk, ha pl. azt veszszük észre, hogy az ijedtség következtében a hat éves gyermek arcza már elhalványul, a szégyenérzés folytán elpirul.

Engedjék meg tisztelt hallgatóim, hogy még egy tényt említsek fel, a mely szintén a lélek hatását a testre bizonyitja.

Egy Legrand nevezetű szegény munkásnak volt egy egyetlen hat éves fia, a ki már az iskolába járt, és képességei s jó magaviselete által szülőinek sok örömet szerzett. Egyszer erős lázzal jött haza, ágyban feküdt és ezen idő óta betegsége mindig rosszabb fordulatot vett. Anyja mindig ágya mellett ült, sírt, imádkozott, de a veszély egyre növekedett. A fiú önkívületi állapotba esett és a halálról beszélt. Végre már annyira lefogyott, hogy sem theát, sem pedig orvosságot nem akart bevenni. Az orvos észrevette, hogy tudománya és művészete ez esetben hajótörést szenved, igy szólt a szegény siránkozó szülőkhöz: «Minden lehetőt megkiséreltem, de hiába. Még meg kell próbálnunk a gyermeket ezen állapotából felrázni. Önök ismerik gyermeküket. Iparkodjanak neki olyasvalamit adni, a minek különösen örülne; talán sikerülne lelkét, a mely már közelebb van az éghez, a földre visszahívni».

A szülők mindenféle játékot, virágot, kis állatokat, egy szóval mindent, a mi neki máskor örömet szerzett, de ő mind erre közönyös maradt, elfordult ágyában és semmi áron sem akart valamit magához venni.

Édes anyja csókolgatta Ferikéjét, sírva kérte, hogy mondja meg, mi tetszik neki, mit szeretne? Végre lesoványodott kezecskéit kinyujtva mondja: Bum, bum kell! Bum, bum kell! A szülők tanácstalanul álltak az ágy előtt és azt hitték, hogy a kis beteg ismét félrebeszél. Az atya egyszerre örömében átöleli síró nejét és ujongva kiáltja: «Eltaláltam! Pünkösdkor a czirkuszban voltam Ferivel, itt megtetszett neki a vidám clown, a kinek fehér köpenyegén nagy lepkék voltak festve, és ugrándozásai, bohóságai fölött jókat nevetett. Folyton tapsoltak neki és ő a közönség nevettetésére

kiabált: bum! bum! Ez az, a mi Ferinknek örömet fog szerezni». Az atya vett egy pojáczát és ezen szavakkal adta oda a kis betegnek: «Nesze édes fiam egy bumbum». A kis fiú egy pillanatra rátekintett, de azután szomorúan mondta: «Ez nem bumbum! Én bumbumot akarok látni». A szülők szeretete határtalanul találékony és vállalkozó. A szegény munkás felkereste a clownt lakásában, közölte vele bánatát és félt, hogy az kifogja őt dobatni. De a clown megszánta a szegény szerencsétlent, és megigérte neki, hogy meglátogatja beteg gyermekét. Egy fél óra mulva megérkezett a művész választékos öltözékben a szegény Legrand lakásán.

Az atya örömében magánkívül már messziről kiáltja: «Feri örülj, nézd itt van a bumbum!» A beteg fiúcska kétségbeesetten kiáltja: «Nem, ez nem a bumbum!» A clown elgondolkodott és részvéttel mondja: «A kicsikének igaza van, ez nem a bumbum!» És eltávozott. A fiúcska szomorú volt; és a szülők kétségbeesve álltak a sír szélén álló gyermekük előtt.

Azonban kis félóra mulva ismét eljött a clown, ugyanazon furcsa öltözékben és álarczban, a melyben a czirkusban felszokott lépni. Örömtől sugárzó arczczal emelkedett fel a gyenge gyermek, és nevetve kiálja: «Bum-bum! Éljen a bum-bum! Jó napot bum-bum!»

Ezen naptól fogva jobbra fordult a gyermek állapota. Midőn nehány nap mulva az orvos jött és látta, hogy a gyermek már jobb színben van, és hogy a bum-bum rábeszélésére bevette a keserű orvosságot, megdicsérte a clownt. «Ne legyen féltékeny orvos úr, mondja a clown, de már most magam is elhiszem, hogy némelykor az én bohóságaim többet használnak, mint az ön reczeptjei!»

A gyermek állapota napról-napra javult. Midőn első ízben meg volt neki engedve kimenni, a clown ismét eljött látogatóba. A szülők örömkönnyeket hullattak; az atya köszönetét fejezte ki, és kérdezte mivel tartozik? «Semmivel, csupán egy kézszorítással!» válaszolt a clown. Megcsókolta a halál torkából megmentett gyermeknek már ismét rózsás ajkait, és nevetve mondá: «Engedjék meg, hogy névjegyemre nyomassam: Bum-Bum, Dr. Clown, a kis Legrand Feri háziorvosa».

Ezen kis megindító elbeszélésből kitűnik, mily fontos befolyása van a léleknek a testre, s mily hatást gyakorol az öröm a test szervezetére. Kívánatos, hogy a szülők az elbeszélések, mesék, általában a szellemi táplálékok megválasztásában nagyon óvatosak legyenek, mert ezek a képzeletre és testre nagy befolyással vannak. És bárcsak a gyermekkertésznők a szabad játékokat és Fröbel-féle foglalkozásokat érdekesebb módon gyakoroltatnák; ez által nemcsak a szellemet, hanem a testet is egészségesen tartjuk fenn. Csak a száraz oktatás lesz túlterheltetés, árt a lélek és test egészségének.

Testi bajok gátolják a gondolkodást. Tartós figyelem fejfájást okoz. Minden lelki állapot, minden érzelmi indulat, minden szenvedély fizikai nyilvánulásokkal van összekötve.

III. *A testi mozgások megfigyelése.*

A gyermek képességei láthatatlanok, azonban nyilvánulásaik után a gyermekek mozgásaiban észrevehetők. E mozgások alakjáról, erejéről, gyorsaságáról, a kisdedek arczvonásairól és taglejtéseiről, magaviseletéből és cselekedeteiből megismerhetjük és megítélhetjük a gyermek képességeit.

Tekintsék csak meg, kérem szépen, ezt a négy fényképet és akkor a kinyilt szemekről, a becsukott szájról és a kinyújtott kezekről a kíváncsiság s *várakozás érzetére;* a barátságos tekintetről, a nyitott fogsorról, játszó kezecskékről, a nevető szájról a *megelégedettség* érzetére fognak ismerni: míg a zárt szemek, nyitott száj, összeránczolt homlok a *fájdalom érzetét* árulja el.

Engedjék meg tehát tisztelt hallgatóim, hogy az idő rövidsége miatt csupán nehány mozgásról beszéljek mai előadásomban.

1. Vegyük csak pl. a *nevetést;* ez ösztönszerű mozgás, már a gyermek életének első napjaiban jelentkezik. Óh, mennyire örül az atya és anya, midőn gyermeküknél először pillantják meg a nevető arczot; mert a nevetés mindenekelőtt a jól érzés, jó kedv érzetének kifejezése. De a nevetés már a gyermeknél is változatos; az egyik könnyen, gyorsan, erősen, hosszasan nevet; míg a másik lassan, gyengébben és rövidebb ideig. Ezennel van szerencsém néhány mosolygó és nevető gyermek fényképét bemutatni. Ha ezeket össze-

hasonlítjuk egymással, azt fogjuk találni, hogy ezekből a gyermekek lelki állapotára, véralkatára, kellemes érzelmeik nagyságára, élénkségére lehet következtetni. De nemcsak a nevetés módja, ereje és tartossága fontos, hanem a nevetés oka is.

A nevetés utánzó mozgás. A kis gyermek reám néz, én nevetek, és ennek következtében ő is nevetni fog. Már ebből meg lehet tudni, vajjon a gyermek figyelt-e és vajjon erős utánzási képessége van-e? Mindkét képességnek nagy fontossága van a szellemi életre.

Figyeljék meg, mi fölött nevet a gyermek, és ismét alkalmuk lesz a gyermek szellemét megismerni. Egy, a zene iránt fogékony gyermek, zenei hangok hallatára nevet; egy másik gyermek, kinek erős színérzéke van, már az első hónapokban az élénk színek látásakor mosolyog.

A gyermekkertésznő mesél, pl. a szamárról. Alig, hogy ezen szót kiejti, észreveszi, hogy egy Pista nevezetű gyermek mosolyog. Miért? Pista gyerek alkalmasint otthon hallotta, hogy atyja idősebb testvéreinek szemrehányólag mondta: «te szamár!», mire a többi testvér és Pista gyerek is elnevette magát. Most ezen szó hallatára reprodukálódik ezen szót kisérő nevetési művelet és ezért a kis Pisti elnevette magát, holott a többi gyermek nem nevet. A gyermekkertésznő ebből azt következtetheti, hogy ezen gyermeknél az emlékező tehetség, az eszmetársítás ki van fejlődve, de arra is következtethet egyúttal, hogy otthon a szamár nevetség és gúny tárgya.

Meséljenek csak el egy öt éves gyermeknek egy élczet, azt fogják tapasztalni, hogy a gyermek még nem neveti el magát. Ebből azt következtethetik, hogy a képzetek között levő finom különbséget még nem képes fölfogni.

2. Egy másik mozgás, mely alkalmat szolgáltat nekünk arra, hogy a gyermeki képességeket megismerhessük: *a beszélés*. Egyik gyermek korán és elég könnyen tanúl beszélni, míg egy másik későn és nehezen. Ebből a beszélőszervek, az érzékek, az agy egészségi állapotára, az utánzási képesség, gondolkodás és az érzetek s érzelmek felfogó képességének fejlettségére lehet következtetni.

Önök pl. egy két éves leánykától, ki már beszélni tud, ezt fognák

kérdezni: «Ki akarja ezen babát?!» Felelet: «Anna, babát!» Mire következtetnek ebből? Arra, hogy ezen leánykánál az önismeret még homályos, hogy ő ezen szócskát «én» még nem érti. Valamint a vegyész a reagensek helyes alkalmazása által megtudja ítélni az elemeket és azok magatartását, úgy mi is kérdések és a gyermekek által ezekre adott feleletek segítségével következtethetünk a gyermekek képességeire. Kérdezd csak négy vagy hat éves gyermekedtől: «Mi akarsz lenni?» A felelet mindannyiszor észbeli fejlettsége szerint másképen fog hangzani.

Önök pl. egy két éves fiúnak mondják: «Pista jó gyermek!» Az ott álló műveletlen anya pedig erre azt mondja neki: «Rossz gyermek!» és a mi kis állampolgárunk nevetve fogja válaszolni: «Pista rossz gyermek!» Mit tanulhatunk ezen válaszból? Először is azt, hogy ezen gyermeknél az utánzási érzék jól ki van fejlődve; másodszor azt, hogy a jó és rossz közötti különbséget még nem képes fölfogni; harmadszor, hogy ezen szavak értelmét még nem érti, és negyedszer, hogy az anyák kis gyermekeik előtt csak jót és szépet mondjanak.

Egyszer kérdezi a nagyapa hazajött unokáit: Hol voltatok kedves gyermekeim? — A mezőn, édes nagyatya. — És mit láttatok ott? — Láttunk két szamarat, egy nagyot és egy kis szamarat. — És milyen nagy volt a kis szamár, kérdé a nagyapa a kis leányt? — Olyan nagy mint én. — És a nagy szamár milyen nagy volt, kis fiam? — Olyan mint te, felelé a fiú. — Oh, az nem igaz, úgy-e nagyapa, olyan nagy szamár, mint te, nincs is, monda a leány.

Mit lehet ebből tanulni? azt, hogy mind a két gyermek a naivitás korszakában van, az élczet, a gúnyt még nem érti.

Egy alkalommal a József-téren sétálok, a hol tudvalevőleg sok gyermek ugrál és játszik; itt hallom, a mint egy öt éves gyermek a telihold megpillantásakor örömkiáltással fordul anyjához: «Nini, mamám, egy léggömb!» Mire következtethettem ebből? Arra, hogy a gyermeknek még nem volt fogalma a holdról, de a léggömbről igen is volt; továbbá arra, hogy a gyermek gyorsan, de hamisan apperczipiált.

Nemcsak a beszéd megtanulása, és azon szók mennyisége, melyeket kimondani és megérteni képes a gyermek, szolgálnak eszközül a gyermek gondolkodásának, emlékezőtehetségének, phantaziájának, érzésének és akaratának megismerésére, hanem a beszéd *hangja, módja* és *tartalma* is fontos eszközök.

Gyors beszéd sokszor vérmes vagy epés véralkatra, gyors, elhamarkodott gondolkodásra vall; hangos beszéd pedig bátorságra, az érzelmek erélyére enged következtetni; míg az eredeti beszéd élénk phantaziára mutat stb.

3. Hogy, tisztelt hallgatóim, a gyermekek hajlamait és képességeit a szabad és önálló *játékoknál* ismerhetjük meg legjobban, erre már bölcs Salamon tanít, midőn így szól: «Már a gyermek játékain megtudható, vajjon kedélye vidám-e vagy borús?» És mivel Zahora József plébános úr itt ezen teremben két héttel ezelőtt tartott felolvasásában a gyermekjátékszerek használáról beszélt, azért e tárgyat csak röviden akarom érinteni. Kövessenek, kérem, ezen czélból a József- és Petőfi-térre, Budapest e két gyermekparkjába, és mit látnak itt? Az egyik gyermek keresztül ugrik a négy dm. magas kerítésen, ez egészséges és vidor; a másik a kerítésen átbúvik, ennek kevés önbizalma van, de okos; a harmadik gyermek elnézegeti, a kerítés előtt marad, nem jön a túlsó oldalára. Ennek gyenge izmai vannak, flegmatikus véralkatú és félénk.

Itt figyelhetik meg és hasonlíthatják össze legjobban, mely gyermek uralkodásra vágyó, engedékeny, szófogadó, veszekedő, békülékeny, irigy, jószívű, akaratos, ingatag, türelmes, pontos stb.

Watt, életrajzírója beszéli, hogy a gőzgépek javítóját már hat éves korában lehetett látni, a mint a padlón elterülve, krétával ábrákat rajzolt egy mértani tantételhez.

Egy atyának ikergyermekei vannak; az egyik fiú-, a másik leánygyermek, a kik egymáshoz föltünően hasonlók. Ő azzal dicsekedett egy társaságban, hogy gyermekei oly hasonlók egymáshoz, miszerint maga az anyjuk, ha egyformán vannak öltözve, nem tudja megkülönböztetni, melyik a fiú és melyik a leány. A társaságnak egyik tréfás tagja ezt kétségbe vonta, és tíz üveg pezsgőben foga-

dott, hogy ő a gyermekeket ezen esetben is meg tudja különböztetni, jóllehet még sohasem látta őket.

A fogadásra ráálltak. A társaság másnap a kereskedő lakásán gyülekezett össze. Az anya egyformán öltözött ikergyermekei között ült, és a társaságnak jelenlevő tagjai közül egyik sem tudta kitalálni, melyik a fiú és melyik a leány. Végre megérkezett azon vendég, a ki fogadott. Midőn belépett, üdvözölte az anyát, és azután így szólt a gyermekekhez: «Hoztam nektek szép játékszereket!» Rögtön fölugráltak helyükről s oda szaladtak az idegen úrhoz, a ki két játékszert húzott elő zsebéből, és pedig egy babát és egy lovaskatonát s az asztalra tette. Az egyik gyermek a baba után kapott, míg a másik a lovaskatona után. Az első gyermekre rámondta, hogy az a leány, a másodikra pedig, hogy az a fiú. Ő ugyanis azon helyes nézetből indult ki, hogy az ember hajlamait, nemét, jellemét játékaiból meglehet ismerni.

4. A szabad játékok mellett a gyermeknek többi *hajlamait, cselekedeteit, magaviseletét* is arra használhatjuk fel, hogy azokból a kis gyermek szellemi képességeit megítélhessük. Hogy a gyermek hajlamaiból, annak képességére következtethetünk, erre vonatkozólag engedjék meg tisztelt hallgatóim, miszerint egy legendát beszélhessek el a bibliai Mózes életéből, a ki a szentírás szerint magáról mondta, hogy ő nehéz szájú és nehéz nyelvű.

Mózes, a kit a királyleány nevelt fel, egykor a Pharao ölében ült, a ki őt nagyon szerette és eljátszogatott vele. Egyszer a király fején levő koronával játszadozott. Az leesett a földre és eltörött. A király megijedt, mert rossz előjelnek tartotta ezt. Megkérdezte az udvarában levő tudósokat és bölcseket. Ezek azt tanácsolták a királynak, hogy Mózest ölesse meg; mert az istenek óvatosságra akarták inteni a királyt, minthogy Mózes később uralomra vágyó lesz, és a király trónjára fog törekedni. A király azonban jobban szerette Mózest, azért egy idősebb bölcset kérdezett meg ennek jelentése felől. Ez azt válaszolta a királynak, hogy a bölcsek magyarázata téves. A kis gyermek nem uralomvágyból dobta le a koronát, mert a kis Mózes még nincs azon korban, a melyben az arany értékét meg lehet becsülni, és a korona értékét fel lehet fogni.

Ennek bebizonyítására állítsanak a kis Mózes elé egy tányér aranyat és egy tányér égő parazsat és figyeljék meg, melyiket fogja a kettő közül választani. A király úgy tett, a mint azt az idősebb bölcs tanácsolta. És mi történt? A kis Mózes nem az arany után nyúlt, hanem az izzó parázs után, és szájához közelítette, és ajkait megégette. Azért is maradt beszéde nehézkes. Ámbár ezen elbeszélés csak legenda, mégis már ebből is megtanulhatjuk azt, hogy a kis gyermek gondolkodását és ítélőképességét választásaiból és kívánságaiból megismerhetjük. Hogy az ilyen ítéleteknél elővigyázóknak kell lennünk, az magától értetik. Így például Csehországban erre vonatkozólag a következő receptet ajánlják: «Adj a gyermeknek egy hegedűt és egy pénzdarabot; ha az első után nyúl, akkor zenész lesz, ha pedig az utóbbi után, akkor tolvaj».

Vajjon ezen próba megfelel-e a pszichologiának, ezt a t. hallgatóság bölcs belátására bízom.

Különösen a kisdedóvónőnek kínálkozik alkalma az ének és beszéd alatt, a rendgyakorlatok-, a labdázás-, építés-, papirhajtogatásnál, szóval mindenféle iskolai gyakorlatnál a kisded szellemi tehetségeit, pl. az érzékek tulajdonságait, az ujjak ügyességét, a hely, az idő, alak, szín, szám- és utánzási érzék minőségét, az emlékező, beszélő, képzelődési, figyelési, feltalálási, összehasonlítási és esthetikai tehetség fokát megbírálni.

Eddig különösen három eszközt bátorkodtam a t. hallgatóság figyelmébe ajánlani; t. i. I. a *test és lélektan tanúlmányozását*, II. az *anthropologiai törvények tekintetbe vételét* és III. a kisded *mozgásainak és foglalkozásainak* megbírálását. Most még csak egy eszközt akarok nehány szóval megemlíteni.

IV. *A napló vezetése.*

A kisded testi és szellemi élete fejlődésnek és változásnak van alávetve. Majdnem minden nap más és más tünetcsoportot mutathat fel. Csak a múlt és jelennek egymással való összehasonlítása képes velünk a kisded csodaszerű lényegét és fejlődését megismertetni.

Azért szükséges, hogy minden anya a saját gyermekénél észrevett tüneményeket és változásokat *megjegyezze* és *naplójába beírja*.

Már többen leírták és nyilvánosság elé hozták ilyen művelt szülők gyermekeinek fejlődési történetét; pl. Preyer «Die Seele des Kindes», Strümpell «Psychologische Pädagogik», Hauffe «Entwickelungsgeschichte des menschlichen Geistes» és Bernard Perez «Les trois premières années de l'enfant» című műveikben.

Ezennel van szerencsém egy Kurtmann után készített naplómintát bemutatni. Ebből kitűnik, mire kellene a szülőknek figyelni a kisded minden korszakában, pl. az első félévben a második életévben, a negyedik év végén és a hatodik évben; továbbá, mely testi, szellemi és erkölcsi állapotokról és tulajdonságokról kell a szülőknek és kisdedóvónőknek jegyzékeket készíteniök. Ezen napló szerint már az első félév múlva a következő rovatokat kell kitölteni: az egészség-, testi fejlődés-, érverés-, fogak-, a kapkodás-, ülés-, oltás-, táplálkozás-, ruházás-, alvásnál mutatkozó szokások-, szellemi fejlődés megkülönböztetési tehetség-, megismerés-, a figyelem-, az érzelmek nyilvánulásai-, az ösztönök és hajlamok-, a játék-, a nevetés- és a sírásra vonatkozó rovatokat. Természetes, hogy minden évben még más tulajdonságok is csatlakoznak ezekhez, és hogy ennek következtében a napló más rovatokat is fog tartalmazni.

Igaz, hogy ily napló vezetése némi fáradsággal jár, de ezen fáradság a szülőknek és a kisdedóvónőknek édes örömet és áldásos jutalmat fog hozni; mert ez által a kisded természetét jobban fogják ismerni, képességét módszeresebben fejleszteni.

A régi görög templomok bejáratai fölött következő szavak állottak: «Ismerd meg tenmagadat!» Kívánom, hogy minden családi ház, minden iskola bejárata fölött is ott álljon e mondat: «Ismerd meg a gyermek természetét!»

És midőn a tisztelt hölgyeknek és uraknak szíves megjelenésükért, kitartó figyelmükért és jóakaratú elnézésükért hálás köszönetet mondok, mai felolvasásomat a gyermekisme elsajátításának meleg ajánlásával fejezem be. Léderer A.

AZ ELEMI FÖLDRAJZTANÍTÁS ÉLÉNKÍTÉSÉRŐL.*

«Utazás nélkül minden oktatás tökéletlen, a ki egy népet vagy földet óhajt ismerni, látogassa azt meg; ha lehet, hajózza körül a földgömböt; a világ a legjobb könyv, abba Isten maga írta be: mi van és mint van». Ezt írja Szemere Bertalan egyik útirajzában.

De vajjon hányan jutnak közülünk oly szerencsés helyzetbe, hogy e tanácsot követhessék? Szerencsés, de ritka helyzet az, mely lehetővé teszi a közvetlen tapasztalás útján való megismerést.

Az életben ily kivételekre nem számíthatunk, meg kell tehát mindent tennünk, hogy a földgömb, mint az emberiség lakóhelye, és mint a világegyetem tagja iránt, más úton keltsük föl az érdeklődést, és ennek alapján indítsunk különféle szempontból való tanulmányozására.

Az érdeklődés fölkeltésére olykor, különösen a gyermeki fogékony kedélynél, elég a legkisebb mozzanat is. Humboldt gyermekkorában a potsdami pálmaházban látott egy pompás dracænát; ez ébresztette föl benne az utazás vágyát és adott irányt egész életének.

I.

Első sorban az iskola van hivatva a földrajzi ismeretek terjesztésére is; de az ekörüli eljárásra vonatkozólag eltérnek a nézetek.

Ritter Károly, ki a földrajzoktatásnak új irányt adott, a földgömb története ismertetésének ép oly fontosságot tulajdonít, mint leírásának; bár amaz csakis ott tárgyalható, hol magasabb szellemi

* Felolvastatott a Mária Dorothea egyesület tanítónői szakosztályában. *Szerk.*

képzettség a *teljes* áttekintést lehetővé teszi, mert évezredek kellettek ahhoz, hogy az egész földgömb ismeretét borító sötétséget áthassa a fölfedezések terjesztette világosság; némely részt pedig még most is homály föd.

Ratzel nem csupán a *történelem segédeszközének*, hanem vele szoros összefüggésben levő *társtudománynak* tekinti a földrajzot. Tudjuk, hogy *Peschel* a *természettudományokkal* hozza összefüggésbe, *Frary* pedig, — kinek neve a nyelvoktatás kérdésének vitatása alkalmával nálunk is általánosan ismertté lett — az összes középiskolai oktatásnak épen középpontjává óhajtja tenni.

De csakis *egy* irányt szem előtt tartó fölfogásnak nincsen helye *6—16* éves leányoknál; itt az eltérő fölfogásokat egyesítve, összhangba kell hoznunk.

Az ebbeli törekvésben úttörőnek tekinthető *Geikie Archibald*, a londoni geologiai múzeum igazgatójának a földrajzi oktatásról szóló műve. Elvei részben alkalmaztattak ezelőtt is, de ily eredeti, alapos, gyakorlati irányt követő és kimerítő módon — tudtommal — alig tárgyalta még valaki a földrajztanítás kérdését.

Geikie szerint: a földrajz készen kapja a tényeket, melyeket a különböző tudományágak mívelői megállapítottak, és a következtetéseket, melyekre jutottak; de közülök különösen azokat válogatja ki, melyek legnagyobb befolyással vannak az emberi nem jólétére, és leginkább képesítenek arra, hogy megértsük tervszerűségét azon csodás mindenségnek, melynek mi is tagjai vagyunk.

Hegyek és völgyek, fensík és lapály, folyók és tavak megegyeznek a legjellemzőbb fővonásokban a földgömb minden öve alatt, de megkülönbözteti őket a sajátságos helyi viszonyok végtelen sokasága. E helyi viszonyokat vonatkozásba hozva a történettel, a földrajz föltünteti: mily nagy befolyással voltak azok a politikai eseményekre, mint adtak irányt a népvándorlásoknak, mennyire mozdították elő vagy gátolták a hódítást, mint járultak hozzá a nemzeti jelleg kifejléséhez, a nemzeti mythologia és irodalom sajátos vonásainak kidomborításához.

Tárgyalja továbbá a földrajz globusunk öveinek különböző éghajlatát, az állati és növényélet kapcsolatos fejlődésével; kimutatja

a klima befolyását a felfedezésekre, a közlekedés és művelődés terjedésére.

Anyagát a természettudományok majdnem minden ágából meríti. A föld minden részéről gyűjtött tények és a belőlük levonható következtetések megértése azonban többet igényel puszta könyvtudománynál. Kell, hogy a geografus a természetnek megfigyelője is legyen.

Bár a tudományos vívmányok tág mezejének csak kis részén is érzi magát otthonosnak, — e határokon belül ismerete oly alapos legyen, hogy őt más téren való megfigyelésre, kutatásra és okoskodásra is képesítse.

Az, a ki maga bonczolt növényt és megfigyelte az egyes részeknek egymáshoz való viszonyát és czélját; vagy a ki valamely terület helyrajzát ismeri a geologiai viszonyokból kiinduló következtetések alapján: oly tapasztalatokat szerzett, melyek könyvekből el nem sajátítható pontosságot és élénkséget adnak neki, midőn e tárgyakat ismerteti.

Ki a földrajz fontosságát fölfogta, csakhamar belátja, hogy közönséges qualifikacziónál több kell ahhoz, hogy a földrajznak mint tantárgynak képző hatását kellően érvényre juttassuk. Be fogja látni, hogy okvetlenül bő olvasottságra van szüksége; hogy el kell magát látnia a szemléltetésre szolgáló oly készlettel, melyet a tudomány minden ágából gyűjt, és melylyel megvilágosítja a tanulás alatt fölmerülő tárgyakat. Elismeri majd, hogy nem elég az olvasás útján szerzett ismeret, hanem nélkülözhetlen a tárgyával való gyakorlati foglalkozás, a szemlélés, az okoskodás is. Ez utóbbiak függetlenné teszik őt a kézi könyvtől. A helyett, hogy megelégednék a könyvből betanult leczke kihallgatásával, saját tapasztalatai és ismeretei készletével a tárgyat annyira élénkíti, hogy a legközönyösebb növendék is megérti és érdeklődik iránta.

Ez a földrajztanítás eszményképe.

A Geikie vázolta eszményképet csakis úgy érhetjük el, ha a tanításnál a növendék *egész énjét* foglalkoztatjuk.

Túl mennék feladatom határán, ha csak általánosságban is akarnám tárgyalni mindazt, a mivel e *minden oldalú* foglalkozta-

tást elérhetjük, és ezért csak egyes, czélszerűnek bizonyult eljárási módokról kivánok szólani.

II.

Legfontosabb mindenesetre az *elemi* ismeretek elsajátítása, mert: «Die Lehren der Kindheit sind in Stein gegraben». Ezért már a tanítás első évében kezdődjenek ama gyakorlatok, melyek a földrajzi ismeretek fölfogását előkészítik. E gyakorlatokhoz tartozik a tárgyak összehasonlítása tekintettel *viszonylagos kiterjedésükre, helyzetükre* és *magasságukra.*

Ez legjobban eszközölhető praktikus munkával kapcsolatban.

Tán fölösleges is említenem, annyira ismert eljárás az, hogy magukkal a növendékekkel végeztetjük a terem és a benne levő tárgyak különböző irányban való mérését. Később a szemmérték gyakorlására mérés előtt kérdezhetjük nehány növendéktől, mit gondol, hány méter vagy decimeter hosszú vagy széles ama tárgy? Bezzeg örül, a ki legjobban megközelítette becsülésével a valót. Méregetnek is azután úton-útfélen úgy, mint az iskolában látták, lépéssel, araszszal, méterrel. Könnyű *amazoknak* különféle voltából kimutatni az *egységes mértéknek* szükségességét.

A magasság meghatározásakor legelőbb magukat a gyermekeket mérjük és méretjük; tapasztalásból mondhatom, hogy az ilyenkor támadni szokott derültség fűszerezi, de épen nem zavarja a tanítást.

A tárgyak *viszonylagos helyzetének* meghatározásánál fölteszem, hogy a «jobbra», «balra», «előtt», «mögött» stb. fogalmakkal tisztában van a gyermek.

Ha már most e fogalmak alapján a világtájak iránti tájékozódást akarjuk elérni, az eljárásra például fölhozhatom, hogy egy elemi iskola II. osztályának ablakaiból látszottak a szemben épülő ház előtt fölállított szálfák. Az árnyékot, melyet ezek a falra vetettek, hosszabb ideig figyelemmel kisérték az erre fölszólított növendékek. De nem a munka közben, hanem a tanulás előtt vagy után tartott pihenők alatt. Az árnyékok hossza és irányának változásai mindig a legnagyobb érdekeltséget keltették.

E megfigyelés szolgált alapúl a világtájak ismertetésénél és a tájékozásban való gyakorlatoknál.

A napsugarak irányának és hőmérsékünk változásainak okozati összefüggését efféle megfigyelésekkel kapcsolatban értethetjük meg; mert, hogy a függélyesen áradó sugarak melegebbek, azt a fűtött kályha ajtaja elé különböző irányban tartott kézen is tapasztalhatják a növendékek.

Könnyítette ez észlelés a napnak mint a világosság és a hő forrásának bemutatását; a nap- és évszakok váltakozása, tehát az idő fogalmának és fölosztásának megértését. (Alkalmas segédeszköznek bizonyult ez eljárásnál a Stampfel kiadásában megjelent két szemléltető kép is.)

A *tanterem* és *iskolaépület* többoldalú rajzoltatása úgy a palamint fali táblán, valamint az építésnél használt anyag minősége, származása, földolgozása, — változatos és a szemléltető eszközök nagy számával kisért foglalkozást nyujtanak.

III.

Vannak, kik a *lakóhely ismertetését* unalmasnak mondják. «Nem lesz leányból levélhordó, minek *tanulja be* az utczák és terek neveit», ez alaptalan megjegyzést nem egyszer volt alkalmunk hallani. A nevek «betanulását» — bizton hiszem — sehol sem gyakorolják, de igenis fölhasználják a tanítás e fokát arra, hogy az utczát borító kövezetre, az épületek — különösen a nyilvánosak — *rendeltetésére*, a nevezetesebbek pl. múzeum, várpalota, akadémia stb. *keletkezésének történetére*, művészi díszítésére, a terek ültetvényeire és fáira, a szobrok jelentőségére, a lakók társadalmi viszonyaira, és — kivált természeti szépségekkel oly gazdagon megáldott helyen, minő fővárosunk — a határban észlelhető mindennemű természeti alakulásokra és jelenségekre irányozzák a növendékek figyelmét.

A földrajzi alapfogalmak közlésénél épen nem szükséges, hogy költséges és mesterségesen készült eszközök halmazával rendelkezzünk. A szemléltetéssel való élénkítést elérhetjük olykor a legegyszerűbb módon is. Így közli *Felméri Lajos* «Az iskolázás jelene Angolországban» című kitünő művében, hogy egy elemi iskolában

tett látogatása alkalmával a tanító a III. osztályban maga mellé állított egy fiút, s a többiektől kérdezte, hogy karja, orra, a szárazföld milyen részéhez hasonlít. Ily módon illusztrálta a földszorost a nyakkal, a szigetet a szemmel stb., csak azután következett a térképen való mutatás és végül a definiczió.

Vajjon elérhetjük-e, hogy növendékeinkkel az iskolaépület udvarán maguk gyüjtötte fövényből készíttessük a megye relief-térképét — mint azt Felméri Angliában látta — miközben megtartsák a hegyek, halmok, völgyek és folyók arányait; a városokat lakosságuk és jelentőségük szerint apró négyszögű és különböző nagyságú mészkövekkel jelöljék stb. és így kellemes iskolai szórakozássá tegyük a földrajzórát? Elérhetjük-e, hogy maguk készítsenek napórát stb. effélét? Hisz iskolaépületeink nagy része — a fővárosiakról szólok — alig teszik lehetővé, hogy egy-egy osztály a többiek zavarása nélkül így munkálkodjék a szabadban, mert ehhez tágas udvar vagy játszótér szükséges.

Van azonban mód arra, hogy a tanteremben és otthon rajzolással szerkeszszenek térképeket.

Winternitz, egy az ötvenes években Pozsonyban élt kitünő pedagógus, Európa vázlatos térképét kéregpapirosból olyformán készítette, hogy az egyes országok határaik mentén ki voltak metszve úgy, hogy helyükből kiemelhetők és oda visszatehetők voltak. E kiszedéssel és visszaillesztéssel járó munka, vagyis inkább játék, ép oly mullattató és változatos mint tanulságos volt, mert könnyű szerrel ismertette meg a gyermekkel az egyes országok helyzetét a földrészen, fővárosaik, hegyeik, folyóik fekvését, irányát, nevét. Magam csak egy régi példányát láttam, mert most már nem kapható, de jónak láttam fölemlíteni, remélve, hogy ezzel tán a jeles taneszköz újra készítésére indíthatok valakit.

IV.

Nagyon előmozdítják a földrajztanitás élénkítését a *közös kirándulások* is ott, hol rendezésükre megvan az alkalom, ha czélszerű előkészület után történik az indulás, az útközben tapasztaltakat pedig utólag alaposan földolgozzák.

A haza ismertetésénél fölhasználható nagyszámú segédszer között főfigyelmet a *térképek* és azok kezelési módjai érdemelnek.

Geikie az iskolai oktatásnál első sorban csakis oly térképeket ajánl, melyekre csupán az ismertetett részletek legyenek följegyezve; ugyanazon területnek különböző mérték szerint rajzolt térképeihez is szokják a növendék, kinek okvetlenül házi használatra térképe vagy atlasza legyen.

A fogalmakat inkább a térkép nyujtotta adatok földolgozásával szerezzék a gyermekek, mint a tankönyv lapjairól.

Használtassanak természettani térképek is, mert azok, melyek a fizikai és politikai viszonyokat együtt tüntetik föl, nem nyujtanak eléggé tiszta képet.

A kőzetek sokféleképen függnek össze a földszínén levő tájjal, a talajjal és tenyészettel, és épen ezért befolytak a lakosság fejlődésére és haladására is.

Ennek kiemelésére nálunk eddig nem fordítottak elég gondot, s ezért alig találunk iskolai használatra alkalmas földtani térképeket. Pedig a fölületen mutatkozó vízrajzi, növényzeti, népesedési stb. viszonyokat mint a talaj alakulásának és anyaga minőségének eredményét kell föltüntetnünk.

Melyek Európa legnagyobb városai? Mely folyók mellett épültek? Vajjon miért alakultak a nagyobb városok épen folyók mentén vagy torkolatuknál? — Ha a folyóvizek keletkezését és irányát a táj földtani képződésével hoztuk összefüggésbe, efféle kérdéseket alkalmazhatunk, hogy a reájok illő feleletek élénken megvilágítsák a vizivonalaknak, mint az emberiség művelődésére befolyt tényezőknek, hatását.

A földtekék, telluriumok általán el vannak terjedve, úgy szintén a fali tábla használata is, melyre nézve Geikie ismét igen praktikusan fehéren kívül színes kréta alkalmazását, és hálózattal ellátott fali táblát ajánl a térképrajzoláshoz.

A fali táblára rajzoltatjuk az ismertetett csillagzatokat is, pontokkal jelölve az egyes csillagokat és ügyelve, hogy egymástól való távolságuk és helyzetük arányai körülbelül föl legyenek tüntetve. Rajzolják a növendékek pl. a hold alakját is, változásai különféle

szakaiban; e rajzokat papiron is készítsék, minden alak mellé magyarázatot írva. E foglalkozás arra szoktatja őket, hogy figyelemmel kisérjék az égi testeket, még mielőtt róluk tüzetesen tanultak volna.

A térképen való tájékozottságot rendkívül előmozdító, emellett mulattató és gyakorlati hasznú eljárás a növendékekkel képzelt utazásokat tétetni. Pl. *Hogyan jutna Budapestről Szegedre hajón? Van-e más mód az odautazásra? Mely helységek, hegyek, vizek esnek útjába?* Efféle kérdések alapján főként nagyobb távolságok kijelölésénél, hol több irány is követhető, igen változatosak, a találékonyságot, talpraesett gondolkozást fejlesztők e képzelt utazások.

Ismétlő összefoglalásoknál két-két növendék kölcsönösen kérdezheti egymást, vagy hármat-négyet a térképhez szólítva mutatópálczával látunk el és megkivánjuk, hogy valamely általunk nevezett várost, folyót stb. jelöljenek meg. Élénk verseny támad ilyenkor, ki mutassa meg hamarább és pontosabban, s az egész osztály figyelemmel kiséri a versenyzőket, a kik csak kelletlenül engedik át helyüket másoknak.

Növény- és ásványpéldányok, nyers és földolgozott termények, természetrajzi, ethnografiai és tájképek, rajzok, fényképek, amennyire csak lehet, folyton használandók. Nem mindenütt van költség a Lehmann, Hölzel, Gerold vagy Harting kiadásában megjelent fali képek, vagy scioptikon beszerzésére, de ezeket laterna magikával is pótolhatjuk, melylyel igen egyszerű módon mutathatjuk be az előadott részleteket, és gyűjthetünk csekély fáradsággal ábrákat és metszeteket magunk is.

Ha kellő érdekeltséget keltünk a növendékekben, ezek is hozzájárulnak a szemléltető anyag gyarapításához; nemcsak maguk gyűjtenek, hanem családjuk közreműködését is megnyerik czélunkra. Akárhányszor küldenek a szülők kölcsön vagy adományként az iskolába oly tárgyakat és képeket, melyek a szóban levő vidék megismerését előmozdítják. Számos termény és iparczikk, így: szepességi és torontáli ú. n. szerb vászon, erdélyi varrottas, balatoni kecskeköröm, kokoszdió, kasmirkecske szőre, jegeczek, népviseleteket és híres építészeti remekeket ábrázoló képek, s számos más tárgy gyűlt

össze ily módon egy elemi iskola IV. osztályában egyetlen tanév folyamán.

A fővárosban azon szerencsés helyzetben vagyunk, hogy czélunkra fölhasználhatjuk nemzeti múzeumunk gazdag gyűjteményeit is. Ha körülírjuk a tárgyat vagy képet, melyre hivatkozunk, és pontosan megjelöljük a helyet, hol ráakadhatnak, növendékeink maguk is fölkeresik azokat. A látottakról adjanak számot. Ezzel nemcsak társaikat ösztönzik példájuk követésére, de kifejlődik bennük oly nemes élvezet iránti fogékonyság is, mely egész életükre jótékony hatású lehet.

Az ismertetés tárgyára vonatkozó költemények közbeszúrt fölolvasása vagy fölmondása így «*Alföld*», «*A Tisza*», «*A völgy s a hegy*», hazánk ismertetésének befejeztekor a «*Szózat*», mindig lelkesítő hatásúak. Azt, hogy ily költői vonatkozások mennyire képző és élénkítő erejűek, fölösleges bizonyítani.

Igyekezzünk továbbá lehetőleg oly példákra hivatkozni egyes jelenségek magyarázatánál, melyekhez a növendékek hozzáférhetnek, és melyekkel tehát *közvetlen szemlélés* útján ismerkedhetnek meg.

Így, ha szólunk a *vízről* mint *földtani tényezőről*, és ki akarjuk emelni, hogy egyfelől *ront*, másfelől *alkot*, nem szükséges az egykor emberlakta vidéket borító Zuyder tavat, vagy Uj-Fundland homoktorlaszait említenünk; a víz eme hatásait föltüntethetjük a közvetlen közelben is. Így példánk van arra, hogy azon Dunaág, mely Ó-Buda és a hajógyári sziget között van, újabb időben képződött és ama fal fölött áramlik, mely Ó-Buda földjéről a szigetre volt vezetve; a Margitsziget alsó csúcsán föltünő a folyó okozta növekedés; a legtanulságosabb helyek egyike pedig bizonyára ama rónaság, melyen Aquincum kiásott maradványai között világosan látható, mennyi földanyagot hordott le a környező hegyekről a vízár.

Ha nem is vezethetjük el növendékeinket magunk, bizonyára föl fogják használni az első kinálkozó alkalmat, sőt kérésükkel ezt otthon elő is idézik, hogy az iskolában említetteket maguk is láthassák.

A *külföldinek a hazai fölé való helyezése ellen* nagyon sokat

tehet a haza földjének alapos ismertetése. Ezért utaljunk arra, hogy a háztartás szükségleteinek legnagyobb részét hazai termények- és iparczikkekkel födözhetjük; szóljunk hazánk természeti szépségei-, gyógyhelyeiről, melyek bizvást kiállják a versenyt más, inkább keresett külföldiekkel; és emeljük ki, hogy még ritkaságokért sem kell határainkon túl mennünk. Így pl. a krajnai hegyi barlangok csodás gőtéje Erdély boli barlangjában is él, a csíki Szárhegy mészképződése pedig kiállja a versenyt a híres carrarai márványnyal.

Ily utalásokkal az *összehasonlító eljárás* termékeny földjére léptünk.

Területek nagysága, emelkedések magasságának, égi testek tömegének és egyebek meghatározásánál, ez a mód sokkal tisztább fogalmakat nyujt, mint a számokkal való kifejezés.

Hogy a föld 49-szer akkora mint a hold; hogy Dalmáczia lakói közül csak félannyi tud írni, olvasni, mint a tulajdonképeni Magyarországban élők; hogy a János-hegy körülbelül $2^1/_4$-szer oly magas mint a Gellért; hogy ugyancsak a budai hegyek között látható kúpalakuak *egyféle,* a romokhoz hasonlító zugligeti sziklafalak pedig *kétféle keménységű,* tehát a levegő és a lecsapódásoknak is egyenetlenül ellentálló, és épen ezért oly különös alakulást mutató dolomit tömegből alkotvák, — ezen, és hasonló adatokat ily kapcsolatban bizonyára jobban megjegyeznek, mintha számokkal jelölnők a magasságokat, vagy egyenkint mutatnók be a kőzeteket. Ha kiemeljük a Kárpátok hossz- és keresztvölgyei éghajlatának különbségét, vagy összehasonlítjuk Európa területét és lakóinak számát Afrikáéval, emitt a népesedési viszonyokra, amott a termények különbözőségére könnyedén következtethetnek a tanulók.

V.

Midőn befejezték a növendékek hazánk földrajzának tanulását, az érdeklődés fokozása végett fölemlíthetjük pl. hogy: az Amazon vidéki benszülött föltalálja magát az őserdő minden zugában, több száz mértföldnyire is biztosan ráakad az ösvényre; az eszkimo szénnel rajzolja a nyírfa kérgére az arra utazó tengerészkapitányok számára az óriási, kietlen jegestenger partvonalait és szigeteit és így

útbaigazítja az észak-nyugati átjárat elérésénél; de hazájuk határán túl e természeti népek ismerete nem terjed. Nem illő-e tehát, hogy mi, kik a műveltségnek oly sokkal magasabb fokán állunk, tágítsuk tudásunk körét? — E szélesebb ismeretkör gyakorlati hasznát számos példával tüntethetjük föl, melyet a *növendékek nemére való tekintettel* választunk meg.

Leánygyermekekre nézve Seé Francziaországban kiadta a jelszót: «*Il faut féminiser l'histoire*», azaz mutassuk be leányoknál, milyen volt a nő állása a különböző népeknél. *Miért ne követnők ezt az elvet a földrajz ismertetésénél is?*

Csaták színhelyei bizonyára nem érdeklik a leánynövendékeket annyira, mint a naponkint szükséges természeti és ipartermények származási helyei. A leányka nyakán levő selyemszalag, az elefántcsont melltű, a reggel ivott kávé, stb. lehetnek azon kiindulási pontok, melyekről China, Arábia stb. ismertetésére áttérünk.

Az *összefoglalás* alkalmával tett efféle kérdések: mely hasznos állatok vagy növények származtak hozzánk Amerikából? — mindig élénk szellemi mozgalmat keltenek, és ha a gyermek a fölsorolásban megakad, bizonyára minden oldalról jelentkeznek társai, hogy folytassák azt. Ily alkalmakhoz fűzhető egyszerű alakban némely hasznos termény fölismerésének, behozatalának, úgyszintén egyes találmányoknak története is.

A fogalmak tiszta alakulását nagyon elősegíthetjük bizonyos *állandóan használt jelzőkkel*, találó mondásokkal. Ha *kincses* Erdélyt, *kanyargó* Bodrogot, *ködös* Angliát említünk, Islandról mint a «*jég és tűz*» hazájáról szólunk, bizonyára elősegítjük annak megjegyzését, a mit az illető helyek természeti viszonyairól tanultak. E mondás pedig: «Sz. Pétervár oly ablak, melyet Nagy Péter vágatott, hogy rajta kinézhessen Európára», egyaránt jellemzi a város helyzetét és keletkezését.

Fokozza a tanítás élénkségét az is, ha egyes földrajzi *nevek közléséhez fűzzük azt, a mi eredetükre vonatkozik.* Számos helynév megőrizte azok emlékét, így pl.: Gellért, Besnyő, Csaba, Amerika, Gibraltar, Jó remény foka stb. De nemcsak a nevekre vonatkozó történeti adatokat közölhetjük, hanem fölhasználhatjuk czélunkra a

mondákban fönmaradt, részben költők által földolgozottakat is, milyenek «Csörsz Árka», «Beregszász», «Eperjes»* és mások.

Igen jellemzők a *népszokások* és *közmondások* is. Így pl. az alföldi tanács: «nyáron subádat, télen kenyeredet el ne hagyd», — vagy e skót kívánság: «adjon Isten érdes kezet és szélfútta arczot!» — azaz egészséget a munkához — világot vetnek a lakók életmódjára. Az, hogy Finnországban nem szokás házőrző kutyát tartani, e nép békés, becsületes voltát tünteti föl; mily patriarchálisak hazánk egyes tájain az aratással összekötött ünnepélyes szokások, és mily kedélyes a pünkösdi királyné választás, vagy a «mátkatál» küldése oly leányok között, kik egy évre barátságot kötnek, stb.

Sok *hasonlóság van a népek élete, kedélyvilága, fejlődése és szokásai között*, melynek föltüntetésével éleszthetjük az emberszeretetet, ápolhatjuk a «testvériség» szép eszméjét és érdekesebbé tehetjük tárgyunkat. Így pl. a hegyi tájakon élőket elszigeteltségük konzervativ természetűekké teszi, hosszú időn át változatlanul folytatják életmódjukat, őrzik meg gondolkozásuk, szokásaik, öltözékük sajátosságát. Erdély, Tirol, Skóczia hegyi lakói egyaránt becsületesek, kedélyesek, vallásosak, egyaránt ügyesek ugyanazon iparágakban, sőt izlésükben is megegyeznek, pl. hogy csupán egy külsőséget említsek — mindannyian kedvelik a koczkás szövetet, stb.

Közös a hazaszeretet érzelme az emberi nemet alkotó népek túlnyomó részénél; az ázsiaiak közül többen saját országukat tartják a világ középpontjának, és ha mi azt valljuk, hogy: «A nagy világon e kívül nincsen számodra hely», a skót a mennyországban is «a highlands welcome»-ot (felföldi fogadtatást) kíván magának.

Azon befolyást ismertetve, melyet a lakóhely geologiai, fizikai, éghajlati viszonyai a lakók életére gyakoroltak, ne feledkezzünk meg azon változásokról sem, melyeket *az emberi nem a föld felületének alakulásán létesíthet.* Nem csupán a területek politikai fölosztására, hanem talajjavításra, feltöltésre és egyengetésre, viziútak nyitására, meglevők hajózhatóvá tételére, és számos más oly munkára irányozható a figyelem, melyeket az emberi nem egy vagy más

* Tompa: «Népregék»

czélja elérhetésére végez. Pl. a suezi csatorna ismertetésénél szólhatunk a közlekedés könnyítésére, és így a művelődés terjedésére gyakorolt befolyásáról, bemutathatjuk a mű szellemi alkotója, Lesseps, arczképét is. S hogy csak egy példát idézzek még: a Mont-Cenis alagútjának fúrásakor végzett munkálatok egyes mozzanatainak ábrái, — melyek könnyen hozzáférhetők, miután nagyobb képes lapokban is megjelentek — alkalmasak arra, hogy föltüntessük az emberi ész hatalmát az anyag fölött. Összehasonlíthatjuk az emberi szellem e remek alkotásait a régiek óriási, de a népek életére oly különböző hatású építkezéseivel.

Így művelődéstörténeti képek domborulnak ki, és alakulnak az emberi szellem fejlődését föltüntető sorozattá.

Az érdekes utirajzok, ethnografiai ismertetések, földrajzi megfigyelésekre útbaigazító munkák, szép és folyton növekedő számmal jelentek meg édes hazánk nyelvén is, de oly minden tekintetben tökéletes és az önálló tanulmányozásra képesítő iratok, még mindig hiányoznak ifjúsági irodalmunkban, milyenek, hogy egy-kettőt nevezzek: *Reclus*-től «Histoire d'une montagne», «Histoire d'un ruisseau», vagy *Barbauld* asszonytól «Evenings at home».

Kívánatos, hogy mielőbb ilyenekkel is növekedjék az eszközök száma, melyekkel a földrajz tanítását *élénkíthetjük*.

(Budapest.) Weiszberger Antónia.

A VILÁGBETŰ.

Mindig a tanulás és tanítás egyszerűsítésén, könnyítésén gondolkozunk és mégis gyakran azon dolgozunk, hogy azt nehezebbé és bonyodalmasabbá tegyük!

E nehézségek egy részének elhárítását akarja előmozdítani *Burgerstein*-nak (a ki az isk. egészségtan érdekében már több munkát írt) «*Die Weltletter*» című brosürje.

E brosürt a «Fränkischer Kurier»-ban Schubert Pál (kinek az írásbetűk irányáról és az írásfüzetek helyzetéről írt értekezését, a Nemzeti Nőnevelés nem régen ismertette) méltatja behatóan. S mivel az abban foglalt kérdés sok tekintetben minket is érint: nem lesz hiábavaló munka, ha a szellemes irat életrevaló gondolatával röviden mi is megismerkedünk, még pedig a Schubert Pál rövid, velős közlése nyomán.

Burgerstein éles kritikával és szellemes szatirával küzd a fraktura ellen s az antik írásmód mellett, melyet világosság, egyszerűség és alaki szépség jellemez. Joggal nevezi az *antik betűt: világbetűnek*, mert Oroszországot és Törökországot kivéve, nincs talán iskola, a hol kizárólag, vagy legalább a fraktura mellett ne tanítnák és gyakorolnák.

Az egész czivilizált Észak- és Dél-Amerikában ez az írásmód uralkodik kizárólag; ép úgy Ausztráliában és az angol koloniákon. Sőt Japánban is abban járnak, hogy az antik betűt is bevezessék az iskolákba. Khinában pedig már most is használják Pidgin név alatt az európaiakkal való érintkezések alkalmával.

Burgerstein azon népesség számát, a mely a latin betűt használja 250 millióra becsüli. A világbetűt tehát, mely hivatva van az egész czivilizált emberiség szellemi közlekedése számára hídul szol-

gálni, nem kell még most fölfedezni, mint a volapük-öt; az antik írásmódban föltaláljuk azt. És mint kétségtelen tény állítható, hogy egyetlen mivelt nép sem térhet ki az antik írásmód elől. Ezzel ki van mondva az ítélet mindennemű különleges írásmódra is és csupán idő kérdése lehet, hogy ezen ítéletet az egyes országokban a belső szellemi szükség kérlelhetlen kényszerűsége mikor hajtja végre? Mert esztelen és különösen tanításnál rendkívüli idő- és erőpazarlás *kétféle írásrendszert* egymás mellett tanítani.

Hogy ezen proczessus olyan országokban, a melyek nemzeti betűvel bírnak (Görögország, Oroszország, Japán, Khina), lassabban fog lefolyni, természetes, annál inkább, ha a közlekedés és kultura még elmaradott. De mi németek — mondja az értekező — nem bírunk nemzeti betűvel. A rúnák egyes elemei átmentek ugyan az Ulfilas biblia fordításába, de a későbbi írásművekben már föl nem találhatók. A római betű általános elterjedést nyert. Nagy Károly «Capitulare»-ja szép antik betűkkel van írva. De a középkorban a szerzetesek leleményessége és kicsinyes újítási vágya miatt különböző változásokat szenvedett, annyira, hogy Wagner Leonhard († 1522), Augsburgban azzal dicsekedett, hogy 70-féle betűformával rendelkezik.

Sajnos, hogy egyike a római betű ezen sokféle elferdítéseinek: a fraktura, a mai napig tartó állandóságot nyert, mivel a nyomtatás felfedezése épen uralkodása idejébe esett, úgy, hogy a XV. század közepéig egész Franciaországban, Angliában, Németalföldön és Németországban el volt terjedve. Itália az antik írás mellett maradt; a renaissance is ezt kerítette hatalmába. Spanyolország a XV. században fogadta el. Franciaországban csak a XVI. század vége felé szünt meg a fraktura használata, Angolországban és Német-Alföldön egy félévvel később; Skándináviában és Dánországban a XVII. században lépett lassanként vissza és helyet adott az eredeti antik vagyis latin írásbetűnek.

Ilyen körülmények közt lehet-e szó arról, hogy a fraktura német nemzeti írás? Ezt a tévedést, melyhez sokan még szívósan ragaszkodnak, elősegítette ez a megjelölés: «góth írás», de csak félreértés tehette ezt is, mert annak a régi góthokhoz semmi köze,

csupán a góth ornamentikához; azonban ez az utóbbi tudvalevőleg Észak-Franciaországból származik. A fraktura annyira nem német nemzeti, hogy Dürer Albrecht, Leibnitz, Humbold W. és mások a római írásmódhoz való visszatérést sürgették és Klopstock kijelentette, hogy a fraktura betű egyáltalán nem német.

Grimm Jakab, a ki ugyancsak nem megvetendő tekintély a németség kérdésénél, így nyilatkozik a frakturáról: Sajnos, hogy ezen elrontott, izléstelen írást még németnek nevezik, mintha minden rossz szokást, a mely közöttünk fölburjánzik németnek kellene bélyegezni, s e miatt ajánlani is... Miért maradjon meg minden szemét az írásban?

Ha a fraktura szinte német betű volna is, akkor is vissza kellene lépnie a világbetű, az antika elől az internaczionalis közlekedés érdekében; a mint a fontot és latot, a lábot és hüvelyket egy világ súly- és hosszmérték érdekében gondolkozás nélkül föláldoztuk, habár az utóbbi franczia volt is.

Az antik írás azonban nem franczia, hanem ó-római, mint összes kulturánknak jórésze. A chauvinismusnak tehát nincs oka a féltékenykedésre.

Az iskolai egézségtan megköveteli, hogy a tanítást minden haszontalan tehertől megszabadítsuk és különösen a sok írást korlátozzuk. — Két különböző írásrendszert, mindkettőt 4-féle abc-vel (a nagy és kisbetük írva és nyomtatva) tanítni és tanulni időrabló fényűzés.

Ha a fraktura lassankint megszünnék, akkor a későbbi generacziók egész sor tanórát nyernének meg, a melyeket ma el kell pazarolni, és ezen órákat szükség szerint a test ápolására vagy más hasznos dolog tanulásra fordíthatnák.

Burgerstein egyik főérdeme abban áll, hogy nyomatékosan rámutatott: miképpen az antik írásbetű már most világbetű Németországban is, s daczára a frakturára kiterjesztett hivatalos védelemnek, mindinkább terjed és a frakturát, mint tarthatlan és fölösleges mellékírást háttérbe szoritja. Itt a műveltség fejlődésétől parancsolt kiválasztási processus megy végbe, melyet a lehetőségig elő kell segíteni.

Ma már mindenki tudja Németországban is a római betűt olvasni, legyen az nyomtatott vagy írott. Bizonyítja ezt az esetleges nyomtatványok nagy száma, a melyek a betűformák megválasztásánál a tömeg szükségletéhez alkalmazkodnak. A legtöbb tudományos munka ma már azt használja. Az üzleti összeköttetés is sokféleképen a latin írásra van utalva. A külföldre küldött fraktura betűvel írott levelek ki vannak téve azon veszélynek, hogy olvasatlanúl visszakerülnek.

A latin írás növekedő elterjedésének fő oka az, hogy egyszerű, könnyen olvasható és írható. A nyomtatott betük kevés és egyszerű alkatelemekből állanak. Fölfelé és lefelé kereken vagy kis harántvonással végződnek és a szükségesnél több vonással nem bírnak arra nézve, hogy a betű jellemző sajátságát biztosítsák és a fölcserélést megakadályozzák. A fraktura nyomtatására nézve épen az ellenkező áll. A latin betük kerek vonásait a hegyes szögű fraktura mellett előnyül kell fölemlítenünk. Eltekintve minden theoretikus bizonyítéktól, melyek az anatomiához és fiziologiához vezetnének, s e miatt igen messze ragadnának, ezt már az is bizonyítja, hogy számos gyors kézírásnál a szögletek szabályellenesen le vannak kerekítve.

A végeredmény Burgersteinnak ezen mondata: a kétféle írás baj; a fraktura mellett semmi sem szól; megmarad a latin írás!

A latin írás egyesületétől* senki se ijedjen meg. A legártatlanabb egyesület; nem követel tagságdíjt, nem tart üléseket; csak egy paragrafusa van: *hogy tényleg a latin írást használja.* Lényegére nézve nem egyéb, mint egy nagy alapra fektetett kérelem az iskolai előljáróságokhoz, hogy a frakturával lassankint fölhagyjanak. E kérdésnek fontossága és jelentősége az internaczionalis közlekedés megkönnyítése mellett mindenekelőtt abban áll, hogy az első iskolai évek terhén könnyítsünk. Természetes, hogy a fraktura nem tűnhet el azonnal az iskolából. Legalább egy emberöltő kell ahhoz, hogy nélkülözhetővé legyen.

Hogy megmutassam: *gyakorlati paedagogusok* (s épen ilyenek az előmunkásai a szóban forgó reformnak) miképen gondolkoznak

* Központja Wiesbaden.

az átmenetről, ide iktatom Bécs 6. tankerületének tételeit, melyeket a kerület értekezlete egyhangulag magáévá tett, s melyeket a következő évben a város összes tankerületeinek gyűlésein napirendre óhajt hozni:

1. A tanítás érdekében áll *egyféle írásjelek használata.* 2. A latin írás érdemli meg, hogy elönyben részesüljön. Az átmenet úgy eszközölhető, hogy legelőször is a *frakturaírás tanítása elmarad*; az olvasás tanítása pedig (úgy a nyomtatott, mint az írott fraktura betűé) csak a 3. iskolai évben kezdődik és csak annyi évig tart, a míg a gyakorlati élet kívánatossá teszi, azaz megköveteli. 3. A négy abc sor tényleges egyszerüsítését kellő elővigyázattal elő kell segíteni. (A nagy és kis betük nyomtatott és írott alakját értve). 4. A *függélyes írás egyenes közép helyzettel előnyben részesül egészségi okok miatt.*»

Első tekintetre talán úgy tetszik, mintha e fejtegetés minket egyáltalán nem érdekelne. De lássuk közelebbről: 1. Vannak német tannyelvű iskoláink s ezen kívül a városokban számos német jellegű magánintézet, különösen az erdélyi szász és felső magyarországi német vidékeken, a melyek *első sorban* a fraktura írást tanítják és szintén azzal a jó hiszemmel, hogy az német nemzeti írás.

2. A magyar tannyelvű iskolák egy nagy részében a kellőnél nagyobb figyelemben részesül, akadályozza azt, hogy a tanulók kellő idővel rendelkezve, a latin betük szép írását elsajátítsák. Annál inkább, mert a polgári és felsőbb leányiskolákban a német nyelv kötelező tárgy lévén, számos elemi iskola, részint szülők, részint előljárók kívánságára, hogy a gyermek előhaladását e tantárgyban is megkönnyítse: fölvette programmjába a német nyelvet is, úgy hogy nálunk is, mint akár a fraktura hazájában, már a 3., 4. elemi osztálytól kezdve kétféle írással küzd a gyermek, most, mikor már egész jelmondattá lett mindenütt: könnyitsünk az iskolai terheken! Következőleg, ha a német nemzet maga Ausztriában, a hol a főváros — és Németországban, a hol Nürnberg, Wiesbaden jár elől: mellőzni, kiküszöbölni akarja a latinírás eltorzúlt alakját, a frakturát; sőt egyesületet alapít, melynek az a fő czélja, hogy az iskola is mellőzze ezt az írást: mennyivel inkább gondol-

kozóba ejthet minket ez a körülmény, miután nálunk már régen meghonosult a latin betű, s oly kevés, majd semmi hasznát sem veszi a gyermek a fraktura betűírás megtanulásának?

Ha gondolkozunk ezek felett: magunkra nézve még illőbbnek találjuk a fent elmondott megjegyzést: «*Haszontalan idő- és erőpazarlás kétféle írásrendszer tanulása és tanítása!*»

(Kolozsvár.)

Binder Laura.

IRODALOM.

VILÁGTÖRTÉNELEM. Felsőbb- és polgári leányiskolák számára. Az 1887. évi tanterv alapján írta *Márki Sándor*. Ára 1 frt. (kis 8°, 160 lap). Budapest, 1890, kiadja: Singer és Wolfner könyvkereskedése.

Négy-öt évvel ezelőtt még a miatt panaszkodtunk, hogy polgári és felsőbb leányiskoláinknak más iskolák tankönyveivel kellett bajlódniok és hogy sem a kiadók vállalkozása, sem az iskolai hatóságok gondoskodása nem segített vergődésükön. Az 1887. évi új szervezet és tanterv kibocsájtása óta nagyon megváltozott a helyzet, s ma már alig van oly polgári és felsőbb leányiskolai tantárgy, a melyre megfelelő kézikönyvvel ne rendelkeznénk, sőt egyben-másban a túlságos produkczió veszélye kezd fenyegetni.

Az újabban megjelent polgári és felsőbb leányiskolai tankönyvek között — számukra nézve — a világtörténeti kézikönyvek foglalják el az első helyet. Szinte különös, hogy a míg tisztán polgári és felsőbb leányiskoláknak szánt magyar történet csak egy jelent meg az utóbbi két év alatt, ugyanilyen világtörténetünk négy van s ezeken felül kettő olyan, a mely polgári fiu- és leányiskolák számára készült. A kiadók és szerzők eme hajszáját épen nem igazolja a közszükség, a minthogy az eredmény is messze mögötte marad a jogos várakozásoknak. A hat világtörténet közül — a mennyire tudomásunk van róla — kettő nem részesült approbáczióban, egyet csak a polgári fiuiskolák számára, kettőt a polgári és felsőbb leányiskolák használatára csupán ideiglenesen engedélyeztek. Egy, a melyet mi szándékozunk ezuttal bemutatni, még várja a közoktatási tanács bírálatát és az engedélyezést.

Ha az eddigi verseny eredménytelensége tankönyvirodalmunk ez ágában elszomorítónak mondható, annál örvendetesebb jelenségnek kell tartanunk Márki könyvét, a mely nemcsakhogy társai közül válik ki magasan, hanem magában véve is jelentékeny nyeresége tankönyvirodalmunknak. Hogy értékét megitélhessük s érdemét dicsérjük, nem szükséges másokkal összehasonlítanunk; írói és pedagogiai kvalitása oly előkelő, hogy a helyzetre és körülményekre való tekintet nélkül is legjobb tankönyveink sorában foglal helyet.

Márki Sándor, historikusaink ifjú nemzedékében a legalaposabban készült és legmunkásabb tudósok egyike s a mily alapos és jeles tollú tudós, oly kitünő pedagogus, a kiben a tanúlmány, tapasztalat és tapintat szerencsés módon egyesül. Nem is ez az első iskolai kézikönyve; középiskolai földrajzi tankönyveivel, melyeket annak idején ismertettünk, egyszerre legjelesebb tankönyvíróink közt foglalt helyet. Ugyanazok a dicséretes tulajdonságok, a melyeket földrajzi tankönyveiben kiemeltünk: az anyag megválogatásában tanusított pedagogiai tapintat, az alapos tudományos készültség, az élénk előadás és a tiszta magyaros nyelv jellemzik Világtörténetét is.

Márki a két osztály tananyagát egy kis kötetben — százhatvan lapon — foglalja össze; de könyve azért korántsem válik szárazzá vagy hiányossá. Nincs a világtörténetnek az a fontosabb eseménye, a mely ezen a szűk téren is meg ne találná a maga helyét, a mi természetesen csak úgy vált lehetségessé, hogy a szerző gondosan elhagyott minden oly mellékes, felesleges részletet, a milyenekkel a többi világtörténeti kézikönyvek agyon vannak terhelve. Márki könyve mind e mellett nem túlságosan tömör és legkevésbbé sem tudákos. A mennyire csak a tárgy természete megengedi, leereszkedik a gyengekorú leánykák felfogásához, s előadásának elevenségével, mondhatnám népszerűségével és nyelvének zamatosságával nemcsakhogy érdeklődést tud kelteni, hanem a felköltött érdeklődést, mert világos, könnyen érthető és élvezetes, mind végig fenn is bírja tartani. Az anyag megválogatása tekintetében csak egy kifogásom van. A mit a szerző a művelődés történetéből fölvesz, lehet sok is, meg kevés is, csak az nem, a mit föl kellett volna vennie; *kevés*, — mert alig ad egyebet neveknél és tényeknél; és mégis *sok*, mert oly dolgokról beszél, a miket a második és harmadik osztálybeli leánykáknak a legjobb igyekezettel sem magyarázhat meg a tanító. Ime egy példa a 158-ik lapról, a hol a legújabb kor műveltségéről van szó: «*Irodalom.* E korban éltek a németek legnagyobb költői: Schiller Frigyes és Göthe Farkas, Heine és Lenau; az angoloknál lord Byron és Tennyson a franciáknál Lamartine és Hugo Viktor; a magyaroknál Vörösmarty, Petőfi és Arany nyertek halhatatlan nevet. A regény- és színműírók közül kivált a francziák (Dumas, Scribe és a nők közül Sand György), angolok (Scott Walter, Boz Dickens, Bulwer) és az oroszok (Turgenyev, Gogol és Tolstoj) találtak tetszést» stb. . . «*Művészet.* Egymás művészeit is kölcsönösen megbecsülik a különféle nemzetek. Az olasz Canova, a dán Thorwaldsen, az osztrák Zumbusch, a magyar Huszár és Zala szobrai; a német Kaulbach, a franczia Horace Vernet, az osztrák Makart, a lengyel Matejko, az orosz Wereschagin és a magyar Munkácsy és Benczur festményei mindenütt nagy méltánylattal találkoznak» stb. De nem

folytatom tovább a sort; a mit közöltem is, minden bővebb magyarázgatás nélkül, elég határozottan tanúskodik a mellett, hogy az efélének a tanítás kezdőfokán sem tárgyi értéke, sem didaktikai haszna nem lehet. Az igaz, hogy iskolai történeti kézikönyveink — a legjobbak is — általában így tárgyalják a művelődés-történetet; de ez nem menti ki a szerzőt, legfeljebb azt bizonyítja, hogy — e tekintetben legalább — nem bírt kibontakozni a rossz szokás hálójából. E fejezetkéket a gondos tanító természetesen elhagyja és sem a könyv, sem a tanítás nem is veszt ez elhagyás által.

A munka beosztása elég arányos; az ó-kor a bevezetéssel együtt 65, a középkor 40, az új-kor 56 lapot foglal el. Az első év (második osztály) tananyaga 76, a másodiké 84 lapra terjed; az első esetben tehát körülbelül egy lap esik egy-egy tanítási órára, a másodikban annyi sem. Elég bő alkalma van tehát a tanítónak, hogy a könyvben foglaltakat élőszóval kellően megmagyarázza s részletek dolgában — a mit az előadás elevensége és tanulságossá tétele meg is követel — a szükségesekkel pótolja. A jó tanító okvetetlenül így fog eljárni s ez esetben mind ő, mind a tanítványok jó hasznát veszik könyvünknek. De ha a tanító könnyen venné dolgát? akkor bizony könyvünk sem nem pótolná, sem helyre nem ütné az ő könnyelműségét.

Íme, itt a bökkenő! S ezzel ahhoz a ponthoz jutottam, a hol — úgy látszik — a történeti kézikönyv kellékeire nézve az én felfogásom eltér a szerzőétől. Elmondom a magam véleményét, még pedig az előttem fekvő könyvre való tekintet nélkül, melynek értékét egyáltalában nem szándékozom kisebbíteni azért, mivel nem az én mértékem szerint készült.

A polgári és felsőbb leányiskolai új tanterv értelmében a tulajdonképeni történeti oktatás a második osztályban, a világtörténettel veszi kezdetét. Az én nézetem szerint ezen a kezdő fokon, a zsenge növendékek lelki világát tekintetbe véve, a történetet csak összefüggő, még pedig naiv elbeszélések alakjában lehet tanítani: körülbelül oly módon, a hogyan a jobb kézikönyvek a bibliai történeteket beszélik el. Tudom, hogy az a minta nem mindenütt válik be, különösen az új-kori történeteknél nem; tudom azt is, hogy a tanítás színvonalának valamivel az elemi fölé kell emelkedni: de azért elengedhetetlennek tartom az erre való törekvést, s minél jobban sikerül a könyv szerzőjének egy-egy kor, vagy korszakos nagy esemény elbeszélését eleven képpé alkotnia, annál tökéletesebben megoldotta feladatát. Ha helyesen értelmezzük, a tanterv sem követeli a világtörténet összefüggő előadását, csupán képeket a világtörténetből. Ebben az értelemben a kézikönyv természetesen mintegy olvasókönyvvé válik, a mely hű kalauza a tanítónak és meghitt kedves barátja

a növendéknek. Az ilyen könyv elejét veszi a magoltatás veszedelmének a dolgát könnyen vevő tanító kezében és kiapadhatlan forrása a lelki élvezetnek és okulásnak, melyet a jó tanító helyesen alkalmazott élő előadása csak fokoz és nemesít. Hogy az ily szellemben készült történeti tankönyvnek valamivel terjedelmesebbnek kellene lennie a mostaniaknál, hagyján; ez által nem csupán áruk szöknék valamivel magasabbra, hanem értékük is tetemesen emelkednék. Kiadóink és iskolai hatóságaink nagyon is szorgosan latolgatják a kézikönyvek íveinek és lapjainak számát; kár, hogy nem találják el mindig a kellő alkalmat, a mikor ezt tenniök szabad, sőt kötelességük.

Nagy örömömre szolgálna, ha könyvünk szerzője, a következő kiadás alkalmával némikép hajolna az én felfogásom felé. Munkáját azonban addig is és a nélkül is a legmelegebben ajánlom a polgári és felsőbb leányiskolák történettanítóinak figyelmébe, mint a legjobb és leghaszálhatóbb tankönyvet a hozzá hasonlók közt.

Sebestyén Gyula.

*

ISKOLAI ATLASZ A TÖRTÉNELEM TANÍTÁSÁHOZ. Tervezte *Helmár Ágost*, kir. gymn. tanár. Három füzetben. I. Ó-kor, ára 50 kr.; II. közép-kor, ára 80 kr.; III. Új-kor, ára 80 kr. Pozsony-Budapest, 1889. kiadja Stampfel Károly.

Helmár Ágostnak Magyarországról készített fali- és kézi történeti térképe országszerte ismeretes. Örömmel üdvözöljük e munkáját is, a melyet a gondos összeállítás és a csinos kivitel egyaránt ajánl. Semmi új, vagy eredeti nincs ugyan rajta s nem igen különbözik a hasonló czélú német iskolai atlaszoktól; de a szerző, úgy látszik, nem is törekedett többre, minthogy használható segédeszközt adjon a földrajzi és történeti tanításhoz, s ezt a czélját el is érte.

Az ó-kori füzet tartalma: 1. *Előázsia és Egyptus.* Melléktérképek: Palæstina, Meroë, Elő-India, a macedoni birodalom az ipsusi csata után. 2. *Görögország és Kis-Ázsia.* Melléktérképek: Propontis, Athen és környéke. 3. *Itália.* Melléktérképek: Latium, Róma. 4, *A római birodalom Augustusig.* Melléktérképek: Görög államok és gyarmatok, carthagói birtokok, római töltésútak Italiában, Gallia Caesar korában.

A középkori füzet tartalma: 1. *A római birodalom Augustus korától a népvándorlásig.* M. t. A Duna és Rajna vidéke a római császárság korában. 2. *Európa a népvándorlás korában.* M. t. Európa Nagy Theodorich halálakor, Európa 600 körül Kr. u. 3. *Európa 750-től 1200-ig.* M. t. Nagy Károly birodalma és ennek felosztása a verduni szerződés szerint; a normannok államai, telepítvényei és felfödözései; az öt német herczegség 1000 körül. 4. *A ker. hadjáratok korszaka.* M. t. A khalifák birodalma.

5. *Európa 1200-tól 1500-ig.* M. t. A calmári unió országai és keleti Európa; Svájcz; a mongolok birodalma; Ruijszbruck útja 1253—1256: Marco Polo útja 1271—1295; Bart. Diaz útja 1486—1487. 6. *Magyarország 1526-ig.* M. t. A XVI. szepesi város.

Az újkori füzet tartalma: 1. *A fölfedezések kora.* M. t. Az amerikai egyesült államok keleti része; Kelet-India; Nyugot-India és Mexico. 2. *Európa a XVI. században.* M. t. Németalföld a XIV. században; a Habsburg-család országai V. Károly és II. Fülöp korában. 3. *Európa a XVII. században.* 4. *Európa a XVIII. században.* M. t. A főtérkép kiegészítése, Lengyelország felosztásai. 5. *Európa 1789 óta.* M. t. Scandinávia, Dánia és Finnország a bécsi kongressus előtt és után; I. Napoleon útja Oroszországban; Közép- és Déli-Európa a franczia forradalom előtt; u. az Napoleon legnagyobb hatalma korában; u. az a bécsi kongressus után; Európa a directorium bukásakor. 6. *Magyarország 1526 óta.* M. t. Az osztrák-magyar monarchia fejlődése.

Ez atlasz főképen a középiskolák számára készült ugyan, de azért a tanítóképző-intézetekben is sikeresen használható. Kívánatos lenne, hogy az egyes lapok külön-külön is legyenek kaphatók; ez esetben használatukat a polgári- és felsőbb leányiskolák számára is ajánlanók. —*n.*

*

STILSZERŰ RAJZMINTÁK GYŰJTEMÉNYE. Összeállította *Balló Ede.*

Minden rajztanító ismeri azon nehézségeket melyek a tömegtanítás körül felmerűlnek akkor, ha a tanulók az alakelemek rajzolása után átmennek diszítmények rajzolására. Ilyenkor a rajznak a táblán való teljes kivitele már sok időbe kerül és mindamellett e tanulók munkálkodása csak akkor lehet öntudatos, ha a rajzolandó diszítményt már előre is készen látják. A kész falimintát népesebb osztályban nem mindegyik tanuló látja eléggé jól, azonkívül a tömegtanításnál a jobb tanulókat a többség némileg visszatartja.

Ezen bajokon kíván segíteni a fenntnevezett rajzminta-füzet, mely 15 lapon görög, román, renaissance és arabs-mór stilű díszítményeket tartalmaz, összesen 60 példát, tehát jóval többet, mint a mennyit egy osztálylyal — e füzet a reáliskola IV. osztályának van szánva — egy évben el lehet végezni, úgy, hogy a tanító az alatt, míg a tanulók többsége feladatát elvégzi, a haladókat külön feladatokkal is foglalkoztathatja.

Az egyes példák Andel, Jakobsthal, Meurer, Owen Jones és Racinet ismeretes munkáiból vannak kiválogatva. A hol szükséges, a beosztás is fel van tüntetve, a XIV. és XV. lapon pedig a diszítmények

egy-egy színezett része van bemutatva, míg a borítékon utasítások foglalnak helyet.

Mivel a polgári- és felsőbb leányiskolák III.—IV. osztályaiban szintén a különböző stílű síkdiszítmények rajzolása van előírva, ezen, különben az összes középiskolák számára miniszterileg engedélyezett füzet azokban is tetemesen meg fogja könnyíteni a tanítást.

A negyedrétalakú (28—38 cm.) füzet ára 1 frt 40 kr., több mint 10 példány rendelésénél 1 frt 20 krjával számíttatik. Kapható a szerzőnél (V. ker. áll. főreáliskola) Budapesten. *H. K.*

*

A MÁRIA DOROTHEA EGYESÜLET ELSŐ ÉVKÖNYVE. Az egyesület működése megalakulásától a Tanítónők Otthonának megnyitásáig. 1885—89. Budapest. 1889. (8°, 83 l.)

A *Mária Dorothea egyesület*, mely imént rendezte az oly tanulságos kisdednevelési kiállítást, kiadta első évkönyvét. Az egyesület csak 1885-ben alakult, de már eddig is teljes elismerésre méltó eredményeket mutathat fel. Felállított Budapesten egy *Tanítónők Otthona* című jótékony intézetet, mely magánosan álló tanítónőknek helyet ád s szegény munkaképtelen tanítónőknek otthont biztosít. Ez a szép épület felszerelésével 50000 frtba került s ma tehermentes tulajdona az egyesületnek. Létesített továbbá az egyesület Czeméthén, Eperjes mellett fekvő csinos fürdőhelyen *nyári üdülőházat* tanítónők s nevelőnők számára 3000 frt költséggel. Az egyesület rendezte az orsz. kisdednevelési kiállítást közel 5000 frt kiadással, s ennek kapcsában az itt tartott felolvasásokkal megkezdette az «*Anyák könyvtára*» című közérdekű vállalatot. Az egyesület tanítónői szakosztálya bírálat alá vette a *serdülő leányok olvasmányait* s az ajánlható művekből igen fontos kritikai jegyzéket ad ki, s egyúttal a hiányok pótlására *Mária Dorothea egyesület könyvtára* című ifjúsági vállalatot indít meg. Megkezdette végül az egyesület *egy nagy nőszakkönyvtár* alapítását, melyben az összes hazai s külföldi műveket össze akarja gyűjteni, a melyek a nőkre s különösen a nőnevelésre vonatkoznak. Tervben van továbbá helyközvetítő intézet alkotása tagjai számára, s anyagi eszközeinek gyarapítása végett Aquincum romjai közt rendezendő jelmezes játék.

Valóban 4 évi működésnek fényes eredmény, különösen tekintetbe véve, hogy az évi tagdíj csak 2 frt s még eddig 1000 tag sincs. Az évkönyvet lovag Falk Zsigmond úr buzgó választmányi tag díszesen s díjmentesen állította ki. A szövegen kívül, melyek egyes részei, különösen a tanítónők otthonára eszközölt gyüjtésről szóló jelentések, kellemes olvasmányok is, az 5½ ívet tevő füzetben a főherczegnő védnöknő, Mária Dorothea, s a tanítónők otthonának képei láthatók. Reményljük, hogy az érdekes évkönyv, melyet Zirzen Janka egyesületi pénztárnoknál (Andrássy-út 65) megszerezhetni, sok barátot s pártfogót nyer meg a derék egyesületnek.

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

(Második közlemény.) *

9. **A pozsonyi (internatussal összekapcsolt) m. kir. áll. felsőbb leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli Ghyczy József, igazgató. (Hatodik évfolyam.)** — Az ig. jelentés visszatekint az iskola hatéves multjára, de a lefolyt iskolai év történetéből nem említ egyetlen fontosabb mozzanatot sem. Az iskola ez évben érte el betetőzését a hatodik osztálylyal. — Az értesítő legnagyobb részét a f. l. isk. tanterve és a bevégzett tananyag közlése foglalja el. — *A tanári testület tagjai:* Ghyczy József, ig., Bobok Karola, Dach János, Deszáth Anna, Fuchs Károly, Giusti Antónia, Hermann Teréz, Kasztner Mariska, Dr. Szántó Károly, Wollmann Emma, az internatus igazgatónője; Florence de Horne-Best, Mennich Antal, Schmidt Paula óraadók; Dr. Pávay-Vajna Gábor, int. orvos. — *A növendékek létszáma* hat osztályban *180* (34+47+41+25+18+15); évközben elmaradt 7. *Vallás szerint:* római kath. 104, izraelita 39, ágost. 31, helvét 3; *anyanyelv szerint:* magyar 148, német 31, tót 1; *illetőségre nézve:* helybeli 143, megyebeli 14, más megyéből 23. Tandíjmentes volt 23, féltandíjat fizetett 6. — Egyes tantárgyak tanulása alól fel voltak mentve, még pedig: rajzolás alól 3, éneklés alól 3, tornázás alól 7, kézimunka alól 3, szépírás alól 1. — *A taneszközök* gyarapodásáról nincs kimutatás; az iskola 13 folyóiratot járatott. — Az internatusban 21 növendék vett részt. — *Tandíj:* 30 frt; beiratási díj 5 frt; értesítőre stb. 2 frt. — Az internatus díja zongoratanítással együtt 350 frt, anélkül 300 frt.

Értekezés: «A természettani szertár» Fuchs Károlytól.

III. *Polgári leányiskolák.*

1. **A budapest fővárosi I. ker. községi nyilv. polgári leányiskola nyolczadik értesítője az 1888—89. tanév végével. Szerkesztette Póra Ferencz, igazgató.** — A tanév történetéből kiemeljük a következőket: a növendékek tanáraik vezetése mellett kirándultak az aquincumi romokhoz s meglátogatták az orsz. levéltárat és tört. arczképcsarnokot; Baróthi Lajos tanár zongora-tanfolyamot rendezett; a téli idényben ig. felügyelet alatt tánczórák tartattak. — *A tanári testület tagjai:* Póra Ferencz, ig., Baróthi Lajos, Forberger Alberta, Gruber Nándor, Ivanics Gizella, Sajóhelyi Béla, Staudinger Zsófia, Ujházy Irma, Vajda Pál; Dr. Csapodi István (egészségtanra), Dr. Oláh Béla (franczia nyelvre) óraadók. — *A növendékek létszáma* öt osztályban (az első osz-

* Az első közleményt l. a f. évi VII. f. 344—51. lapjain. *Szerk.*

tály párhuzamos) 224 (28+43+65+52+36); évközben elmaradt 9. *Vallás szerint:* r. kath. 160, gör. kel. 3, helvét 11, ágostai 25, izraelita 25; *nyelvismeret* szerint: csak magyarul beszélt 58, magyarul-németül 144, magyarul-németül-franciául 20, angolul-magyarul 2; *illetőség* szerint: helybeli 193, vidéki 31. Tandíjmentes volt 68; ösztöndíjban részesültek 5-en. — Az intézet könyvtárának és tanszergyűjteményeinek gyarapodásáról nincs kimutatás; csak az igazgató évi jelentéséből veszünk hírt némi esetleges gyarapodásokról «nagylelkű» adakozások útján. — *Tandíj:* 10 frt; beirási díj 1 frt: ifj. könyvtárra 50 kr.

2. **A Budapest fővárosi II. ker. közs. nyilv. polg. leányiskola tizenegyedik tudósítványa az 1888—89. tanévről. Szerkesztette Kozma Gyula, igazgató.** — Az egyetlen értesítő, a melyben az igazgatói jelentés valóban képet igyekszik adni az iskola belső életéről s nem elégszik meg nehány száraz adat közlésével vagy a megszokott banális általánosságokkal. Valóban sajnáljuk, hogy terünk szűk volta miatt csupán a legfontosabb mozzanatokat emelhetjük ki. — A tanulók ebben az évben is oly tömegesen jelentkeztek fölvételre, hogy többeket a II. ker. medve utczai népiskola ötödik osztályába kellett az igazgatóságnak utasítania. A növendék így is több volt, mint a hány osztályt a meglevő termek rendesen befogadhattak; úgy hogy egy vándor-osztályt kellett berendezni. — Az intézetnek nem lévén tornaterme, a növendékek a medve utczai iskolába jártak tornázni, a mi nagyon leszállította az eme fontos tárgyra szánt időt; a szülők azonban még ezt is sokalták és számosan folyamodtak lányaiknak a torna alól való fölmentéseért. — Az ig. jelentés panaszra is fakad az iskolai helyiségek elégtelen és czélszerűtlen volta miatt; a helyzet azonban javulni fog, mivel a főv. közgyűlés a tavaszon elhatározta egy új iskolaépület állítását. A táncztanfolyamot az idén is megtartották az iskolában, még pedig teljesen kielégítő eredménynyel. Volt zongoratanfolyam is. — A növendékek többször tettek tanáraik vezetése mellett kirándulásokat, melyekhez a szülők közül is számosan csatlakoztak. — A tanszerek s könyvtár gyarapítására a főv. tanács a lefolyt évben is 300 frtot utalványozott; a jelentés pontosan közli a beszerzéseket névszerint. — *A tanári testület tagjai:* Kozma Gyula, ig., Balásy Dénes, Ekkert Antalné, Erdődy Imre, Göőz Józsefné, Gyulay Elek, Horváthné-Ballagi Mária, özv. Szücs Ferenczné, Tausz Ferencz, Turcsányi Dezső, Vajda Pál, Dr. Csapodi István int. orvos és az egészségtan tanára. — *A növendékek létszáma* hét osztályban (az első három osztály párhuzamos) *327* (62+55+44+48+31+30+58); évközben elmaradt 12; az alsó osztályból fellépett 167, más iskolából jött 135. *Vallás szerint:* r. kath. 254, gör. kel. 2, helvét 21, ágostai 11, izraelita 38; *nyelvismeret* szerint: magyar 78, magyar-német 241, magyar-németfranczia 9 stb.; *illetőség* szerint: helybeli 295, vidéki 31; *tandíjmentes* volt 101; ösztöndíjak és segélyezések összege 706 frt. A tanári könyvtárban van 448 mű, az ifjúsági könyvtárban 631. — *Tandíj:* 10 frt, beirási díj 1 frt, ifj. könyvtárra 50 kr.

Értekezés: «A leányok fegyelmezése» (1—18 lap) Balásy Dénestől.

3. **Az újpesti kir. áll. polgári leányiskola hatodik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette Neményi Imre, igazgató.** — A növendékek létszáma oly örvendetesen emelkedett, hogy az első osz-

tályt párhuzamossá kellett tenni. Mint rendkívüli tanfolyamokat említi az ig. jelentés a franczia-, műének-, tánez- és női kézimunka tanfolyamot. Az utóbbinak sikeréről és jótékony hatásáról különös dicsérettel emlékezik az ig. jelentés. «Mindaz, a mit láttunk és tapasztaltunk — úgy mond — csak megerősített bennünket ama hitünkben, hogy a polg. iskola IV. osztályát végzett lánykáknak égető szükségök van ilyen tanfolyamra, mely áthidalja azt a szörnyű nagy ürt, mely ott tátong az iskola és a társadalmi élet között és melynek szélén a nagy mélység láttára oly sokakat fog el a szédülés, melynek aztán áldozatul esnek.» — *A tanári testület tagjai:* Neményi Imre, ig., Bauer Soma, Erschinger Jánosné, Gallauner Anna, Gallauner Luiza, Schmidt Amália, Szegfi Ilona, Hazslinszky Gusztáv, énektanító. — *A növendékek létszáma* öt osztályban (az első osztály párhuzamos) *169* (43+41+36+21+16); a női kézimunka tanfolyamban 12. Évközben kimaradt 28. — *Vallás szerint:* r. kath. 90, helvét 7, ágostai 10, izraelita 62; *nyelvismeret szerint:* magyar 169 (?), magyar-német 99 (?), magyar-német-tót 3; *illetőség szerint:* helybeli 130, vidéki 35, külföldi 4; *nemzetiség szerint:* magyar 160, német 9; tandíjmentes volt 65. — A tanári könyvtárban volt 305 kötetnyi mű; a lefolyt évi gyarapodás 39 kötet legnagyobb részben — úgy látszik — ajándékba kapott tankönyvek; a tanári testület hat folyóiratot járatott; a tanszerek gyarapodásáról nincs említés. — *Tandíj:* 6 frt; beiratási díj 1 frt; könyvtárra 50 kr., értesítőre 30 kr. A kézimunka tanfolyam díja egész évre 1 frt 80 kr.

Értekezés: «Néhány őszinte szó az anyákhoz leányaikról» (1—26 l.) Neményi Imrétől.

4. **Az újvidéki m. kir. áll. polgári leányiskola kilenczedik értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi Nemessányi Adél, igazgató.** — Az ig. jelentés örömmel jelenti, hogy az iskola látogatottsága folytonosan növekszik s mind nagyobb mértékben megnyeri az idegen ajkú lakosság bizalmát; a lefolyt évben már 37 gör. kel. vallású növendéke volt az iskolának. Nem is hiányzik semmi az iskola teljes felvirágzásához, mint a követelményeknek megfelelő, önálló helyiség s a szükséges fölszerelések beszerzése. A mostani épület épen nem elégíti ki a szerényebb követeléseket sem; a könyvtár gyarapítására szánt összeg egészen töröltetett az évi költségvetésből; a tornatanításra sem volt szakképzett tanerő alkalmazható s a legszükségesebb tornaszereket osztályonként rendezett gyűjtés útján szerezték be. — *A tanító testület tagjai:* Nemessányi Adél, ig., Breger Adél, Fizely Julia, Nagel Róza, Patekné Kailbach Anna, Steiger Frigyes, énektanító, Petrikné Anna, a franczia nyelv tanítónője. — *A növendékek létszáma* négy osztályban *116* (44+32+24+16); évközben kimaradt 8. — *Vallás szerint:* r. kath. 30, gör. kel. 37, ágostai 10, helvét 4, izraelita 35; *nyelvismeret szerint:* magyar 7, magyar-német 61, magyar-szerb 14, magyar-német-franczia 3, magyar-német-szerb 8, német 3, német-szerb 8, szerb 9 stb.; *illetőség szerint:* helybeli 97, vidéki 27. — A tanári könyvtár 515 művet 645 kötetben; az ifj. könyvtár 459 művet 472 kötetben foglalt magában; a könyvtár s tanszerek gyarapodása pénzértékben 281 frtot tett. — Volt isk. takarékpénztár is 1016 frt bevétellel. — *Tandíj:* 4 frt; beirási díj 1 frt; könyvtárdíj 50 kr., értesítőre 50 kr.

5. **A győri m. kir. áll. polgári leányiskola VII. értesítője az**

1888—89. tanévről. Szerkesztette Karsay Jolán, igazgatónő. — Az ig. jelentés egyfelől az iskola örvendetes gyarapodásáról ad számot, másfelől azonban méltó panaszokat hangoztat az iskolai helyiségek elégtelensége miatt. Igy pl. az első osztályba fölvett 72 gyermek egy teremben volt elhelyezve s a felsőbb hatóságtól nem nyertek engedelmet párhuzamos osztály nyitására; tornaterem hiányában a tornázást csak annyiban taníthatták, a mennyiben ezt az időjárás a szabadban, az udvaron megengedte. Az iskola helyisége — így szól a jelentés — bérházban, a belváros egyik legnépesebb utczájában van. Ez a körülmény már egymagában rendkívül káros hatással van mind a tanításra, mind a növendékek egészségére. Még károsabb a tantermeknek aránytalanúl szűk és alkalmatlan volta. A zsúfolt tantermekben ugyanis a levegőnek romlása már az első tanítási órákban kimondhatatlanúl kábítóan hat növendékre és tanítóra egyaránt s ha szellőztetés végett eltávoznak a tanteremből, egy folyosónak alig nevezhető szűk térségen torlanak meg a szó szoros értelmében. A tantermek e mellett a legszomorúbb képet nyújtják még sötétségük által, különösen az őszi és téli hónapokban, a mikor a rossz levegőjű osztályokban reggeli 9, sőt 10 óráig is lámpánál tanulnak a gyermekek stb. — A tanszerekről és könyvtárról nincs kimutatás. — *A tanári testület tagjai:* Karsay Jolán, ig., Czerner Sándor, Czihann Berta, Gyubek Ferencz, Berecz Gyuláné-Hosztnik Jozefin, Timár Fanni, Staab Lénárd, énektanító. — *A növendékek létszáma* négy osztályban *206* (76+70+36+24); *vallásra nézve:* r. kath. 90, protestáns 22, izr. 85. (Egyéb statiszt. kimutatást a növendékekről nem közöl az értesítő.) — *Tandíj:* 10 frt; beiratási díj 1 frt; könyvtárra 50 kr.

6. **A makói áll. segélyezett közs. polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. (IX. évf.) Közzéteszi Horváth Illés, igazgató.** — Az értesítő felét egy egészen speciális, természetrajzi szakdolgozat foglalja el. Az ig. jelentés panaszkodik az isk. helyiségek elégtelensége miatt; az intézet az ének, rajz és kézimunka órákban egyesített osztályok befogadására nem rendelkezik megfelelő teremmel; örömmel említi az iskola térfoglalását a társadalomban, holott a négy osztálynak csupán 71 növendéke volt. — A taneszközök és könyvtár gyarapodása a legszerényebb követelményeknek is alig felel meg; a tanári testület négy folyóiratot járatott. — *A tanári testület tagjai:* Horváth Illés, ig., Ficsór József, Halász Árpád, Halászné Tanos Irma, Golsner Lajos, énektanító. — *A növendékek létszáma* négy osztályban *71* (31+16+17+7); évközben elmaradt 4. — *Vallásra nézve:* r. kath. 10, gör. kath. 3, gör. kel. 2, helvét 19, ágostai 1, izraelita 36; *nyelvre nézve:* magyar 69, román 2; *illetőségre nézve:* helybeli 63, vidéki 8. — *Tandíj:* 10 frt; beirási díj 1 frt; ifj. könyvtárra 60 kr.

Értekezés: «Makó város és környéke növényzete», Halász Árpádtól.

7. **A Székesfehérvár városi áll. segélyzett polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette Podhorszky K. V. vezető tanító.** — A rend- és fegyelemre nézve — úgy mond az évi jelentés — érezhető hiányát képezte intézetünknek a helységek elégtelensége és czélszerűtlensége. Intézetünk két házban van elhelyezve; külön az I. és II., külön a III. és IV. osztály. Minden óra után egyik házból a másikba, hidegben, esőben kénytelenek vagyunk átmenni; s daczára

annak, hogy két házban is vagyunk, kényelmes tantermünk, tágas udvarunk egy sincs. Záró ünnepélyünket is alkalmas helyiség hiányában idegen helyen voltunk kénytelenek megtartani. — A rendes órákon kívül külön *német- és franczia nyelvi tanfolyam* volt berendezve, amazt 50, ezt 15 növendék látogatta. Volt *segélyző* egylet 1777 frtnyi tőkével, isk. takarékpénztár 163 frtnyi betéttel. — *Az iskolai felszerelések* dolga gyengén áll. Jellemző, a mit a könyvtárról mond a jelentés: «A könyvtárra minden növendék egy-egy forintot fizet ugyan, de az e czímen befolyt összegből a hatóság jelentékeny levonásokat tett s így a könyvtárt illető összegnek alig egy harmadrészét fordíthattuk e czélra. Intézeti könyvtárunk a jelen tanévben, hasonlókép az ifj. könyvtárhoz nem igen gyarapodott.» Tanszerekre összesen 210, az ifj. könyvtárra 26, az intézeti könyvtárra 30 frtot fordítottak. A tanári testület csak két folyóiratot járatott. — *A tanári testület tagjai:* Göbel János György, ig., Alföldi Lipót, Macskássy Rózsa, Podhorszky Vendel, Szepessy Géza, Szladits Ilona. — *A növendékek létszáma* négy osztályban *126* (48+36+18+24). *Vallásra nézve:* r. kath. 57, gör. kel. 1, helvét 7, ágostai 7, izraelita 54; *nyelvismeret szerint:* magyar 123, magyar-német 2, magyar-szerb 1; *illetőség szerint:* helybeli 116, vidéki 10. — Tandíjmentes növendék volt 16; segélyezésben és ösztöndíjban részesültek 18-an. — *Tandíj:* helybelieknek 10 forint, vidékieknek 20 frt; beirási díj 1 frt; könyvtárra 1 forint.

Értekezés: «Hogyan neveljük leányainkat?» Szladits Ilonától.

8. **A Szombathely városi áll. segélyzett polgári leányiskola XIII. értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkeszté Pálffy Boldizsár, igazgató.** — Az év eseményei közül kiemeljük a következőket: a városi hatóság a r. kath. vallásoktatást nem hagyta a lelkipásztorkodással amúgy is túlságosan elfoglalt s folyton változó segédlelkészek kezében, hanem évi 500—500 frttal javadalmazandó két állandó kath. hitoktatói állást rendszeresített, mely állásokra a helybeli ferenczrendi szerzet két tagja neveztetett ki. — A tornatanítás díjazására a miniszterium csak 150 forintot engedélyezett, mivel pedig a helybeli tornaegyesület csak 200 frtért volt hajlandó a tornatanítást ellátni, az iskolaszék a hiány fedezése végett a növendékektől fejenként 40 krt szedetett; a hiány így sem fedeztetvén, a még szükséges összeget az iskolaszék alelnöke «nagylelkű adományával pótolta». Mivel a miniszterium a szegény gyermekek segélyezésére fordított évi összeg utalványozását megszüntette, az iskolaszék akép intézkedett, hogy az ifj. könyvtárra befolyó összegből 30—40 forint a szegény tanulóknak tankönyvekkel való ellátására fordíttassék. Az iskolai tanszerek gyarapítására 45, az int. könyvtárra 60 frt fordíttatott; a tanári testület négy folyóiratot járatott. (A tanári könyvtár mind vétel, mind ajándékozás útján úgy szólván csak tankönyvekkel gyarapodott.) — *A tanári testület tagjai:* Pálffy Boldizsár, ig., Greisingerné Kerecsányi Ilona, Nagy Gizella, Tattay Irén, Zeller Etelka r. tanítónők; Biró Pál, Divald József óraadók. — *A növendékek létszáma* négy osztályban *154* (54+50+33+19); évközben elmaradt 2. — *Vallás szerint:* r. kath. 73, ágostai 5, helvét 4, izraelita 74; *nyelvismeret szerint:* magyar 135, magyar-német 21; *illetőség szerint:* helybeli 141, vidéki 15. Tandíj-elengedésben és segélyezésben részesült 40 növendék. — *Tandíj:*

6 frt; könyvtárdíj 1 frt; beirási díj 50 kr.; tornadíj 40 kr.; értesítőre 20 krajczár.

9. **A kőszegi államsegélylyel fentartott polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi Steierlein Gábor, igazgató.** — A polg. leányiskolára vonatkozó jelentés sajnálattal említi a tanítótestületben történt változásokat és betegségi eseteket, a melyek miatt a tanítás eredménye nem felelhetett meg teljesen a rendes követelményeknek. — *A tanítótestület tagjai:* Steierlein Gábor, ig., Steierlein Laszner Ella, Liptay Vilma, Draskovicsné de Ponty Jolán, Krengel Irma, helyettes tanítónő. — *A növendékek létszáma* négy osztályban *49* (15+15+15+4); évközben elmaradt 1. — *Vallás szerint:* r. kath. 17, ágostai 20, helvét 1, izraelita 11; *anyanyelv szerint:* magyar 21, német 28; *illetőség szerint:* helybeli 30, vidéki 19. — A felszerelésekről, könyvtárról nincs kimutatás. — Tandíj: ?

10. **Az iglói ág. hitv. ev. népiskola és polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. (IX. évfolyam.) Közli Kertscher Ede, e. i. igazgató.** — Az igazgatói jelentés az iskola gyarapodásáról és térfoglalásáról ad számot s noha kiemelkedő mozzanatai nem voltak a lefolyt év történetének, az eredmény mégis örvendetes. — *A tanítótestület tagjai:* Kertscher Ede, ig., Bömisch Ede, Dobó Adolf, Kellner Mária, Marton Károly, Philipp János és Seltenreich Hugo. — *A polg. iskolai növendékek létszáma* négy osztályban *98* (31+23+25+19); évközben elmaradt 8. — *Vallásra nézve:* ágostai 45, helvét 12, r. kath. 21, izr. 20; *anyanyelvre nézve:* magyar 41, német 57; *illetőségre nézve:* helybeli 65, vidéki 33. — A tanári könyvtár gyarapítására 64 frt; tanszerekre 26 frtot költöttek. A tanári testület hét folyóiratot járatott (négy németet, három magyart). — *Tandíj:* az I. és II. osztályban helybelieknek 5 frt, vidékieknek 10 frt; a III. és IV. osztályban helybelieknek 10 frt, vidékieknek 17 frt.

11. **A szentesvárosi polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi Csuppai Kindermann Erzsébet, igazgató-tanítónő.** — A lefolyt évben nyilt meg az iskola harmadik osztálya s rendszeresíttetett a tornatanítás. — *A tanítótestület tagjai:* Cs. Kindermann Erzsébet, igazg., Dégay Kálmán, Práznovszky Erzsébet, segédtanítónő; Dósa Elek, Dr. Kardos Albert, Zoó János, Joó Károly óraadók. — *A növendékek létszáma* három osztályban *86* (30+26+30); évközben elmaradt 9. — *Vallásra nézve:* helvét 35, r. kath. 20, ágostai 3, gör. kel. 2, izraelita 30; *illetőség szerint:* helybeli 66, vidéki 24. — Az iskola felszereléséről nincs kimutatás; a tanári testület két folyóiratot járatott. — *Tandíj:* 10 frt; beirási díj 50 kr.

Értekezés: «A női tornászatról» Dégay Kálmántól.

12. **A körmöczbányai községi polgári leányiskola értesitője az 1888—89. tanévről.** — Az igazgatói jelentés semmi fontosabb, közérdekű mozzanatot nem foglal magában, ha csak azt meg nem említjük, hogy «a negyedik osztály növendékei segédkeztek a kertészkedésben is; ők ültették ki a palántákat az intézeti konyhakertben, ők ápolták, öntözgették azokat s ők gyomlálták is az ágyakat». — *A tanítótestület tagjai:* Jankovszky Demeter, e. i. igazgató, Potomcsik Ignácz, Soltész Arnold, Dr. Szántó Kálmán, Hermély Győző helyettes tanár, Antos Károly, Buday Irén, Kaplik Mari, Raicz Irén óraadók. — *A növendékek létszáma*

négy osztályban *89* (32+25+12+20); évközben elmaradt 2. — *Vallásra nézve:* r. kath. 47, ágostai 23, izraelita 19; *illetőségre nézve:* helybeli 55, vidéki 34; tandíjmentes volt 45! — A könyvtárról és az iskolai tanszerekről nincs kimutatás. — *Tandíj:* 10 frt; könyvtárra 1 frt.

Necrolog Láng Károlyról, az intézet elhalt tanáráról.

13. **A rimaszombati nyilv. polgári leányiskolának 1888—89. (huszonegyedik) évi értesítője. Közzéteszi Fábry János, igazgató-tulajdonos.** — Az intézetet Rimaszombat városa 300 frttal segélyezte a lefolyt évben. Az évi jelentésből kiemeljük, hogy «a rendszeretés csak aránylag kevés növendéknek volt elismerésre méltó tulajdona; pedig a legszigorúbb rendhez való szoktatásra a családi nevelésnek is nagy súlyt kell helyezni...» A takarékossági hajlam sem fokozódott a növendékekben: az isk. takarékpénztárnak, mely 16 éve áll fenn, az idén is csupán 94 frtnyi betéti forgalma volt. Annál nagyobb mértékben gyakorolták a «jótékonyságot» iskolai gyűjtések útján meg színdarabok előadása és élőképek bemutatása által. A növendékek számára négy ifj. folyóirat járt s ezenfelül szeptembertől májusig 730 ifj. könyvet olvastak. Az iskola igazgatósága ügyelt arra, hogy «a növendékek foglalkoznak-e bábuval s mekkora gondot fordítanak játékszereikre»; az e tekintetben legkiválóbb hat növendék jutalomban is részesült. Az igazgató-tulajdonos kijelenti, hogy iskoláját «még az 1889—90. isk. évben is fentartandja». — *A tanítótestület tagjai:* Fábry János, ig., Czider Gizella, Fábry Ida, Kerekesné Fábry Aranka, Kirchner Emma, Törköly József. — *A növendékek létszáma* a négy polg. osztályban *40* (9+13+10+8); az előkészítő osztályban 9. — *Vallásra nézve:* ágostai 15, helvét 13, róm. kath. 9, izraelita 12; *illetőségre nézve:* helybeli 35, vidéki 14. — Az isk. szakkönyvtár csupán mutatványba küldött tankönyvekkel szaporodott. — *Tandíj:* 36 frt; könyvtárra és tanszerekre 2 frt; írószerekre 2 frt.

KIMUTATÁS

A «MÁRIA DOROTHEA EGYESÜLET» VISSZAÉRKEZETT GYŰJTŐÍVEIRŐL.

(Tizennyolczadik közlemény.)*

Főgyűjtő Fieba Iza.

Az *1111.* sz. íven. Gyűjtő: Vagner Gizella. László Gyuláné 10 kr. Tóth Károly 10 kr. Zöld József 10 kr. M. D. 10 kr. Mary de Longe 10 kr. Persz Jolán 10 kr. N. N. 10 kr. Dietrich Camilla 10 kr. N. N. 10 kr. Posgay Mariska 20 kr. Vagner Gizella 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Dániel Márton 20 kr. *Összesen 1 frt 90 kr.*

Az *1112.* sz. íven. Gyűjtő: Ambrózius Erneszta. László Gyuláné 10 kr. Zöld József 10 kr. N. N. X. X. 30 kr. E. A. 30 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. Czampa Gusztáv 15 kr. Georgevits József 25 kr. K. W. 30 kr. Tövis Gy. 40 kr. *Összesen 2 frt 20 kr.*

Az *1110.* sz. íven. Gyűjtő: Szabó Ida. Fieba Izabella 50 kr. Szabó Ida 20 kr. Fűzi Kati 30 kr. Csányi Ferenczné 20 kr. Bartha Gyula 50 kr. Székely Kati 50 kr. *Összesen 2 frt 40 kr.*

Főgyűjtő Komjáthy Sándorné, debreczeni tanítónő.

A *7907.* sz. íven. Gyűjtő: Schmid Jetti. Schmid Jetti 1 frt. Medve Kálmánné 1 frt. Emmerth Evelin 10 kr. Nemes Paula 10 kr. Schmid Nepomuk János 50 kr. Schmid Ilona 1 frt. Schmid Kálmán 30 kr. *Összesen 4 frt.*

A *2.* sz. íven: Geiger Ilona *30 kr.*

Az *1.* sz. íven: Rosenthal Szeréna *50 kr.*

A *7893.* sz. íven. Gyűjtő: Szabó Lenke. Szabó Lenke 20 kr. Handlel Vilmosné 20 kr. Kovács Edit 20 kr. Virág József 20 kr. Szabó László 20 kr. Rickl Ilona 20 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

A *7906.* sz. íven. Gyűjtő: Fekete Emma. Fekete Emma 20 kr. Fekete Lenke 10 kr. Fekete Béla 10 kr. Fekete László 10 kr. Fekete Zoltán 10 kr. *Összesen 60 kr.*

A *7905.* sz. íven. Gyűjtő: Szathmáry Emma. Szathmáry Emma 10 kr. Bessenyey Ilona 10 kr. Zorger Irén 20 kr. Kováts Kálmán 10 kr.

* A megelőző közleményeket l. az 1887. évf. VI—VII. f. 323—28., VIII. f. 386—94., IX. f. 449—57., X. f. 498—520., az 1888. évf. I—II. f. 65—80., III. f. 148—60., IV. f. 214—28., V. f. 273—84., VI. f. 339—64., VII. f. 414—424., VIII. f. 474—483., IX—X. f. 530—560. és az 1889. évf. I—II. f. 66—80., III. f. 132—44., IV. f. 193—204 és V. f. 257—68. és VI. f. 08—20. és VII. f. 365—76. lapjain. *Szerk.*

Sinay Lujza 10 kr. Szathmáry Mihályné 10 kr. Szabó Sándor 10 kr. Sinay Emma 10 kr. Bekényi Ilona 16 kr. Sinay Irén 20 kr. N. N. 10 kr. Csáki Gizella 20 kr. *Összesen 1 frt 56 kr.*

A *7904.* sz. íven. Gyüjtő: Varga Irén. Varga Irén 20 kr. Dalmy Károlyné 20 kr. T. István 20 kr. Tóby Józefa 40 kr. Sohr Lujza 10 kr. *Összesen 1 frt 10 kr.*

A *7903.* sz. íven. Gyűjtő: Simonffy Vilma. Simonffy Vilma 30 kr. Honis Katalin 12 kr. Simonffy Gyula 16 kr. Honis Irén 10 kr. Pethe Erzsi 40 kr. N. N. 10 kr. Tóby Jozefa 50 kr. Holvay Helén 20 kr. Horváth Mária 20 kr. K. L. 50 kr. P. 60 kr. P. F. 1 frt. Sohr Lujza 12 kr. Vallenstein Laura 20 kr. *Összesen 4 frt 50 kr.*

A *7902.* sz. íven. Gyűjtő: Lusztig Mari. Lusztig Mari 15 kr. Steinhardt Dávid 10 kr. Steinhardt Mór 10 kr. Steinberger Fanni 20 kr. Lusztig Károly 20 kr. Ruffiny Aranka 10 kr. Pethe Erzsi 20 kr. L. M. 10 kr. Lusztig Irén 10 kr. Nagy J. 10 kr. Konrád Ottilia 10 kr. *Összesen 1 frt 45 kr.*

A *7901.* sz. íven. Gyűjtő: Fischer Frida. Fischer Frida 37 kr. Hirsch Eugenia 10 kr. N. N. 10 kr. Weisz R. 20 kr. Fischer Andor 10 kr. K. J. 30 kr. N. N. 10 kr. Luka Czeczilia 10 kr. Handel Zsigmond 10 kr. *Összesen 1 frt 47 kr.*

A *7900.* sz. íven. Gyűjtő: Jónás Hermina. Jónás Hermina 10 kr. Réti József 20 kr. Krausz Dezső 10 kr. Jónás Ida 10 kr. Tarbai Mariska 10 kr. *Összesen 60 kr.*

A *7899.* sz. íven. Gyűjtő: Gödényi Ida. Pattermann Vinczéné 50 kr. Szabó Margit 10 kr. Szabó Aranka 10 kr. Velentzky Mátyás 30 kr. Sz. K. 20 kr. Totzauer Ferencz 30 kr. Sch. V. 20 kr. Hladik János 30 kr. K. L. 10 kr. N. L. 10 kr. Sz. 30 kr. N. N. 10 kr. Balla Mihály 20 kr. T. Nelli 20 kr. N. N. 10 kr. Erdélyi N. 20 kr. Moskovits D. 10 kr. M. N. 50 kr. D. N. 30 kr. Lichtmann József 10 kr. Srájer M. 20 kr. *Összesen 4 frt 50 krajczár.*

A *7898.* sz. íven. Gyűjtő: Rott Rózsi. Rott Róza 50 kr. Bechert Ilka 10 kr. Molnár Ilona 10 kr. *Összesen 70 kr.*

A *7897.* sz. íven. Gyűjtő: Gerzón Eugénia. Gerzón Zseni 20 kr. Gerzón Mariska 20 kr. *Összesen 40 kr.*

A *7894.* sz. íven. Gyűjtő: Czabán Mária. Czabán Mária 20 kr. Szikszay Józsefné 50 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Szabó Krisztina 10 kr. Riasz László 20 kr. Schwarz Máté 10 kr. Csubakné 10 kr. Schäfer 10 kr. Réz József 10 kr. Krenyerszky J. 10 kr. Vásáriné 20 kr. *Összesen 2 frt.*

Komjáthy Sándorné úrhölgy gyűjtésének *főösszege 24 frt 88 kr.*

Főgyűjtő: Csuppai Kindermann Erzsébet, a szentesi polg. leányiskola igazgatója.

A *6907.* és *6908.* sz. íven. Gyűjtő: Czuckermann Klarissa. Czukermann Klarissa 10 kr. N. N. 5 kr. Veiner Gizella 10 kr. Bleier Hanna 10 kr. Löwy Ilka 10 kr. Czukermann Ignáczné 30 kr. Felsenberg Benedékné 20 kr. Rosenberger Miksa 10 kr. ifj. Koncz Imre 20 kr. Bleier Sz. 10 kr. Lendvai Vilmos 20 kr. *Összesen 1 frt 55 kr.*

A *6930.* sz. íven. Gyűjtő: Sonnenfeld Piroska. Bleier Kato 10 kr. Wellisch Vilmos 10 kr. Bauer Edéné 10 kr. Dobosi Jenő 10 kr. Sugár Armin 10 kr. N. N. 10 kr. Máhr Kázmérné 10 kr. N. N. 10 kr. D. R. 10 kr. R. G. 10 kr. B. J. 10 kr. B. L. 10 kr. Katai Ágostonné 10 kr. X. Y. 10 kr.

Fischer Albert 20 kr. Bleier Ignácz 10 kr. Klein Salamon 10 kr. *Összesen 1 frt 80 kr.*

A *6929.* sz. íven. Gyűjtő: Götzl Lujza. Götzl Lujza 10 kr. Abaffy Irma 10 kr. N. N. 10 kr. Gibba Mari 10 kr. N. N. 10 kr. Mátéffyné 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Fábián Árminné 20 kr. N. N. 20 kr. T. E. 10 kr. Frankl J. 10 kr. N. N. 10 kr. F. L. 20 kr. Onódiné 10 kr. Hoffer Lőrincz 10 kr. Polgár Jakabné 10 kr. *Összesen 2 frt 10 kr.*

A *6941.* és *6942.* sz. íven. Gyűjtő: Hegedüs Czeczilia. Gunszt M. 10 kr. Berényi Etel 10 kr. Purjesz Berta 10 kr. Sarkadi Esztike 10 kr. Gunszt Czeczil 20 kr. Lövy Etelka 10 kr. Kohn Sarolta 20 kr. *Összesen 90 krajczár.*

A *6913.* sz. íven. Gyűjtő: Paksy Teréz. Sarkady Emma 10 kr. Varga Imréné 10 kr. Szépe Eszter 20 kr. Sarkadi 20 kr. N. N. 20 kr. *Összesen 80 kr.*

A *6911.* sz. íven. Gyűjtő. Neumann Emma. Tánczos Sándor 10 kr. Kohn Gábor 10 kr. Kováts Tódor 10 kr. Kohn Irén 10 kr. Kohn Hedvig 10 kr. Felsenberg Lipót 10 kr. Mócz Kálmán 10 kr. Hirt Antal 10 kr. Hoffmann Jakabné 10 kr. *Összesen 90 kr.*

A *6917.* és *6918.* sz. íven. Gyűjtő: Mezey Berta. N. N. 30 kr. Juhász M. 20 kr. Mihálovits E. 20 kr. Fekete Mártonné 1 frt. Szumrák Edéné 1 frt. *Összesen 2 frt 70 kr.*

A *6921.* sz. íven. Gyűjtő: Szathmáry Ilka. Szathmáry Anna 10 kr. Szathmáry Ilka 10 kr. *Összesen 20 kr.*

A *6902.*, *6903.* és *6904.* sz. íven. Gyűjtő: Dobray Jolán. Sarkady Mihályné 50 kr. K. B. 20 kr. Dobray Jolán 10 kr. N. N. 10 kr. N. N 10 kr. N. N. 10 kr. Ehrlich Róza 10 kr. Stark Nándor 10 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.*

A *6935.* sz. íven. Gyűjtő: Fülöp Vilma. Németh A. 10 kr. Fülöp Vilma 10 kr. Fülöp Margit 10 kr. *Összesen 30 kr.*

A *6937.* és *6938.* sz. íven. Gyűjtő: Zsolnay Lenke. Kiss Ferencz 1 frt. özv. Komárominé 10 kr. Zsolnay Etelka 20 kr. Derzsi Ferenczné 20 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

A *6887.* sz. íven. Gyűjtő: Bobor Mari. Lakos Lajosné 10 kr. Neumann Móricz 10 kr. Reis József 10 kr. Bobor Mari 10 kr. Langer Sándor 10 kr. Tóth Gerőné 10 kr. *Összesen 60 kr.*

A *6894.* és *6895.* sz. íven. Gyűjtő: Fibán Evelin. Pollák Sándorné 10 kr. Czukor Adolfné 30 kr. Hankiss Károlyné 30 kr. Fibán Evelin 10 kr. Balogh Lajosné 20 kr. Czukor Endréné 30 kr. Reis L. 20 kr. N. N. 10 kr. Fibán Tilda 10 kr. *Összesen 1 frt 70 kr.*

A *6915.*, *6916.* és *6928.* sz. íven. Gyűjtő: Zsoldos Berta. Zsoldos Ferencz 40 kr. N. N. 40 kr. N. N. 40 kr. Podhradszky Ferenczné 50 kr. Podhradszky Ferencz 50 kr. D. Mihály 20 kr. Szalay Istvánné 50 kr. Zsoldos Berta 10 kr. *Összesen 3 frt.*

A *6924.* sz. íven. Gyűjtő: Weimberger Gizella. N. N. 30 kr. N. N. 20 kr. Schlesinger Károlyné 50 kr. Götzl Flóra 50 kr. Pollák Sándorné 30 kr. Várady Lajosné 50 kr. Gnnszt Paula 20 kr. Weimberger Katalin 30 kr. N. N. 30 kr. Weill Jenny 50 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. Ehrenfeldné 10 kr. Berger Samuné 20 kr. N. N. 30 kr. Komocsy Jánosné 30 kr. N. N. 10 kr. Valentin Gáborné 20 kr. *Összesen 5 frt 10 kr.*

A *6910.* sz. íven. Gyűjtő: Hajduska Janka. Hajduska Janka 10 kr.

Schiller Hermanné 10 kr. Kohn Ilona 10 kr. Freund Simon 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Hajduska Albert 10 kr. *Összesen 70 kr.*

A *6884.* és *6927.* sz. íven. Gyűjtő: K. Nagy Ilona. Figert Nina 10 kr. Szücs Terézia 10 kr. Széll Irénke 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Szathmáry Edéné 20 kr. Nagy Imréné 10 kr. *Összesen 80 kr.*

A *6914.* sz. íven. Gyűjtő: Paksy Teréz. Csopjak Berta 20 kr. Paksy Teréz 10 kr. Balogh Emma 20 kr. Szilágyi Erzsébet 10 kr. Balogh Eszter 20 kr. Paksy Jusztina 10 kr. Aradi Eszter 20 kr. *Összesen 1 frt 20 krajczár.*

A *6901.* sz. íven. Gyűjtő: Weisz Kornélia. Rozinger Adolfné 10 kr. Schulz Kálmán 10 kr. Schulz Kálmán 10 kr. *Összesen 30 kr.*

A *6890.*, *6905.* és *6906.* sz. íven. Gyűjtő: Schneider Ida. Rupp Irén 1 frt. N. N. 10 kr. Horváth Jánosné 1 frt. N. N. 40 kr. Hegedüs Sándorné 50 kr. Sarkady Mihályné 50 kr. Schneider Józsefné 50 kr. *Összesen 4 frt.*

A *6922.* és *6923.* sz. íven. Gyüjtő: Virág Ida. Beliczey Pálné 10 kr. N. N. 20 kr. Szathmáry Edéné 20 kr. Virág Ida 10 kr. Virág Edéné 10 kr. *Összesen 70 kr.*

A *6931.* és *6934.* sz. íven. Gyűjtő: Széphegyi Etel. Weiszkopf Ludmilla 10 kr. Széphegyi Etel 10 kr. Kürty Jusztina 30 kr. Széphegyi Jusztina 10 kr. *Összesen 60 kr.*

A *6925.* és *6926.* sz. íven. Gyűjtő: Sulcz Jolán. Sulcz Károlyné 10 kr. Sulcz Jolán 10 kr. Alberténvi Antalné 10 kr. *Összesen 30 kr.*

A *6885.* sz. íven. Gyűjtő: Neumann Irma. Neumann Irma 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Neumann László 10 kr. N. N. 10 kr. Bartók János 10 kr. *Összesen 60 kr.*

A *6891.* sz. íven. Gyűjtő: Balogh Emma. Balog Benedek 20 kr. N. N. 5 kr. *Összesen 25 kr.*

A *6892.* sz. íven. Gyűjtő: Ehrlich Vilma. Rózsa Emilia 40 kr. N. N. 10 kr. Rusz Paula 10 kr Molnár Margit 10 kr. Ehrlich Darinka 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Jankó 10 kr. N. N. 10 kr. Fábiánné 10 kr. Sarkady Mária 10 kr. Lázár Etelka 10 kr. N. N. 10 kr. Két bankár 10 kr. Hauer Teréz 10 kr. Neufeld E. 20kr. Weisz Jakabné 20 kr. *Összesen 2 frt 30 kr.*

A *6919.* és *6920.* sz. íven. Gyűjtő: Engländer Etel. Robicsek Róza 10 kr. Götzl Ignáczné 10 kr. Schreier Jánosné 10 kr. Fogel Anna 10 kr. Spitzer Árpád 10 kr. Purjesz Berta 10 kr. N. N. 10 kr. P. J. 10 kr. N. N. 10 kr. Weiszné 10 kr. N. N. 20 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

A *6912.* sz. íven. Gyűjtő: Neumann Emma. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 20 kr.*

A *6909.* sz. íven. Gyűjtő: Szabó Ilona. N. N. 10 kr. Szabó Ilona 10 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 30 kr.*

A *6943.* sz. íven. Gyűjtő: Hegedüs Czeczilia. Szilágyi Erzsébet 30 kr. Szabó Lajosné 10 kr. K. L. 10 kr. *Összesen 50 kr.*

A *6932.* és *6933.* sz. íven. Gyűjtő: Csillag Francziska. M. L. 40 kr. Bauer Pepi 20 kr. Stammer Sándorné 50 kr. Csillag Róza 20 kr. Csikányi Károlyné 50 kr. Kiss Mihályné 50 kr. Kiss Károlyné 40 kr. Fábián Sománé 20 kr. *Összesen 2 frt 90 kr.*

A *6888.* sz. íven. Gyűjtő: Klein Heléna. Burián József 30 kr. Schwarz Jakabné 20 kr. Weinmann Salamon 10 kr. Engel Czili 10 kr.

Deutsch Mózes 20 kr. Lövy Mari 20 kr. Lövy János 10 kr. Klein Etel 10 kr. Feiler Antal 10 kr. Weisz Márton 10 kr, Engel Sarolta 10 kr. Sinnberger Sándor 10 kr. Bleier Lipót 20 kr. Kampler Etel 14 kr. *Összesen 2 frt 4 kr.*

A *6883.*, *6899.* és *6900.* sz. íven. Gyűjtő: Weisz Kornélia. Nyiry Sándorné 20 kr. Csúcs Antalné 1 frt. Csúcs Emma 20 kr. Liebwerth Mihályné 20 kr. Purjesz Czili 20 kr. Schnitzer Sándor 50 kr. Tóth János 20 kr. N. N. 10 kr. Weisz Kornélia 10 kr. Weisz Heléna 10 kr. *Összesen 2 frt 80 kr.*

A 6898., 6936., 6939. és 6940. sz. íven. Gyüjtő: Szücs Terézia. Szücs Margit 10 kr. Vecseri Imre 20 kr. Csúcs Teréz 10 kr. Szücs Erzsébet 10 kr. K. Nagy Ilona 10 kr. Szücs Dánielné 20 kr. Kovács Józsefné 20 kr. Szücs Dániel 10 kr. *Összesen 1 frt 10 kr.*

A *6889. és 6897.* sz. íven. Gyüjtő: Horváth Mari. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. Csúcs Ilona 10 kr. Arady Eszter 20 kr. N. N. 20 kr. Soós Pálné 40 kr. Nagy Áron 40 kr. Vecseri Jánosné 40 kr. N. N. 10 kr. Horváth Mari 10 kr. Csúcs Teréz 10 kr. *Összesen 2 frt 30 kr.*

A *6886.* sz. íven. Gyüjtő: Zuckermann Ilona. Zuckermann Ilona 10 kr. N. N. 10 kr. Pollácsek Albertin 20 kr. Czukor Adolfné 10 kr. Fried Adél 10 kr. Sz. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. Ecseri Lajosné 20 kr. Bartha Jánosné 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Fischer Albert 10 kr. Bleier Ignácz 10 kr. N. N. 5 kr. *Összesen 1 frt 75 kr.*

A *6882.* sz. íven. Gyüjtő: Hegedüs Czeczilia. Bergerné 30 kr. Hegedüs Czeczilia 10 kr. *Összesen 40 kr.*

Csuppai Kindermann Erzsébet úrnő gyüjtésének *főösszege 51 frt 59 kr.*

A *139.* sz. íven. Gyüjtő: Bartholomeides Adél. Frenyó Gyuláné 1 frt. Bartholomeides 1 frt. Kovács Kálmán 50 kr. Bartholomeides Lenke 50 kr. Butyka Vilma 1 frt. Nagy Ida 50 kr. Maurer Lina 20 kr. Kropátsek Paula 20 kr. Kelemen Ilona 30 kr. Cutean Valéria 20 kr. Bleha Mariska 30 kr. Thorday Kata 30 kr. *Összesen 6 frt.*

A *257.* sz. íven. Gyüjtő: Záreczky Marianna. Záreczky Marianna 1 frt. Probstner Alfrédné 1 frt. Záreczky Jenőné 1 frt. Záreczky Pál 1 frt. Záreczky Pálne 1 frt. *Összesen 5 frt.*

Az *1883.* sz. ívén. Gyüjtő: Rosenberg Auguszta. Hornung 30 kr. N. N. 10 kr. Szotyori 20 kr. X. Y. 20 kr. B. G. 10 kr. K. J. 10 kr. N. N. 20 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

A *2059.* sz. íven. Gyüjtő: Rosenberg Auguszta. K. V. 1 frt 10 kr. Sármay Mária 2 frt. D. J. 10 kr. K. J. 10 kr. S. J. 10 kr. R. M. 10 kr. B. R. 10 kr. B. B. 10 kr. R. V. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 4 frt.*

A *2075.* sz. íven. Gyüjtő: Szádeczky Lajosné. Tibáld Mihályné 50 kr. Kozma Gyuláné 30 kr. Hines Klára 30 kr. Tausig Hugóné 30 kr. Kelemen Ádámné 20 kr. *Összesen 1 frt 60 kr.*

A *2175.* sz. íven. Gyüjtő: Balás Betti. D. 10 kr. Horthy Emma 10 kr. Horthy Etelka 10 kr. Szendrey Irma 10 kr. Köstenbaum Emma 10 kr. Köstenbaum Iza 10 kr. Csonka Zulima 20 kr. Csonka Fatimé 10 kr. Blau Margit 10 kr. Lövy Szidonia 10 kr. Lövy Etelka 10 kr. Lövy Eugénia 10 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.*

A *2405.* sz. íven. Gyüjtő: Butyka Vilma. Aibel Terka 20 kr. Márki

Albert 50 kr. Lehiessel Viktor 20 kr. Blasek Piroska 20 kr. Szombathelyi Tilda 20 kr. Kondor József 50 kr. Eibl Gusztáv 20 kr. Eibl Géza 20 kr. Eibl Gusztávné 30 kr. Cikkard Jánosné 30 kr. Czikkard Jenő 10 kr. Cikkard Gusztáv 10 kr. Kertész Györgyné 30 kr. N. N. 40 kr. N. N. 20 kr. Stein 20 kr. Illyés Gyula 20 kr. Rácz Gizella 20 kr. Vass Géza 20 kr. Almai Lenke 20 kr. N. N. 20 kr. K. K. 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 5 frt 60 kr.*

A *2636.* sz. íven. Schmidt Camilla 1 frt. Dobos 50 kr. Legény Jolán 50 kr. Kletzner Ágostné 60 kr. Kapoch Frigyesné 50 kr. Grätz Edéné 40 kr. Szentmihályi Sándorné 50 kr. Francisci Kázmérné 50 kr. Pfannl Julia 1 frt. Halmi Béláné 1 frt. Zink Jánosné 50 kr. Kant Ferencz 50 kr. Blaschka Richárdné 50 kr. Körner Ignáczné 50 kr. Gaszner Józsefné 50 kr. N. N. 20 kr. Watzlavek Janka 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Fuchs Zsigmondné 40 kr. Bély Jánosné 1 frt. Weiser Margit 50 kr. Szüts Józsefné 50 kr. Hügel Henrikné 1 frt. Illyés Béláné 50 kr. Petz Lajosné 1 frt. Argay Istvánné 1 frt. Bély József 2 frt. Baky István 2 frt 50 kr. Fáy Gizela 2 frt 80 kr. *Összesen 23 frt.*

A *3302.* sz. íven. Gyüjtő: Krecsmer Irén. L. Ilona 10 kr. Thaisz Géza 20 kr. Janovszky Gyula 10 kr. M. József 20 kr. T. Paulin 30 kr. Paty Sándor 20 kr. R. P. 20 kr. Oszlár Károly 20 kr. N. N. 20 kr. Örtel Amália 10 kr. Örtel Emilia 10 kr. Jánovszky Jánosné 20 kr. Benka Pál 50 kr. Szidek Frigyes 20 kr. Delhányi Mariska 10 kr. Baghi Pálné 20 kr. Szlávi Kálmán 20 kr. Krecsmer Irén 30 kr. *Összesen 3 frt 60 kr.*

A *2161.* sz. íven. Tränka M. 20 kr. Rosenthal Z. 20 kr. Rosenthal Katalin 20 kr. Rosenthal Julia 20 kr. Rosenthal Vilma 20 kr. Rosenthal Sándor 20 kr. Klein Teréz 10 kr. Pellet Irma 40 kr. Vicsera Jáncsi 40 kr. Boohcsaff 30 kr. M. 30 kr. Bacsinszky Paula 30 kr. *Összesen 3 frt.*

A *4617.* sz. íven. Gyüjtő: Winer Breznay Mária. Winer Józsefné 10 kr. Falusy Anna 10 kr. Csalogányi Aranka 10 kr. Kock Antal 20 kr. Kock Irén 10 kr. Harsányi Mihály 10 kr. Haidekker Józsefné 10 kr. Haidekker Margit 10 kr. Haidekker Olga 10 kr. Haidekker Irma 10 kr. Haidekker Örzsike 10 kr. Biró Pálné 10 kr. Fürth E. 20 kr. Kováts Lajos 25 kr. Tschefen Dezső 20 kr. Spitzer Anna 10 kr. Spitzer Emma 10 kr. Károly Anna 10 kr. Károly Jani 10 kr. Hirsch Ferenczné 10 kr. Barnafy Kálmánné 1 frt. Erek 20 kr. Szőke Margit 10 kr. Szőke Györgyné 1 frt. Hervai Hermin 10 kr. Déri Helén 10 kr. Hervay Anna 10 kr. Déri Zsófia 20 kr. Weisz Johanna 10 kr. Muzsál Borbála 10 kr. Zimmer Katalin 20 kr. Hufnagel Katicza 20 kr. Schäffer Antal 10 kr. Halas Teréz 10 kr. Pencz József 10 kr. Flachner Amália 10 kr. Ruffay Adolf 20 kr. Ruffay Árpád 20 kr. Bagary Kálmán 20 kr. Krámer Kati 10 kr. Boleczné 20 kr. Kerbler Mari 10 kr. Dömötör Józsefné 20 kr. Károlyi Gyuláné 20 kr. Ludvigh Ferenczné 10 kr. Bányi Imréné 10 kr. Brüll Ignáczné 20 kr. Komáromy Józsefné 20 kr. Schanovetz Irma 20 kr. Rupp Katalin 10 kr. Dzsaja Ambrusné 10 kr. Falusy Gáborné 20 kr. Hesz Katalin 10 kr. Varga Józsefné 20 kr. Boros Adolf 20 kr. Bárány Lajosné 10 kr. Bednayné 10 kr. Kruger Pálné 30 kr. Piatschekné 20 kr. Gévay Paulina 10 kr. Pisecker Paulina 10 kr. Bauer Mátyás 10 kr. Bauer Mihályné 10 kr. Fischl Gyögyné 10 kr. Spitzer Manóné 20 kr. Hufnagel Mária 10 kr. Géczy Mártonné 10 kr. Kletzbach Erzsébet 10 kr. Pewny Gizela 20 kr. Strausz Kornélia 10 kr. Strausz Sománé 10 kr.

Hufnagel Ilona 10 kr. Seszták Ferenczné 10 kr. Brand Ferencz 10 kr. Deutsch Czeczilia 10 kr. Deutsch Rezsi 10 kr. Deutsch Zsófi és Anna 20 kr. Menczelenné 10 kr. Faigl Karolin 10 kr. Habán Lujza 10 kr. Lukovits Ida 10 kr. Faigl Anna 10 kr. Fehér Márkusné 10 kr. Stäszni Irma 20 kr. Lisiewicz Leopoldné 30 kr. Deutsch Bernátné 10 kr. Oszwald Anna 10 kr. Zwirschütz Teréz 20 kr. Bécsi Gizela 10 kr. Bécsi Katalin 10 kr. *Összesen 14 frt 5 kr.*

A *9132.* sz. íven. Gyüjtő: Pataj J. Hippich Klára 20 kr. Roheim Sándor 1 frt. Dr. Pataj Sándor 2 frt. Rosenberg Manó 50 kr. N. N. 30 kr. Schwarcz Mór 30 kr. Schönwald 1 frt. Tanosky Frigyes 1 frt. Freund 50 kr. Rátámér 2 frt. Schön Adolfné 2 frt. Roheim Károly 5 frt. Femlócz Bálint 5 frt. Falczóne Teréz 1 frt. Barthel István 2 frt. N. N. 1 frt. Valter Nándor 1 frt. A. G frt. Pollák Samu 20 kr. Matersdorf 1 frt. Hay Adolf 50 kr. W. 1 frt. Löwy 1 frt. Spitzer Bernát 1 frt. N. N. 1 frt. *Összesen 37 frt 50 kr.*

A *171.* sz. íven. Gyüjtő: Dallos Paula. Dávid Ferencz 10 kr. N. N. 10 kr. Orbán Elekné 10 kr. Bende Oszkárné 2 frt. Reitter Ferencz 1 frt. Justh Zoltán 50 kr. Vecsey Ilona 50 kr. Linha Károlyné 20 kr. Wodianer Andi 50 kr. Bessenyei Ferenczné 1 frt. Dallos Palika 1 frt. *Összesen 7 frt.*

A *4974.* sz. íven. Gyüjtő: Kun Bertalan ref. püspök. Az abauji ref. egyházmegye gyüjtése 2 frt 72 kr. Kun Bertalan 1 frt 28 kr. *Összesen 4 frt.*

A *2995.* sz. íven. Gyüjtő: Incze Mariska. Magenbauer Róza 20 kr. Magenbauer Lipót 20 kr. Krauszhaar Károly 20 kr. Incze Mariska 40 kr. Rajkovics Nina 50 kr. Mészáros Matild 20 kr. A nagykikindai róm. kath. népiskola II. osztályának gyüjtése 90 kr. Incze Sándorné 20 kr. Incze Margit 20 kr. *Összesen 3 frt.*

A *162.* sz. íven. Gyüjtő: Péchy Erzsébet. Czucze János 1 frt. Egy valaki 30 kr. Égessy Jolán 50 kr. Péchy Erzsébet 2 frt. *Összesen 3 frt 80 kr.*

A *4698.* sz. íven. Gyüjtő: Baróthy József. Kántor Elek 30 kr. Bátori Bálint 30 kr. Török Sándor 40 kr. Baróthy József 50 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

A *4696.* sz. íven. Gyűjtő: Balogh György ref. lelkész 1 frt. *Összesen 1 frt.*

Az *1488.* sz. íven. Gyüjtő: Speidl Berta és Frentiu Lucretia. M. 3 frt. R. 2 frt. Lisk 1 frt. Türsak 60 kr. Demel 1 frt. Wickmann 1 frt. Mitták Vilmos 50 kr. Birtner 40 kr. Nod 40 kr. Somer 50 kr. Smothy Ágost 1 frt. Podhradetz 1 frt. Staremia 1 frt. Veress Kornélia 1 frt. Fodor József 1 frt. Madaras Lajos 50 kr. Dr. Király 1 frt. Reiel 1 frt. Bene 50 kr. Henn A. 1 frt. Mottl 50 kr. Tietz József 50 kr. Pécsváry János 50 kr. Péter Ernő 51 kr. Zelinka 50 kr. Bartl Antal 1 frt. Willinger 1 frt. Speidl Mátyás 10 kr. Speidl Berta 4 frt. *Összesen 28 frt.*

A *4688.* sz. íven. Baorleai Sámuel 20 kr. *Összesen 20 kr.*

Főgyüjtő Halász Sarolta:

A *8165.* sz. íven. Rosenbauer Ödön 10 kr. Bergh Károly 10 kr. *Összesen 20 kr.*

A *8166.* sz. íven. Sarkadi Vilma 20 kr. Mattyasovszky Lipót 1 frt. N. N. 20 kr. Richter Károly 10 kr. Simonics Ilonka 30 kr. Heeger Teré-

zia 20 kr. Bazsanth Józseí 10 kr. Káplány Ilona 20 kr. Káplány Géza 20 kr. N. N. 10 kr. Szathmáry Ilonka 20 kr. Szathmáry Béla 10 kr. Szathmáry Karolin 10 kr. *Összesen 3 frt.*

A *8167.* sz. íven. Bosány Tibor 30 kr. Rosenauer Rezső 20 kr. Liszli Lajos 20 kr. Landesmann F. 50 kr. Landesmann Sz. 50 kr. Daubek Margit 50 kr. Daubek J. 50 kr. Hádek Károly 10 kr. Tolnai Gyula 10 kr. *Összesen 2 frt 90 kr.*

A *8168.* sz. íven. Sziklai Józsi, Géza, Willi, Ella és Margit 50 kr. Benkhardt A. és G. 20 kr. Stefanus Gyula 30 kr. Manger Dezső, Irén és Oszkár 30 kr. Lukáts Ede 30 kr. *Összesen 1 frt 60 kr.*

A *8169.* sz. íven. Böhm 15 kr. Irén 15 kr. Némethy Zoltán 20 kr. Demele Károly 20 kr. Demele Margit 20 kr. Vende Margit 20 kr. *Összesen 1 frt 10 kr.*

Halász Sarolta úrhölgy gyüjtésének főösszege *8 frt 80 kr.*

A *3825.* sz. íven. Gyüjtő: Petry Jánosné. Domokos Lászlóné 50 kr. Gyárfás 1 frt. Szekeresné 20 kr. Wengerné 50 kr. Nemes Józsefné 30 kr. Szentpéteri Jánosné 50 kr. Gáspár Gyuláné 50 kr. Patrubány Antalné 50 kr. Petry Jánosné 1 frt. Imreh S. 50 kr. Kinizsiné 40 kr. Nagy Józsefné 50 kr. Koricz Józsefné 20 kr. Péterfi Anna 50 kr. Csontosné 50 kr. Dósa Lászlóné 50 kr. Kozmáné 50 kr. Bálinth Irma 50 kr. *Összesen 9 frt 10 kr.*

A *622.* sz. íven. Gyüjtő: Hodál Henrik. Zerbs Rózsi 20 kr. Bock Ida 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. V. Z. 20 kr. D. J. 20 kr. N. N. 20 kr. X. Y. 20 kr. X. Y. 20 kr. K. R. V. F. 20 kr. B. A. 10 kr. H. H. 20 kr. J. 20 kr. V. R. 25 kr. P. Y. 15 kr. *Összesen 3 frt.*

A *344.* sz. íven. Gyűjtő: Nedbalek Emilia. Nedbalek Ferencz 50 kr. Nedbalek Hermin 20 kr. Nedbalek Antónia 20 kr. Sitzinkopf Mari 10 kr. Scherhaufer Ferencz 10 kr. De Ronzy Mari 20 kr. Bilasztky Vincze 10 kr. Kramárik Teréz 10 kr. Sevecsek Erna 10 kr. Wanicsek Ilona 10 kr. Barina Antónia 10 kr. Barina Lujza 10 kr. Weisz Etelka 20 kr, Keppert Adél 20 kr. Keppert Sarolta 20 kr. *Összesen 2 frt 50 krajczár.*

A *337.* sz. íven. Gyűjtő: Lippert Jánosné. Vandin Irma 20 kr. Collniász Gusztáv 50 kr. Bauer Frida 50 kr. Csalány Dani 20 kr. Bauer Lincsi 20 kr. Bauer József és neje 40 kr. Ulber Lajosné 20 kr. Forray Béla 50 kr. Ujj Berczi 20 kr. Takáts István 30 kr. Lippert Gyula 1 frt 50 kr. Lippert Lujza 1 frt 50 kr. Welkorborszky 50 kr. Veress István 30 kr. Mayer József 20 kr. Orosz Ágost 50 kr. Weninger Mihály 50 kr. Lippert János 2 frt. *Összesen 10 frt 20 kr.*

A *334.* sz. íven. Gyűjtő: Wendler Tófor. Wendler Tófor 5 frt. Wendler Amália 1 frt. Wendler János 1 frt. Wendler Gusztáv 1 frt. Wendler Paula 1 frt. Wendler Lajos 1 frt. Gottfried Ludvig 5 frt. N. N. 50 kr. N. N. 20 kr. Porubszky Lajosné 50 kr. Porubszky Hermin 50 kr. Fisch Lipót 2 frt. *Összesen 18 frt 70 kr.*

A *437.* sz. íven. Gyüjtő: Bártfeld Lenke. Bucek Anna 50 kr. Bucek Lujza 50 kr. Bartfeld Rózsa 50 kr. Deutsch Imre 50 kr. Ditrich Istvánné 20 kr. Nyul Istvánné 20 kr. Thali Mórné 10 kr. Búsné 10 kr. H. Gy. 10 kr. P. A. 10 kr. Cs. D. 10 kr. Kux Ida 40 kr. Wiener Ida 20 kr. Brachfeld Ilka 50 kr. Dr. Kuhn 1 frt. Kremsier Riza 50 kr. Kremsier Samú 30 kr. Garai 20 kr. Egy ismeretlen 20 kr. Klein Netti 20 kr.

B. Frank 20 kr. Kaiser Dávidné 50 kr. Schönberger 1 frt. Kolbach Móricz 2 frt. Lang Mór 20 kr. Lichtenstern Béla 20 kr. Grün Samuné 50 kr. Grün Berta 50 kr. Bartfeld Jenőke 40 kr. *Összesen 12 frt.*

Az *5417.* sz. íven. Gyüjtő: Örsi Nagy Pál. Szondy Lajos 10 kr. Örsi Nagy Pál 10 kr. Szikösd Imre 10 kr. Dr. Leitner 10 kr. Brüll Izidor 10 kr. Brüll Sámuel 10 kr. Jenka Sándor 40 kr. Szilágyi Imre 10 kr. Hoffmann 10 kr. Harcsár Ferencz 10 kr. Sólyom Barnabás 20 kr. Bán Zsigmond 50 kr, Kovács Máté 10 kr. Uray Gyula 20 kr. Csete Zsigmond 10 kr. Milecz Béla 10 kr. Máthé Gyula 10 kr. Bévárdy József 10 kr. Bárány Mihály 10 kr. Szabó Gyula 10 kr. Molnár Sándor 20 kr. Aranyi József 10 kr. Szücs István 15 kr. Széles Károly 10 kr. *Összesen 3 frt 45 kr.*

A *4462.* sz. íven. Gyüjtő: Troknya Anna. Zagyva Mihály 50 kr. Karácsonyi János 30 kr. Karácsonyi Simon 20 kr. D. 30 kr. Bányai János 50 kr. Katona Joachim 50 kr. Z. Ferencz 10 kr. Troknya Anna 30 kr. Czeglédy Ferencz 20 kr. Pataky M. 10 kr. Thiery Vilmos 10 kr. *Összesen 3 frt 10 kr.*

Főgyüjtő De Gerando Antonina, a kolozsvári felsőbb leányiskola igazgatója:

Az *1448.* sz. íven. Gyüjtő: Allenberg Hermin. Stein Bertalan 50 kr. Allenberg Hermin 30 kr. *Összesen 80 kr.*

Az *1452.* sz. íven. Gyüjtő: Urbanetz Helén. Kitzing F. 50 kr. Frics József 30 kr. Krámpera Jánosné 20 kr. W. W. 10 kr. Egy valaki 20 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.*

Az *1479.* sz. íven. Gyüjtő: Schilling Lenke. N. N. 10 kr. Bokros Ádám 30 kr. Bodolányi Miklós 10 kr. Schilling Raoul 20 kr. N. N. 1 frt. N. N. 10 kr. Valaki 20 kr. K. A. 20 kr. N. N. 1 frt. *Összesen 3 frt 20 krajczár.*

Az *1483.* sz. íven. Gyüjtő: Binder Laura. Binder Laura 60 kr. Schwarczel Róza 30 kr. N. N. 10 kr. Schwarczel Adél 50 kr. P. F. 50 kr. N. N. 20 kr. *Összesen 2 frt 20 kr.*

Az *1442.* sz. íven. Gyüjtő: Krimszky M. Krimszky Gézáné 30 kr. Krimszky Mariska 20 kr. Csorja Károlyné 30 kr. Péter Jancsi 10 kr. Ursz Mitre 10 kr. Jancsi Péter 10 kr. Csangay István 10 kr. T. T. 10 kr. Hanga Flóra 10 kr. Janku Johanna 10 kr. Czinye Minye 10 kr. Szegedy Gyuláné 10 kr. *Összesen 1 frt 70 kr.*

Az *1445.* sz. íven. Gyüjtő: Máthé Izóra. Máthé Izóra 50 kr. N. N. 20 kr. Kis Marczi 30 kr. Göllner Etelka 50 kr. X+Y 20 kr. A. B, 30 kr. *Összesen 2 frt.*

Az *1459.* sz. íven. Gyüjtő: Békésy Anna. N. N. 10 kr. O. O. 10 kr. P. P. 20 kr. R. R. 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. X. X. 20 kr. S. S. 20 kr. V. L. 10 kr. X. Y. 40 kr. *Összesen 1 frt 90 kr.*

Az *1453.* sz. íven. Mohay Károlyné 1 frt. Nyárády Gyuláné 10 kr. Daday Gyula 20 kr. Boga Imre 20 kr. Keresztes Róza 10 kr. Br. 10 kr. X+Y 20 kr. Nyárády Károly 10 kr. Nyárády Etel 1 frt. Nyárády M. 1 frt 10 kr. *Összesen 4 frt 10 kr.*

Az *1454.* sz. íven. Balázs Ferenczné 20 kr. Püspöki Zsigmondné 20 kr. Bornemisza Károlyné 10 kr. Püngur Ilonka 10 kr. Fazekas Ilona 10 kr. Siménfalvi Berta 10 kr. Dávid Vilma 10 kr. Gábor Mihályné 20 kr. Magyari Anna 20 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.*

Az *1435.* sz. íven. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Macháné 20 kr. Egy nemzetőr tisztjelölt 20 kr. Gergelyné 10 kr. Beteg Veronika 10 kr. Gyulay Rozália 10 kr. Lázár Gézáné 20 kr. Szintay Béla 20 kr. Bideskuty Gy. 20 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

Az *1473.* sz. íven. Gyüjtő: Apor Berta. Apor András 20 kr. Balla Albert 20 kr. Csipkés Albertné 50 kr. Miskolczyné 1 frt. Haller Rezsőné 1 frt. Mertáné 50 kr. N. N. 1 frt. N. N. 65 kr. *Összesen 5 frt 5 krajczár.*

A *756.* sz. ívén Röszner Valéria 20 kr. *Összesen 20 kr.*

A *744.* sz. íven. Gyűjtő: Csipkés Ilona. Csipkés Albert 1 frt. Csipkés Albertné 1 frt. Szöcs Ferencz 20 kr. Szöcs Ferenczné 20 kr. Szöcs Ignácz 2 frt. Illyés Ilona 10 kr. Magyari Róza 20 kr. Jenei Kálmán 10 kr. Jeney Bébé 10 kr. Jeney Jolán 10 kr. Egy valaki 10 kr. Szederjesi Eszter 10 kr. Csipkés Ilona 20 kr. Csipkés Mariska 20 kr. Sz. M. 20 kr. Breisach Gizela 20 kr. Walter Czeczil 20 kr. Tamási 1 frt. Hofer József 50 kr. Hirschfeld Györgyné 20 kr. Tauffer Róza 20 kr. Király és Császár 50 kr. Terkál Józsefné 10 kr. Szemes 50 kr. Gaméri János 50 kr. Szabó Gizela 20 kr. Hegedüs Ferencz 40 kr. Lorencz Ferencz 40 kr. Kovácsné 20 kr. N. N. 20 kr. *Összesen 11 frt 10 kr.*

De Gerando Antonina úrhölgy gyüjtésének *főösszege 36 frt 35 kr.*

A *3821.* sz. íven. Gyűjtő: Csekey Istvánné. Csekey Istvánné 1 frt. Balogh Sándor 50 kr. Somogyi Józsefné 20 kr. Somogyi József 10 kr. Kiss Lajos 20 kr. Makray László 50 kr. Surányi Gedeon 1 frt. *Összesen 3 frt 50 kr.*

A *3408.* sz. íven. Gyűjtő: Lieszkovszky Irma. N. N. 10 kr. Székely Istvánné 20 kr. Simonovits Elek 10 kr. Kiszely Róza 10 kr. Ráday Gabriella 10 kr. Bertalan Irén 10 kr. Dummer Irma 10 kr. Bertalan Ilona 10 kr. Sztojanovits Ilona 10 kr. Kovács Etelka 20 kr. N. N. 10 kr. Varga Ilona 20 kr. Lavner Paula 20 kr. Vlasits Anna 20 kr. Maywald Matild 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Csuka Gyula 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. Doppler Antal 20 kr. N. N. 20 kr. Gizela 30 kr. Árpád 20 kr. Irma 10 kr. Amália 10 kr. V. Judith 50 kr. Blahunka 50 kr. R. Paulina 10 kr. Szloboda Anna 40 kr. Szloboda Amália 40 kr. Kurz Giza 10 kr. Schmidt Jónás 10 kr. Anika és Luczi 20 kr. N. N. 50 kr. N. N. 20 kr. K. K. 20 kr. E. B. 20 kr. I. Janka 50 kr. K. L. 20 kr. *Összesen 8 frt.*

A *2765.* sz. íven. Gyüjtő: Gidófalvy Sándorné. Puy Zsigmondné 20 kr. Vajna 20 kr. Lészay Jánosné 10 kr. Lengyel Samu 10 kr. Vajna Lujza 20 kr. Neuländer 20 kr. Mészner D. 10 kr. Volsó Ottóné 20 kr. Kardos Gyula 10 kr. Bágyi Ferencz 10 kr. T. Miklós 10 kr. M. M. 20 kr. Takáts Ferencz 10 kr. Kolosvári Dániel 10 kr. Meskó Lukács 10 kr. Rafael Ignáczné 10 kr. Vots Adolfné 10 kr. Maier Eugenia 20 kr. Török Árpádné 20 kr. Jármássy 20 kr. Mara Árpád 20 kr. Ringler Móricz 20 kr. Grünbaum Ignácz 20 kr. Tergovits György 10 kr. Horn Károly 10 kr. Fischhorn 10 kr. Puy Mór 10 kr. Puyné 10 kr. Puy Bálintné 10 kr. Mirtse Mariska 20 kr. Papp Ferenczné 10 kr. Meskó Ödön 10 kr. Meské Emma 20 kr. Meskó Lukácsné 10 kr. Dentsitor Péterné 10 kr. Benkő Dezső 20 kr. Vincze Ilona 20 kr. Biró Anna 40 kr. Szabó Sándor 10 kr. Finta Mór 20 kr. Papp Klára 10 kr. Papp Vilma 10 kr. Bertalan Károly 10 kr. Vats Ottóné 20 kr. Puy László 20 kr. Puy Zsigmondné 10 kr.

Ponory Istvánné 10 kr. Fábró Györgyné 10 kr. Beteg Károlyné 20 kr. Szöcs Mihály 10 kr. Gidófalvy Béla 50 kr. Gidófalvy Elemér 20 kr. Gidófalvy Sándorné 2 frt. Maksay Károlyné 20 kr. *Összesen 10 frt 20 krajczár.*

A *9135.* sz. íven. Gyüjtő: Gonda J. Ensel Hortense 10 kr. Magyar A. 20 kr. Somogyi József 20 kr. Magyar Pál 20 kr. Magyar Jusztina 10 kr. Medgyánszky Lenke 20 kr. Medgyeszay Evelin 20 kr. Liftner Berta 10 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.*

Főgyüjtő Örsetti Emilia, a győri áll. elemi tanítónőképző igazgatója:

A *9030.* sz. íven. Gyűjtő: Fried Riza. Fried Riza 50 kr. Fried József 50 kr. Roth Amália 30 kr. Kern Adolf 1 frt. Beck Mari 50 kr. Roth Ignácz 30 kr. Roth Rózsa 20 kr. Stern Jakab 50 kr. Joannovits Döme 20 kr. Milinatrits Zsuzsánna 20 kr. Fried Imre 25 kr. Fried Rezső 25 kr. Fried Berta 50 kr Fried Laura 10 kr. Fried Jakab 20 kr. Fried Fanny 10 kr. Schiffer Mátyás 50 kr. Kerpel Izidor 50 kr. *Összesen 6 frt 60 kr.*

A *9032.* sz. íven. Gáspár Mariska 40 kr. *Összesen 40 kr.*

A *9033.* sz. íven. Gyűjtő: Hordossy Aranka. Kampis Ivánné 1 frt. Hujaka Irén 50 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

A *9034.* sz. íven. Gyüjtő: Szunerics Ilona. N. N. 10 kr. X. Y. 10 kr. Lackczipősy Hektor 10 kr. Charles Klein 10 kr. Tibor 10 kr. Rónaszéky László 50 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

A *9035.* sz. íven. Gyüjtő: Juk Etelka. Fanda Károly 50 kr. Szár Sándor 1 frt. Hermina 10 kr. Harsay Győző 50 kr. Csernics Károlyné 50 kr. Mari 10 kr. *Összesen 2 frt 70 kr.*

A *9036.* sz. íven. Gyüjtő: Rámer Margit. Rámer Mari 1 frt. Svastits Károlyné 10 kr. Eperjesy Sándorné 1 frt. Szabó Józsefné 10 kr. Mautner Józsefné 50 kr. Berdin Mártonné 10 kr. Vörös Józsefné 10 kr. Bentzik Ferenczné 50 kr. *Összesen 3 frt 40 kr.*

A *9038.* sz. íven. Gyüjtő: Blumberger Gizela. N. N. 50 kr. H. L. 50 kr. Klein Janka 1 frt. N. N. 50 kr. *Összesen 2 frt 50 kr.*

A *9039.* sz. íven. Gyüjtő: Bock Gizela. Horibilikribrifax 10 kr. N. A. 20 kr. Hortobágyi Bella 10 kr. *Összesen 40 kr.*

A *9041.* sz. íven. Gyüjtő: Weisz Lina. Veninger Antal 20 kr. Lengerer Pista 10 kr. N. N. 10 kr. Stern Lajos 20 kr. W. 10 kr. Perosits Ferencz 10 kr. Henriette 10 kr. Damsicz Rozina 10 kr. Méher Gizela 10 kr. Hoffmann Sándor 20 kr. Krausz Béla 20 kr. N. N. 10 kr. K. G. 10 kr. Tauszk 10 kr. Leitner Antal 10 kr. Z. 20 kr. M. M. 20 kr. Questor 10 kr. D. B. 10 kr. *Összesen 2 frt 50 kr.*

A *9042.* sz. íven. Gyüjtő: Cseh Emma. Csepreghy Katinka 10 kr. Csepreghy Endréné 20 kr. Cseh Emma 20 kr. *Összesen 50 kr.*

A *9044.* sz. íven. Gyüjtő: Eiben Matild. Hoffmann 10 kr. Faith 10 kr. Ammler 10 kr. Kusatofszky János 10 kr. Román József 10 kr. Eiben 60 kr. Gedeon Mihály 10 kr. *Összesen 1 frt 10 kr.*